magazin istoric

ANUL VIII Nr. 9 (90) SEPTEMBRIE 1974

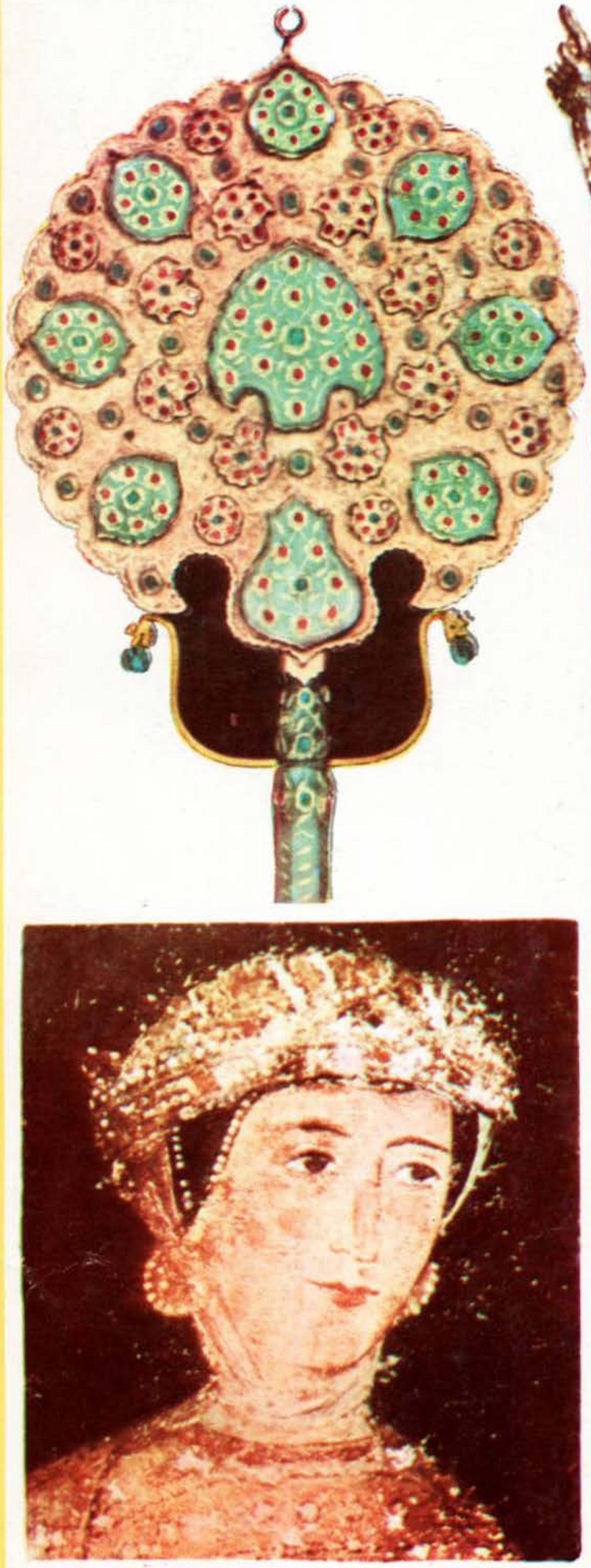

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VIII - Nr. 9 (90)
septembrie 1974

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

Sud-estul Europei oferă nesfîrşite mărturii ale unei bogate şi strălucite civilizaţii existente în această zonă din timpuri îndepărtate. O intensă şi fructuoasă colaborare între specialiştii care se ocupă de aceste probleme se desfăşoară şi în cadrul prestigioasei reuniuni ştiinţifice internaţionale de la Bucureşti **(O săptămînă consacrată mileniilor de istorie sud-est europeană,** p. 20**)**

① Stînga sus: oglindă turcească, lucrată în aur, jad, rubine şi smaralde (sec. XVI-XVII); stînga jos: cneaghina Desislava, din portretul votiv (1259) al bisericii din Boian (Bulgaria); dreapta: detaliu de frescă de la Mănăstirea Sopoćani (Iugoslavia)

② Protagoniştii Sinodului din 1642: Vasile Lupu, voievod al Moldovei...

③ ...şi mitropolitul Varlaam (picturi în biserica Trei Ierarhi din Iaşi)

④ Sus: cetăţuia medievală de la Petrelë (Albania); jos: una din mănăstirile de la Mistra (Grecia), vechiul centru al Paleologilor bizantini (sec. XIII-XV)

SUMAR

Frontul Studenţesc Democrat: GHEORGHE RĂDULESCU 2
„Să statornicească calea justă...“: NICOLAE POPESCU 7
Începuturi: ELENA BĂRBULESCU 10
Voinţa de neînfrînt a clasei muncitoare. „Exproprierea expropriatorilor“: I. IACOŞ 13
„Soarele pentru toţi românii la Bucureşti răsare“: VASILE NETEA 14
O oră la British Museum: CRISTIAN POPIŞTEANU 18
O săptămînă consacrată mileniilor de istorie sud-est europeană: ŞTEFAN S. GOROVEI 20
Austera Cornelia şi celebrii săi fii: D. TUDOR 24
Locuri, oameni, fapte. Bîrladul şi veacurile sale de istorie: ŞTEFAN OLTEANU 30
Preludii ale primului război mondial: NICOLAE COPOIU 34
Septembrie-octombrie 1944. Ecouri în România ale insurecţiei slovace: GHEORGHE ZAHARIA 41
Sofia, septembrie 1944. Puterea trece în mîinile poporului 45
Istorici în aula Academiei Române 49
1886: un băcan trage în primul ministru I. C. Brătianu: IOANA URSU 52
Scrisoarea unui plugar către maiestăţile lor: V. ALEXANDRESCU 56
Inginerul român I. Popper în Ţara de Foc: VAL TEBEICA 58

● **Cărţi sosite la redacţie** ... 23 ● **Zîmbete din cronici** ... 33 ● **Un nou concurs** Magazin istoric: **Anul marilor bilanţuri** ... 57 ● **Poşta** Magazin istoric. .. 62

FRONTUL STUDENȚESC DEMOCRAT

GHEORGHE RĂDULESCU

„Îmi amintesc de studenția de acum 40 de ani cînd eu am intrat în rîndul U.T.C.-ului și în partid, de spiritul revoluționar al studenților comuniști de atunci".

NICOLAE CEAUȘESCU

— În ce condiții a apărut ideea formării Frontului Studențesc Democrat ?

— Desigur, este greu de cuprins în timpul unei convorbiri, istoria bogată a acestei organizații. Voi evoca, deci, numai cîteva momente din lupta desfășurată în deceniul patru al acestui secol de studențimea română, îndrumată de partidul comunist, pentru o viață mai bună, pentru democrație, împotriva fascismului. Voi începe prin a spune că apariția **Frontului Studențesc Democrat** în viața politică din România acelui deceniu, nu se datorește vreunei „idei" venite cine știe de unde, ci unei necesități autohtone stringente. Din necesitate și, totodată, dintr-o îndelungată tradiție a luptei democratice a tineretului universitar din patria noastră, a tineretului român în general, a apărut F.S.D.-ul. O cît de sumară privire în istoria noastră ne va arăta că, mai ales în epoca modernă, cînd și la noi încep să ființeze institute de învățămînt superior, studenții, alături de profesorii lor, s-au aflat de cele mai multe ori în vîltoarea marilor mișcări pentru idealuri progresiste, democratice, pentru libertate și bunăstare ale poporului român.

Îți amintești, desigur, că promotorul socialismului utopic în țara noastră, Teodor Diamant a fost la începuturile activității sale, student, că pleiada revoluționarilor pașoptiști erau în marea lor majoritate studenți pe vremea cînd au luat primul contact cu ideile revoluționare în țară sau peste hotare.

O dată cu pătrunderea ideilor socialismului științific și în România, un mare număr de studenți au devenit adepți și propagatori ai noilor concepții filozofice și politice despre lume și societate. Ulterior, din rîndul acestora s-au ridicat militanți ai mișcării noastre socialiste, și, mai tîrziu, comuniste.

— Beneficiar al unei îndelungate și frumoase tradiții F.S.D.-ul a apărut, deci, după cum mărturisiți, ca răspuns prompt și hotărît al studențimii române la o serie de necesități ale epocii. Care au fost acestea?

— Au fost complexe și de ordin felurit. Să nu uităm că ne aflam în anii imediat următori crizei economice care zdruncinase grav situația economiei, finanțelor, agriculturii precum și viața social-politică a țării. Poverile și consecințele crizei se abătuseră în special asupra maselor muncitoare. Nici studenții, desigur cei de condiție modestă, nu fuseseră scutiți de greutățile și dificultățile sporite din acei ani.

Să nu uităm că ne aflam în anii de după înscăunarea nazismului la putere în Germania, în anii cînd și în țara noastră se ascuțise lupta politică împotriva tendințelor fascizante și în primul rînd a agenturii hitleriste Garda de fier. În acei ani, partidul comunist s-a orientat în mod ferm spre crearea Frontului Popular Antifascist și una dintre izbînzile mari ale acestei lupte a constituit-o în 1933 crearea Comitetului Național Antifascist, care număra între fruntașii săi pe tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Și în rîndul studenților, P.C.R. și organizația sa revoluționară de tineret, U.T.C., desfășurau în acei ani o activitate prodigioasă, cu atît mai importantă cu cît împletea munca legală (de pildă a existat o organizație condusă de partid denumită Asociația Tineretului Antifascist) cu cea din ilegalitate. Comuniștii se situau ferm și în toate ocaziile în fruntea forțelor democratice din viața universitară. Să nu uităm, de asemenea, cînd vorbim despre condițiile apariției F.S.D., faptul că tineretul studențesc era împărțit în multe grupări și orientări politice. Nu vorbesc de grupările extremiste, fasciste, împotriva cărora luptam cu toții, ci de ceilalți studenți, aderenți ai altor orientări politice, iar alții fără o atitudine politică bine precizată. Toți trebuiau uniți într-un front comun, cu un program de luptă. În aceste condiții, partidul comunist a văzut cu claritate că terenul pe care se putea construi un asemenea front era

acela al luptei pentru democratizarea vieții universitare și, în strînsă legătură cu aceasta, lupta hotărîtă împotriva fascismului care începuse a amenința și România. Amîndouă dezideratele constituiau atunci imperativele cele mai stringente ale vieții universitare, ale țării întregi. Lupta antifascistă era pentru noi strîns legată de democratizarea vieții studențești, de crearea condițiilor pentru ca în universități să pătrundă cît mai mulți fii de muncitori și țărani, de acordarea de burse, înființarea de cantine, editarea de cursuri ieftine, reducerea taxelor universitare și altele.

— Înainte de crearea Frontului Studențesc Democrat, în perioada interbelică, au mai fost încercări de unire a rîndurilor studențimii într-o organizație democrată?

— În 1925, fusese creată **Uniunea Studenților Independenți** (U.S.I.) al cărei președinte a fost Mihai Ciobanu. Uniunea se afla sub influența P.C.R., din partea căruia Lucrețiu Pătrășcanu era delegat cu îndrumarea acestei organizații.

Și în această direcție s-a vădit justețea viziunii partidului comunist. Documentele P.C.R. din această perioadă, presa comunistă a vremii conțin numeroase referiri asupra modului în care trebuia să se desfășoare acțiunile studențimii: în strînsă legătură cu lupta muncitorimii și țărănimii. **Tineretul socialist** (organul de presă al Mișcării Tineretului Socialist din România), din 17 decembrie 1921 consemna: „Studenții, alături de muncitorime, păsesc la lupta cea mare pentru dărîmarea unei stări sociale de nesuferit și pentru înfăptuirea celui mai mare dintre idealuri, al dreptății și înfrățirii internaționale!".

U.S.I. a fost primită cu simpatie și sprijinită de o serie de profesori, scriitori, intelectuali progresiști, printre care C.I. Parhon, N. Iorga, Iorgu Iordan, Gheorghe Marinescu, Petre Bogdan, Petre Andrei, Emil Racoviță, D. Gusti, T. Arghezi, M. Sadoveanu, N.D. Cocea, Demostene Botez, Em. Socor etc.

Anii crizei economice au fost, am subliniat-o deja, ani grei pentru populația muncitoare. Nici studenții nu au fost ocoliți de marile suferințe îndurate de masele muncitorești.

Tînărul leninist, organul Uniunii Tineretului Comunist, în numărul din martie 1931 arăta că „mizeria și foametea în care se zbat [...] împing studențimea săracă la ieșirea din această situație prin lupta alături de muncitori și țărani". În **Studentul revoluționar** (organul celulei comuniste de la Universitatea din Cluj), din februarie 1933, se releva: „Studentului sărac îi rămîne numai o singură cale pentru cîștigarea revendicărilor sale: **lupta colectivă lîngă proletariatul satelor și orașelor**".

Aceasta e, dacă vrei, ideea de care pomeneai la începutul acestei convorbiri. Și anume, faptul că deziderateIe pentru care luptam noi, studenții, nu-și pu-

Studenți manifestînd în fața Ministerului de Justiție împotriva măsurilor samavolnice de reprimare a mișcării antifasciste din țară (ianuarie 1935)

teau atinge împlinirea adevărată decît dacă lupta noastră se înscria, făcea parte din lupta întregului popor.

Partidul Comunist Român ne-a ajutat să înţelegem aceasta şi, sub directa sa conducere, lupta noastră a luat-o pe un drum bine conturat.

— Deci, în primăvara anului 1935 s-a constituit Frontul Studenţesc Democrat, al cărui preşedinte aţi fost ales.

— Mai precis, în lunile martie şi aprilie 1935 au avut loc o serie de întruniri între noi, studenţii comunişti şi studenţii reprezentînd celelalte grupări politice, în vederea constituirii unei uniuni de luptă. Astfel, s-a născut F.S.D., în componenţa căruia au intrat tineri universitari cu orientări diverse: comunişti, socialişti, naţional-ţărănişti, radical-ţărănişti, unii liberali şi social-democraţi, precum şi mulţi studenţi neîncadraţi în vreun partid.

E locul să amintesc că în organizarea luptei studenţimii am găsit înţelegere şi la o serie de fruntaşi ai partidelor burgheze. Astfel, liderul naţional-ţărănist Virgil Madgearu, care-mi era profesor la Academia Comercială, a răspuns solicitării mele şi mi-a pus la dispoziţie ca un prim sediu Clubul organizaţiei P.N.Ţ. Ilfov din strada Batiştei, iar Grigore Iunian, conducătorul Partidului Radical-Ţărănesc, ne-a găzduit în localul din Calea Victoriei. Amintesc aceste amănunte nu numai pentru a ilustra cu încă un exemplu atitudinea general democratică a celor doi oameni politici (profesorul universitar Virgil Madgearu era, de altfel, şi un economist de mare erudiţie, în ale cărui seminarii se putea afirma punctul de vedere marxist asupra teoriei şi istoriei economice), ci, deoarece, problema sediilor avea pentru noi o dublă importanţă: întîi pentru înregistrarea juridică a organizaţiei, apoi pentru însăşi amplasarea lor în plin centrul Bucureştilor. De fapt, dacă ne gîndim, Frontul Studenţesc Democrat a fost printre puţinele organizaţii de masă conduse de P.C.R. care a activat legal chiar sub ochii autorităţilor, pe Calea Victoriei şi pe strada Batiştei.

Îmi amintesc, de asemenea, simpatia cu care a încurajat filozoful Mihail Ralea — intelectual de autentic umanism — ideile democratice şi eforturile noastre de a ne organiza.

Primele organizaţii F.S.D. au fost create în Bucureşti, apoi în scurt timp în principalele centre universitare.

Frontul Studenţesc Democrat arăta la 30 octombrie 1935 **Studentul român** (organ al F.S.D., al cărui prim număr a apărut la 27 iunie 1935) „implică ideea unei grupări largi, a unui front al întregii studenţimi pentru apărarea intereselor ei economice şi culturale. Front democratic — pentru că apărarea conştientă a intereselor profesionale nu poate fi dusă decît de studenţii democraţi, ale căror concepţii nu permit folosirea studenţilor la acţiuni politice reacţionare".

În programul F.S.D. era înscrisă, aşa cum am amintit, alături de acţiunile întreprinse pentru îmbunătăţirea şi democratizarea vieţii universitare, o susţinută luptă împotriva diversiunilor rasiste care bîntuiau epoca, împotriva fascismului, pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor democratice ale maselor, pentru salvgardarea independenţei şi suveranităţii patriei, pentru apărarea integrităţii teritoriale a ţării noastre.

Redau din comunicatul pe care l-am publicat la 20 octombrie 1935 în ziarul **Dimineaţa:** „Frontul Studenţesc Democrat constituie un instrument pentru apărarea intereselor studenţeşti. Frontul Studenţesc Democrat înseamnă un instrument împotriva interesaţilor politici universitari, autorii diversiunilor rasiste. Chemăm studenţimea să vină în rîndurile Frontului Studenţesc Democrat. Studenţimea din România să dea dovadă de înţelegere a mersului lumii şi să nu se opună progresului. Studenţimea din România trebuie să nu mai fie turma de manevră în folosul diverşilor politicieni".

Au aderat la F.S.D. elementele cele mai valoroase din rîndurile studenţimii, susţinuţi de un mare număr de profesori şi asistenţi, de intelectualitatea progresistă. Fostul secretar general al F.S.D., prof. Mihail Dragomirescu, într-o evocare publicată în **Magazin istoric,** nr. 5/1969 a transcris numele multora din colegii noştri care au activat în F.S.D.

Vorbind despre acea perioadă de începuturi, nu pot să omit sprijinul pe care acţiunile F.S.D.-ului, atît la organizare cît şi ulterior, l-au primit din partea presei de orientare general democratică antifascistă, de pildă din partea lui Constantin Graur şi Tudor Teodorescu-Branişte, care au pus coloanele **Adevărului** şi **Dimineţii** nu odată în slujba ideilor noastre.

Studenţii F.S.D.-işti participau şi la activitatea altor organizaţii de masă legale, create, conduse sau aflate sub influenţa P.C.R., cum au fost: Blocul Democratic, Comitetele pentru apărarea antifasciştilor, Comitetele pro-Spania, Amicii Cehoslovaciei etc.

— În ce fel influenţa partidul comunist activitatea F.S.D.?

— În primul rînd prin noi, cei care eram membri de partid sau utecişti. Bineînţeles, marea majoritate a membrilor F.S,D. nu ştiau că Partidul Comunist Român — ilegal şi proscris de autorităţile burgheze — conducea şi îndruma îndeaproape activitatea noastră. Existau apoi celule U.T.C. în facultăţi, care tot în mod indirect, dar destul de puternic, îşi manifestau influenţa în viaţa universitară. O puternică celulă activa la Facultatea de litere şi filozofie. La Politehnică exista, de asemenea, celula U.T.C., care s-a dovedit deosebit de activă în cîteva împrejurări. Dar studenţimea simţea prezenţa partidului permanent. O simţea în numeroase luări de atitudine din partea organizaţiilor legale sau semi-legale conduse de P.C.R., o simţea în influenţa pe care comuniştii o exercitau asupra curentului de opinie democratică care se manifesta în multe împrejurări în viaţa politică a ţării. Tineretul studenţesc simţea că organizaţiile partidului comunist şi ale U.T.C.-ului sînt viguros prezente în viaţa universitară din Capitală şi din celelalte centre, o prezenţă revoluţionară combativă. Era o prezenţă tonică, din care elanul nostru tineresc îşi trăgea seva adevăratului curaj, al adevăratului spirit militant, patriotic şi internaţionalist.

— Ce înţelegeţi prin adevărat curaj?

— Nu ni se cerea un curaj vizînd spectaculosul. În faţa

noastră stăteau cerințele unui alt fel de curaj. Acela de a fi consecvent cu tine însuți, de a-ți urma zi cu zi, ceas cu ceas convingerile, de a nu te abate cu nici un preț de la datoria dragostei de țară și popor, de a nu trăda prin nimic, nici prin gînd, nici prin faptă, idealul ales, de a trăi conform acestui ideal, pe măsura lui. Eram tineri și ne frămîntau și pe noi problemele specifice vîrstei. Personal cred că ideologia marxistă era sursa inspiratoare a atitudinii noastre combative. De aceea, curajul de atitudine era necesar peste tot — la seminarii, la cursuri, în articolele ce le scriam; fermitatea ideologică marxist-leninistă trebuia, desigur, dublată de un curaj moral și fizic, fie cînd aveam de-a face cu organele de represiune ale aparatului de stat, fie pentru a combate provocările huliganilor, teroriștilor, legionarilor. Ne măsuram însă deseori curajul în confruntările de idei, ca și în luptele politice; și, în toate bătăliile, Frontul Studențesc Democrat și noi membrii săi, urmăream să ne situăm pe baricadele forțelor avansate ale poporului român.

Lupta studențimii democratice cuprinsă în rîndurile F.S.D-ului a avut în presa vremii un ecou deosebit de larg, ceea ce a contribuit la răspîndirea în rîndurile studenților și a altor categorii sociale, a țelurilor pentru care lupta Frontul Studențesc Democrat. Lupta aceasta s-a bucurat de prestigiu și succes și datorită faptului că în universitate studenții comuniști erau întotdeauna primii la învățătură și foarte combativi în seminarii. Profesorii democrați erau înconjurați de dragostea și respectul studenților antifasciști.

Încă din acea perioadă, studenții au învățat de la partid să iubească cultura și să stimeze pe cei ce o creează și o servesc, să cunoască adevărul și să lupte pentru dreptate, să iubească și să slujească cu devotament fără preget, poporul și să respecte totodată și celelalte popoare.

De la partid au învățat să prețuiască istoria suferințelor și luptelor poporului nostru, suferințe și lupte în care a învins împreună cu celelalte naționalități. De la partid am învățat să iubim națiunea română și, totodată, să fim internaționaliști.

— Ce acțiuni mai importante a organizat F.S.D.-ul?

— Acțiunile organizate vizau, așa cum am mai spus, două obiective principale: împlinirea revendicărilor studențimii și lupta pentru apărarea libertăților și drepturilor democratice, pentru păstrarea independenței și suveranității naționale, pentru alianța cu U.R.S.S., Franța, Anglia, împotriva puterilor fasciste.

O amplă acțiune, evocată și în **Magazin istoric***, a fost cea organizată la 23 ianuarie 1936, care, inițial, avea un caracter pur revendicativ studențesc, dar, pe parcurs, s-a transformat într-o puternică manifestație de stradă, împotriva fascismului și a uneltelor sale legionare. Demonstrația din 23 ianuarie 1936 a studențimii bucureștene a făcut dovada maturizării sale politice. În urma acestei manifestații s-a hotărît înființarea în facultăți a unor grupe de apărare, formate din studenții democrați și a căror menire era să opună rezistență hotărîtă tuturor încercărilor extremiste de a tulbura viața universitară.

Un alt prilej de afirmare a unității de luptă a studenților democrați l-a constituit manifestația organizată cu prilejul depunerii unei coroane de flori la Mormîntul Eroului Necunoscut, la 21 mai 1936, în fostul Parc Carol, acum Parcul Libertății, acțiune evocată, de asemenea, în **Magazin istoric****. Nu voi mai relua relatarea. Vreau doar să subliniez că acțiunea din 21 mai 1936, organizată de către Comitetul București al P.C.R., prin intermediul organizației U.T.C. din Sectorul III Albastru și a Comitetului de organizare a acțiunilor de masă ale tineretului pe Capitală (organism politic alcătuit din reprezentanții U.T.C., F.S.D., Tineretul Blocului Democratic, Tineretul Uniunii Oamenilor Muncii Maghiari din România, Tineretul radical-țărănist etc.) a constituit o dovadă grăitoare a modului în care au activat împreună studenții și tinerii muncitori, un aspect care, din păcate, nu a fost subliniat pînă acum decît cu totul incidental în literatura de specialitate, în scrierile privitoare la trecutul de luptă al tineretului nostru.

Semnificativ este jurămîntul depus de manifestanți la Mormîntul Eroului Necunoscut, din care amintesc un fragment: „Jurăm cu toții ca unul că vom lupta cu arma în mînă pentru libertatea și independența poporului român!"

Frontul Studențesc Democrat a luat o hotărîtă atitudine față de congresul organizat de un grup de legionari la Tîrgu Mureș în 1936. Iată cum relata ziarul **Dimineața** din 4 aprilie 1936 o adunare a tineretului din Capitală ca răspuns la provocările legionare: „Adunarea tineretului a avut loc în strada Doamnei nr. 1 în prezența a peste 300 de studenți democrați. S-a discutat asupra atitudinii ce trebuie să ia studențimea conștientă în legătură cu congresul gardist de la Tg. Mureș [...] La sfîrșit s-a întocmit următorul protest: «La Tg. Mureș se ține un congres la care cei care se dau drept reprezentanții studențimii merg să facă o manifestație hitleristă. Acum, cînd fascismul a aruncat scînteia unui nou război, cînd mizeria crește zi cu zi și piedici tot mai mari se pun în calea fiilor de țărani și muncitori, cînd lanțuri noi se pregătesc poporului muncitor, datoria noastră este să-l demascăm. Să arătăm celor care atîția ani au dus studențimea pe drumul rușinos al bătăilor antisemite, nesocotind luptele noastre profesionale, că studențimea e conștientă de adevăratul ei drum: drumul luptei pentru ușurarea condițiilor de studii și al luptei pentru o viață mai bună [...]

Acum, cînd se pregătesc noi lovituri împotriva democrației, prin dizolvarea organizațiilor democratice, cînd intelectuali luptători contra fascismului, ca prof. Tudor Bugnariu, prof. Petre Constantinescu-Iași, inspector Mihail Brașoveanu și alții sînt aruncați în închisori cînd studentul Grigore Preoteasa care a luptat pentru interesele studențimii zace în lan-

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1969.
** Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1969.

ţuri la Doftana, să arătăm că studenţimea e decisă să lupte pentru libertate, pace şi progres.

Să dovedim fasciştilor de la Tg. Mureş că există o studenţime democrată care ştie să-şi apere interesele.

Jos congresul fascist!•".

— Au fost şi alte înfruntări de acest fel?

— Au fost şi încă numeroase. O confruntare directă cu elementele fasciste din rîndul studenţimii a avut loc la Moeciu, unde F.S.D. organizase o tabără de lucru. În imediata apropiere a taberei noastre, la 2 km, s-a organizat un alt cantonament, al legionarilor, cu care am avut serios de furcă.

Desigur, ar mai fi încă multe acţiuni de amintit. Astfel, un rol important au jucat studenţii de naţionalitate maghiară, membri ai F.S.D., la întîlnirea de la Tg. Mureş din 1937, organizată de P.C.R., în colaborare cu MADOSZ-ul al cărui scop a fost acela al atragerii unor noi forţe în rîndurile luptătorilor antifascişti, angajaţi în lupta contra reacţiunii şovine şi politicii revizioniste-revanşarde.

Frontul Studenţesc Democrat şi-a trimis, de asemenea, reprezentanţii săi la diferite manifestări internaţionale, cum au fost Congresul mondial al tineretului pentru pace (Geneva, 1936) şi Congresul antifascist al tineretului (New York, 1938).

— Pînă cînd a activat F.S.D.-ul

— Frontul Studenţesc Democrat a fost interzis în 1938, odată cu instaurarea dictaturii regale. Am continuat însă să activăm ilegal, folosind, ca în multe ocazii, acoperirea unor organizaţii legale.

— În preajma intrării României în război şi, apoi în timpul războiului, cum au acţionat studenţii democraţi?

— Bineînţeles, am luptat din toată fiinţa noastră, împotriva războiului hitlerist. Încă în nr.6 din 1935, **Studentul român** exprima atitudinea noastră: „Tineretului nu îi e frică de moarte. Vom apăra ţara cu jertfa vieţii, de orice agresiune fascistă din afară, dar cu aceeaşi hotărîre vom apăra poporul de orice agresiune fascistă dinăuntru şi mai ales, nu vom îngădui ca dreapta fascistă şi trădătoare de la noi, să înfeudeze ţara fasciştilor înnebuniţi care rup tratatele de pace şi împing omenirea la un nou război imperialist".

Alături de întreg poporul, studenţimea română s-a ridicat hotărîtă împotriva agresorilor hitlerişti. Desigur, noi cei care activasem în F.S.D. nu mai eram studenţi. Alţii ne luaseră locul în amfiteatre, şi, odată cu aceasta, preluaseră şi torţa luptei revoluţionare în rîndurile studenţimii. Mulţi dintre foştii membrii ai F.S.D. au continuat să activeze în cadrul Frontului Tineretului Patriotic. Partidul Comunist Român devenea tot mai mult catalizatorul tuturor nemulţumirilor, conducătorul mişcării de rezistenţă antifascistă a poporului român.

Au căzut, în această perioadă a încleştării cu agresorii, mulţi dintre tovarăşii noştri.

— La 15 mai 1946 reapărea, în condiţiile istorice noi de după victoria insurecţiei naţionale antifasciste, gazeta Studentul român **(devenită ulterior** Viaţa studenţească), **care în articolul program din primul număr declara: „Continuăm** Studentul român, **revista înaintaşilor noştri de acum 10 ani, grupaţi în jurul F.S.D." Cum vedeaţi această continuare?**

— Cum e lesne de dovedit, după 23 august nu mai eram de mult student. Activam în alte domenii, nu însă fără a mă interesa de problemele studenţeşti. Alături de întreg poporul, de întreg tineretul ţării şi studenţimea democrată, în frunte cu comuniştii, a luat parte activă la organizarea noii vieţi, ea a răspuns prezent la toate marile bătălii ale revoluţiei populare, pe drumul spre progresul patriei noastre.

În luna martie a anului 1946 s-a constituit Frontul Democrat Universitar, din care făceau parte studenţii din partidele ce alcătuiau Frontul Naţional Democrat: P.C.R., P.S.D., Frontul Plugarilor, Partidul Naţional-Ţărănist (Anton Alexandrescu), Partidul Naţional-Popular, ulterior aderînd şi studenţii grupării liberale a lui Gh. Tătărescu. Salutînd crearea F.D.U., C.I. Parhon îşi exprima încrederea că această organizaţie „va cuprinde marea masă a studenţimii, care va înţelege că în afară de democraţie nu poate exista progres adevărat, nici cultură universitară" **(Scînteia,** din 23 martie, 1946).

Lupta şi idealurile noastre păreau atunci multora vise, dar visurile noastre s-au realizat. Visurile omenirii însă nu se realizează definitiv niciodată, fiindcă cele realizate nasc noi visuri, din care izvorăsc scopuri noi pentru noile generaţii.

În opera de construcţie socialistă, studenţimea română, continuatoarea şi beneficiara unor glorioase tradiţii, şi-a adus şi-şi aduce din plin aportul, participînd cu entuziasm, cu dăruire la marile înfăptuiri ale prezentului. Deşi ne marchează trecerea timpului, eu nu văd o separaţie decît de vîrstă între mine, între cei din generaţia mea şi coloanele mereu tinere de studenţi aflaţi pe băncile facultăţilor; îi urmăresc şi le urmăresc activitatea şi problemele lor, încercat de sentimentul mereu proaspăt al regăsirii, al comuniunii nu prin vîrstă, ci prin împlinirea idealurilor pentru care am luptat noi, cei de atunci. Nu mi-a plăcut niciodată să dau sfaturi. Cred însă — fără intenţia de a face morală — că tot ceea ce am evocat împreună în aceste ore, implică, ca pe o necesitate absolută a tinereţii, nevoia participării la marile şi arzătoarele nelinişti şi frămîntări ale timpului tău. Noi, cei care activam în Frontul Studenţesc Democrat obişnuiam să scriem atunci că „Prezenţa studenţimii în politică este o realitate obiectivă, o necesitate istorică". Tinerii de azi, fie că sînt studenţi sau nu, au cu toţii în faţă orizonturile luminoase ale societăţii socialiste multilateral dezvoltate, trăiesc şi se bucură de prestigiul unei Românii socialiste cunoscută pe tot globul pentru politica sa de pace şi cooperare internaţională. Înseamnă însă aceste condiţii istorice noi, superioare, răspunderi mai mici? Evident, nu! Şi lor, ca şi nouă pe vremuri, le revine misiunea de a duce împreună cu întreg poporul societatea mai departe. Poporul român, condus de comunişti, a ajuns la un punct al dezvoltării sale istorice în care are nevoie de întreaga sa energie şi capacitate creatoare pentru a păşi pe culmi de civilizaţie şi progres.

Cristian POPIŞTEANU

„SĂ STATORNICEASCĂ CALEA JUSTĂ...“

Dr. NICOLAE POPESCU

Timișoara, duminică 7 aprilie 1929. În sala mare a Căminului muncitoresc, în jurul catafalcului pe care se află sicriul cu corpul neînsuflețit al militantului revoluționar Ion Fonagy, cîțiva muncitori făceau de veghe. Decedat din cauza regimului la care fusese supus în temnița de la Doftana, urma să fie înhumat la Timișoara. Delegații ce participaseră la lucrările Congresului Sindicatelor Unitare, desfășurate în acest oraș între 2 și 5 aprilie, rămăseseră pentru a participa la funeralii.

Pe la orele 13, forțele de ordine au înconjurat clădirea și au cerut celor din incinta căminului să predea sicriul. Muncitorii au refuzat și s-au strîns în holul de la intrare. Polițiști și jandarmi au luat cu asalt clădirea, pătrunzînd în interior...

Ce se întîmplase, ce anume determinase autoritățile să ia astfel de măsuri?

„...Nevoile și idealul lor de dezrobire“

La începutul anului 1929, semnele crizei economice deveniseră tot mai evidente. Condițiile de viață ale maselor muncitoare se înrăutățeau vertiginos. Stabilind sarcinile sindicatelor ca organizații de apărare a intereselor muncitorești, Partidul Comunist Român acorda o deosebită atenție activității lor tocmai pe terenul mobilizării maselor, al atragerii lor într-un front de luptă organizat împotriva ofensivei patronale. În ultimele luni ale anului 1928 și la începutul celui următor, în întreaga țară s-a inițiat o largă acțiune de organizare a muncitorilor în sindicate. Sub îndrumarea comuniștilor, Sindicatele Unitare deveneau un instrument eficace al muncitorimii organizate în lupta împotriva exploatării. Numeroase documente ale partidului din această perioadă atrăgeau atenția asupra faptului că „cel mai important rol în organizarea maselor largi le revine Sindicatelor Unitare. Partidul nostru are sarcina de a lua partea cea mai activă în munca Sindicatelor Unitare [...] El trebuie să îndrumeze organizațiile de masă pentru lupta economică de clasă a proletariatului, cuprinzînd în primul rînd muncitorimea din centrele industriale ale țării“. Obiectivele și sarcinile luptei imediate ale Sindica-

telor Unitare — în noile condiţii ale crizei economice — urmau a fi stabilite pe baza unei analize aprofundate a situaţiei generale a ţării, prin consultarea reprezentanţilor autentici ai muncitorimii. La indicaţia P.C.R., Consiliul General al Sindicatelor Unitare (C.G.S.U.) a convocat un congres general pentru începutul anului 1929. Guvernul naţional-ţărănist prezidat de Iuliu Maniu a amînat cît mai mult aprobarea ţinerii acestui congres. În sfîrşit, ea a fost dată de autorităţi pentru zilele de 2-5 aprilie şi s-a fixat ca lucrările să se desfăşoare la Timişoara, în sala Căminului muncitoresc.

C.G.S.U. a desfăşurat o amplă acţiune de pregătire a congresului. Într-un manifest editat de conducerea Sindicatelor Unitare şi adresat muncitorilor se spunea: „...În vederea congresului muncii, adunaţi-vă în fabrică şi atelier, sau în sălile sindicatelor noastre şi discutaţi pe larg toate nevoile voastre, felul cum credeţi voi că va trebui clasa muncitoare să se organizeze şi să ducă lupta împotriva capitaliştilor. Alegeţi-vă apoi comitet de fabrică şi delegaţi care să vină în numele vostru la congresul muncii". Organul de presă al C.G.S.U., **Viaţa muncitoare** a publicat din timp principalele rapoarte. În acest fel, delegaţii au putut cunoaşte ideile programatice ale Sindicatelor Unitare şi s-au pregătit pentru o participare activă la dezbateri. „Izvorît din lupta, nevoile şi idealul maselor — acest congres, scria **Viaţa muncitoare** — va trebui să ia hotărîri pentru mase, nevoile şi idealul lor de dezrobire". Presa muncitorească a vremii vedea în marea întrunire a Sindicatelor Unitare „un adevărat congres al muncii", chemat „să statornicească calea justă, revoluţionară pe care proletariatul o are de urmat în lupta lui contra capitalismului".

Intensa activitate de pregătire a congresului, munca comuniştilor în cadrul Sindicatelor Unitare au determinat un adevărat aflux al muncitorilor spre organizare, faptul acesta fiind ilustrat şi de substanţiala creştere a numărului membrilor acestor organizaţii.

„Omenirea merge într-acolo încotro merg interesele maselor muncitoare"

Timp de patru zile, cei 364 delegaţi reprezentînd peste 30 000 muncitori organizaţi în cadrul acestor sindicate au dezbătut o ordine de zi bogată, axată pe problemele majore cu care se confrunta mişcarea muncitorească din România acelor ani. O atenţie deosebită a fost acordată problemei unităţii sindicale, realizării unui front unic muncitoresc împotriva exploatării capitaliste. Dorinţa de unitate era subliniată dealtfel şi de componenţa delegaţiilor participante la congres. Alături de reprezentanţi ai Sindicatelor Unitare au participat, ca invitaţi reprezentanţi ai unor sindicate social-democrate, precum şi reprezentanţi ai unor colective de muncitori nesindicalizaţi. În perioada de pregătire a congresului, presa muncitorească subliniase cu insistenţă necesitatea unităţii de acţiune a muncitorimii în lupta lor zilnică împotriva exploatării. **Înainte,** organul de presă al Blocului Muncitoresc-Ţărănesc, a publicat un articol semnificativ intitulat **Un congres al Frontului Unic Muncitoresc.** Articolul îndruma pe muncitori să-şi creeze comitete de fabrică, organizaţii menite „să unească pe muncitorii aceleiaşi întreprinderi, indiferent de convingerile lor politice". În încheierea articolului, se exprima convingerea că marele forum de la Timişoara va marca „un pas înainte spre mobilizarea maselor în frontul unic al muncii".

În privinţa întăririi organizaţiilor sindicale, congresul a preconizat mutarea centrului de greutate al activităţii sindicale în fabrici şi uzine, crearea comitetelor de întreprinderi ca organe ale frontului unic, capabile să apere interesele muncitorilor. Pentru ca sindicatele să-şi poată îndeplini importantele lor sarcini — de reprezentante ale intereselor întregii clase muncitoare, ale tuturor celor loviţi de exploatarea capitalistă — congresul a dezbătut pe larg şi problema organizării tineretului şi a femeilor, a tuturor categoriilor de oameni ai muncii. Cît priveşte situaţia şomerilor, raportul special prezentat la congres aprecia că lupta acestora trebuia organizată în „aşa fel încît ea să devină lupta întregii clase muncitoare din România"... Atragerea lor în frontul general al luptei organizate trebuia să se facă pe baza unor revendicări specifice.

Semnificativ este, de asemenea, faptul că în dezbateri s-a insistat asupra necesităţii organizării în sindicate şi a ţăranilor muncitori. Un articol publicat în acele zile ajungea la concluzia că „ţăranii, în lupta lor, nu pot pune temei decît pe forţa lor şi frăţia muncitorilor de la oraşe şi a tuturor celor ce ca şi ei muncesc pentru bucata de pîine".

În luările lor de cuvînt, delegaţii au condamnat măsurile represive luate de autorităţi împotriva mişcării muncitoreşti, cerînd drept la activitate legală pentru P.C.R. şi celelalte organizaţii scoase în afara legii, amnistierea militanţilor întemniţaţi. De altfel, campaniile împotriva teroarei burgheze, pentru amnistie politică organizate de comunişti antrenau tot mai multe forţe. Personalităţi ale ştiinţei şi culturii româneşti, oameni politici cu vederi înaintate s-au alăturat luptei împotriva măsurilor represive ale autorităţilor. La o întrunire organizată în perioada de pregătire a congresului, C.I. Parhon subliniase că o condiţie a impunerii amnistiei politice consta tocmai în unirea muncitorilor: „Muncitorii trebuie să se unească fiindcă toată lumea care simte cu cei care au dreptatea de partea lor nu poate să se îndoiască de faptul că omenirea merge într-acolo încotro merg interesele maselor muncitoare".

S-a reliefat şi cu prilejul congresului de la Timişoara că, deşi activa ilegal, partidul comunist avea strînse legături cu masele şi exercita o mare influenţă asupra lor.

În căutarea unui pretext

Guvernul naţional-ţărănist prezidat de I. Maniu căuta cu insistenţă un pretext pentru a desfiinţa Sindicatele Unitare — importante organizaţii legale

SERVICIUL SECRET ROMÂN

Nr. 23470/12.4.919

TELEGRAMA CIFRATA

INSPECTORATELOR GENERALE DE SIGURANTA DIN TARA;

PREFECTURILOR DE POLITIE SI DE JUDETE;

SERVICIILOR DE SIGURANTA;

POLITIILOR DE ORASE;

BRIGAZILOR DE SIGURANTA;

SUB BRIGAZILOR DE SIGURANTA;

-!!!!!!

Consiliul de Ministri, [redacted], a luat deciziunea de a închide sălile sindicatelor unitare constatându-se că în aceste săli, în loc să se discute chestiuni de breaslă, conform legei în virtutea căreia au fost constituite şi funcţionează, se face propagandă politică comunistă, îndemnându-se muncitorimea la acte care turbură ordinea în stat.

Telegramă cifrată a Ministerului de Interne către diferite organe din subordine pentru interzicerea Sindicatelor Unitare şi închiderea sediilor acestora

ale muncitorimii, prin care comuniştii desfăşurau o intensă activitate politică şi organizatorică. Activitatea acestora stîrnea îngrijorarea autorităţilor, care abia aşteptau un prilej pentru a trece la interzicerea lor. Motivînd că prezenţa sicriului în care se afla corpul neînsufleţit al lui Ion Fonagy reprezenta o primejdie pentru sănătatea publică, poliţia a luat cu asalt Căminul muncitoresc, cu trei ore înainte de funeralii. Guvernul a scontat pe faptul că muncitorii se vor opune acestei măsuri şi, ca atare, se va putea recurge la severe represalii.

În clipa în care poliţia şi-a făcut apariţia, muncitorii s-au strîns în holul de la intrare şi au început să cînte **Internaţionala.** Geamurile au fost sparte de poliţişti şi localul devastat cu sălbăticie. Podelele au fost smulse pentru a se găsi armele pe care muncitorii, chipurile, le-ar fi ascuns în clădire, biblioteca a fost distrusă, ca şi mobilierul. Peste 200 persoane au fost scoase în stradă, maltratate şi duse la poliţie. Aici, arestaţii au fost schingiuiţi toată noaptea; în zilele următoare, o parte dintre ei au fost eliberaţi, fiind reţinuţi numai membrii conducerii Sindicatelor Unitare.

După evacuarea localului, un agent al poliţiei a introdus în Căminul muncitoresc un revolver. Folosindu-se de acest „corp delict", autorităţile au încercat să demonstreze că muncitorii au tras în poliţişti şi, ca atare, intervenţia lor n-a fost decît o acţiune de legitimă apărare.

La vestea celor întîmplate, întreaga ţară a fost cuprinsă de un val de indignare. Presa muncitorească a publicat ample articole în care demasca înscenarea autorităţilor. Ziarele burgheze, în special cele guvernamentale, au publicat articole prin care încercau să creeze un suport psihologic măsurilor întreprinse de autorităţi, denigrînd Sindicatele Unitare şi partidul comunist.

În şedinţa Consiliului de Miniştri din 11 aprilie, guvernul a hotărît dizolvarea Sindicatelor Unitare şi închiderea tuturor căminelor muncitoreşti care aparţineau acestora. Printr-un ordin telegrafic dat de ministrul de Interne, prefecţii de judeţe erau însărcinaţi să pună în aplicare această măsură.

Pentru a putea însă obţine interzicerea Sindicatelor Unitare — recunoscute ca persoană juridică — era nevoie de hotărîrea unei instanţe judecătoreşti. În acest scop, a fost organizat un întreg lanţ de procese între care cel mai important s-a desfăşurat la Timişoara.

Acuzaţii bumerang

La 28 august, după aproape cinci luni de la atacarea Căminului muncitoresc din Timişoara, autorităţile au chemat în faţa instanţei numeroşi conducători şi fruntaşi ai Sindicatelor Unitare. Actul de acuzare era de-a dreptul ridicol prin modul în care încerca să dea un temei măsurilor represive luate de guvern.

Pregătind cu minuţiozitate apărarea, comuniştii au demascat înscenarea judiciară şi acuzaţiile s-au întors împotriva celor care le formulaseră. În timpul dezbaterilor, apărarea a dovedit că arma fusese introdusă în clădire de către un poliţist; „pălăria găurită de un glonte tras din cămin asupra unui agent scăpat ca prin minune" n-a fost găurită de glonte, aşa cum se afirmase; cizma unui alt agent, găurită de glonţul care, chipurile, îl rănise, nu avea nici un fel de urmă de sînge pe căptuşeală; s-a stabilit că ordinul privind împiedicarea înmormîntării lui Fonagy fusese dat de la Bucureşti... înainte ca medicul oraşului să fi examinat sicriul şi să-şi fi dat verdictul. În treacăt fie spus, sicriul, confecţionat de către muncitorii din Cîmpina, fusese învelit în tablă de zinc şi închis ermetic. În sfîrşit, s-a dovedit că martorii acuzării, în majoritatea lor agenţi de poliţie şi gardieni, au primit indicaţii să depună mărturii false.

Sub presiunea adevărului, presa, chiar şi o parte a celei care iniţial sprijinise măsurile guvernului, a publicat ample reportaje privind dezbaterile procesului. Şi de unde, la început, procurorul ceruse pedepse foarte aspre, mergînd chiar pînă la închisoarea pe viaţă, acuzarea s-a văzut în situaţia de a nu putea formula decît sentinţa de ultraj.

Prăbuşirea acuzaţiei n-a adus, însă, cum ar fi fost şi firesc, anularea măsurii guvernului privind desfiinţarea Sindicatelor Unitare şi închiderea căminelor muncitoreşti care aparţineau acestora. În anii următori, Sindicatele Unitare — deşi o mare parte dintre ele au activat ilegal — şi-au adus o importantă contribuţie la întărirea organizării şi a spiritului combativ al clasei muncitoare, atît de evidente în anii marilor confruntări din perioada imediat următoare.

ÎNCEPUTURI

Prof. ELENA BĂRBULESCU

„Partidul comunist este cel care a avut inițiativa elaborării Platformei [Frontului Național Democrat], în care locul de frunte e ocupat de problema reformei agrare".

Dr. PETRU GROZA

Cuvîntare la fuziunea Partidului Țărănesc-Socialist cu Frontul Plugarilor — 30 noiembrie 1944

Victoria insurecției naționale antifasciste din august 1944, care se înscrie ca un moment epocal al întregii istorii a României, a determinat o cotitură radicală în destinele țării noastre, deschizînd larg calea înfăptuirii celor mai înaintate idealuri de libertate și dreptate socială spre care au aspirat și pentru care au luptat de-a lungul secolelor generații după generații, patrioții cei mai luminați, forțele cele mai avansate ale societății.

După 23 August, sub conducerea Partidului Comunist Român, lupta antifascistă, democratică s-a transformat rapid într-o mișcare socială de mare amploare, fără precedent în analele țării, care a deschis calea desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, realizării unor profunde schimbări revoluționare în viața socială.

În această amplă mișcare transformatoare, la care au participat cele mai largi mase de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate, s-au evidențiat plenar capacitatea revoluționară a clasei noastre muncitoare și nesecatul potențial de luptă al maselor țărănești. Din inițiativa și sub conducerea P.C.R., avînd drept temelie alianța muncitorească-țărănească s-au realizat largi coaliții de forțe, care, aflate în permanentă ofensivă, au asigurat înfăptuirea cerințelor fundamentale ale etapei istorice date, au cucerit puterea de stat din mîinile claselor exploatatoare și au trecut la făurirea unei noi orînduiri sociale, orînduirea socialistă.

„Țăranii merg pe drumul drept"

Lupta antifascistă și democratică care se întindea cu repeziciune în întreaga țară a cuprins și județele Olteniei, regiune în care predomina populația țărănească. Pentru mobilizarea și conducerea la luptă a maselor, organizațiile de partid din această parte a țării au luat imediat după 23 august un șir de măsuri între care amintim: constituirea formațiunilor patriotice; organizarea salariaților din întreprinderi; extinderea muncii de propagandă la sate; editarea pe plan local a unor ziare, manifeste și apeluri; democratizarea vieții politice: susținerea războiului antihitlerist etc. etc. La 3 septembrie 1944, a avut loc la Craiova Conferința organizației P.C.R.-Dolj, la care au participat cadre de partid din cuprinsul întregii regionale, care, la scurt timp, au început să desfășoare o vie activitate în județele respective. Tot în acest interval a fost difuzat și Manifestul comitetului regional al P.C.R.-Oltenia în care se spunea: „Voi, olteni, care sînteți depozitarii unei tradiții de mari lupte pentru libertatea și independența națională, dovediți și de astă dată spiritul vostru de luptă și de jertfă pentru cauza națională a poporului român"[1]. Așa cum rezultă din izvoarele istorice cercetate pe plan local: arhive de partid și de stat, presă și amintiri ale participanților la aceste evenimente, avîntul revoluționar se dezvolta și pe teritoriul fostelor județe Romanați și Olt avînd loc numeroase acțiuni de luptă politică. Astfel, a doua zi după Conferința P.C.R. de la Craiova, la Caracal se ține o adunare a B.N.D. la care reprezentanții partidelor componente își fixează atitudinea față de evenimentele la ordinea zilei. La 17 septembrie în aceeași localitate se desfășoară prima adunare politică convocată de Uniunea Patrioților, act care deschide șirul numeroaselor acțiuni de masă desfășurate în această parte a țării.

Chemările P.C.R. și ale celorlalte forțe democratice au găsit ecou în rîndul maselor populare din cele două județe de pe malurile Oltului ceea ce este

[1] **Din lupta P.C.R. pentru închegarea clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în bătălia pentru reforma agrară din 1944-1945,** E.S.P.L.P., București, 1958, vol. II, p. 125.

atestat și de rapoartele autorităților vremii care informează că țăranii din aceste locuri sînt frămîntați de chestiunile democratizării vieții publice **și mai ales de cele ale realizării reformei agrare**[2]. Așa se și explică de ce imediat după publicarea Platformei F.N.D. se trece hotărît la organizarea și mobilizarea maselor, la convocarea a numeroase adunări pe comune în care se dezbăteau prevederile acestui document și se adoptau hotărîri ce cuprindeau revendicări cu caracter local. În această acțiune, care se desfășura sub conducerea P.C.R., un moment important l-a constituit crearea, la începutul lunii octombrie, a Consiliului F.N.D. pentru județele Romanați și Olt, care în acea perioadă aveau o conducere comună de partid și F.N.D. Din Consiliul F.N.D. făceau parte: Ion Popescu-Puțuri, Petre Puican, Ștefan Dobrescu*, ca reprezentanți ai P.C.R., Gheorghe Neagoe, Vasile Zamfirescu, Marin Ispas, din partea P.S.D., precum și alți fruntași ai organizațiilor democrate. După această acțiune procesul de organizare și mobilizare a maselor se desfășoară în ritm rapid. La 8 octombrie au avut loc un șir de adunări democratice cum sînt cele de la Caracal și din comunele Drăghiceni, Iliceni și Grozăvești. La 12 octombrie în comuna Castranova, în prezența a numeroși muncitori veniți de la Corabia, are loc o mare adunare populară. La 15 octombrie, acțiunea se repetă la Corabia, iar peste două zile la Caracal. Simultan au loc adunări în plasele Drăgănești, Vulturești precum și la Slatina.

Moțiunile și hotărîrile adoptate la aceste adunări exprimă cerințele cu care erau confruntate masele țărănești. Astfel, în moțiunea adoptată la întrunirea de la Caracal se cere: „să se dea țăranilor imediat pămînt și vite de muncă pentru a putea să facă neîntîrziat arăturile de toamnă". Aceleași obiective: pămînt țăranilor și unelte de muncă erau prezente și în moțiunile adoptate la adunările din centrele plaselor Corabia, Drăgănești și Vulturești, ca și în cele adoptate la numeroase comune.

Apreciind larga acțiune desfășurată de masele țărănești, ziarul **Înainte,** organ al comitetului regional P.C.R. Oltenia, într-un reportaj despre adunarea țăranilor din Gura Văii, ținută la 22 octombrie 1944, scria: „Țăranii merg pe drumul drept. În satele Olteniei se simte spiritul lui Tudor Vladimirescu, spiritul Popei Șapcă, spiritul de luptă organizată pentru drepturile poporului"[3].

Creșterea în amploare și intensitate a luptei maselor țărănești a avut loc în condițiile unor tot mai înverșunate ciocniri cu clasele exploatatoare și cu uneltele lor care alături de sprijinul primit din partea autorităților și jandarmeriei s-au dedat în numeroase cazuri la acte de teroare. Astfel, în comuna Cilieni uneltele moșierului au mers pînă la uciderea țăranului Marin Dulamă, iar șeful de post a arestat și torturat pe fratele acestuia, Dumitru Dulamă și pe tînărul Mărculescu, încercînd astfel să-i înfricoșeze pe țărani[4].

Fără întîrziere — exproprierea moșiilor!

Asemenea acțiuni n-au putut opri însă avîntul maselor și nici procesul de organizare politică a acestora. Adunările sătești devin tot mai combative, ele fiind urmate în multe cazuri de trecerea nemijlocită la exproprierea pămînturilor moșierești. Sub acest aspect este de remarcat marea adunare a comitetelor sătești din județul Romanați la care a luat cuvîntul reprezentantul P.C.R. Ion Popescu-Puțuri, care a cerut să se „treacă fără întîrziere la exproprierea moșiilor mai mari de 100 pogoane și împărțirea lor la țăranii fără pămînt sau cu pămînt puțin, înzestrîndu-i totodată cu unelte și vite pe seama boierilor și a statului"[5]. Semnificativ pentru această stare de spirit este însuși raportul prefecturii Caracal către Ministerul de Interne, din 20 decembrie 1944, în care se arată: „Din investigațiile făcute de pretori printre locuitorii satelor spre a vedea care este părerea lor asupra exproprierii agrare și a obștiilor sătești rezultă următoarele: majoritatea sătenilor din cuprinsul acestui județ sînt pentru exproprierea agrară"[6].

O expresie concludentă a procesului de antrenare în luptă a maselor țărănești o reprezintă rapida dezvoltare a organizației Frontului Plugarilor, care în această perioadă își extinde activitatea pe teritoriul întregii țări[7]. În județul Romanați, de pildă, pînă la sfîrșitul lunii noiembrie 1944, erau constituite organizații ale Frontului Plugarilor în 74 comune.

Angajarea țăranilor în lupta politică, pentru pămînt și regim democratic, acțiune sprijinită din ce în ce mai puternic de către echipe muncitorești venite din întreprinderile județelor[8], a dus în numeroase ca-

---

[2] Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 49, dosarul nr. 8831, fila 114.

* Ștefan Dobrescu a fost împușcat mortal la 24 februarie 1945, în lupta cu forțele reacționare pentru cucerirea Prefecturii județului Mehedinți.

[3] **Înainte** din 7 noiembrie, 1944.

[4] **Înainte** din 4 noiembrie, 1944.

[5] **Scînteia** din 16 noiembrie, 1944.

[6] Arhivele Statului, filiala Caracal, fondul Prefecturii județului Romanați, vol. I, 1945. Vezi și **Din lupta P.C.R...,** vol. II, p. 138.

[7] Vezi mai pe larg Gh. I. Ioniță, Gh. Țuțui, **Frontul Plugarilor,** Editura Politică, București, 1973.

[8] Amintindu-și despre sprijinul acordat de către muncitori în această acțiune, Ioana Smarandache Roșioru, care mai tîrziu avea să participe ca delegată la Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945, unde a adus salutul și hotărîrea de luptă a țăranilor din județul Romanați, avea să spună: „Muncitorii și comuniștii, trimiși de comitetul județean P.C.R., se aflau zilnic în fruntea maselor țărănești care împărțeau pămînturile moșierilor".

zuri la înfruntări directe şi deosebit de ascuţite între lumea satelor şi autorităţilor reacţionare. Astfel, în satele Iliceni şi Drăghiceni, unde după cum arată un raport al Legiunii de jandarmi „locuitorii au plecat în corpore pentru a împărţi moşiile", ţăranii au refuzat să se supună ordinelor comandamentului legiunii de jandarmi şi subprefectului care i-au ameninţat cu armele, răspunzînd: „Mai bine să murim pe brazdă decît să părăsim pămîntul". Comentînd acest caz care exprima în modul cel mai concludent hotărîrea de a lupta a ţăranilor, ziarul **Scînteia** scria: „Nici în faţa armelor ţăranii nu dau înapoi"[9].

Subliniind succesele obţinute în lupta pentru pămînt, ziarul **Scînteia,** sub titlul „Ţăranii români înfăptuiesc reforma agrară", arăta: „Sub supravegherea comitetelor săteşti au fost confiscate moşiile mai mari de 50 hectare din următoarele comune: Leu, Osica de Sus, Grozăveşti, Drăghiceni etc". Asemănător, în judeţul Olt, sub conducerea activiştilor P.C.R., cu sprijinul dat de muncitorii de la întreprinderile din Slatina şi Piatra Olt, ţăranii din plasele Văleni, Drăgăneşti, Vultureşti etc. au împărţit în mai multe comune pămînturile moşiereşti[10].

Concomitent cu acţiunile de expropriere a moşiilor şi de împărţire a pămînturilor, au continuat pe cale revoluţionară înlocuirea vechilor organe administrative din comune. Astfel, în cursul lunii februarie 1945, a avut loc schimbarea primarilor din comunele Apele Vii, Izlaz, Vultureşti etc.

În lupta pentru pămînt şi regim democratic masele ţărăneşti au înţeles că singure, fără ajutorul clasei muncitoare, nu ar fi putut să învingă rezistenţa moşierilor şi a elementelor reacţionare din aparatul de stat. De aceea, în numeroase adunări populare, ţăranii îşi exprimau prin viu grai, prin scrisori şi telegrame adresate Comitetului Central al P.C.R. mulţumirea faţă de clasa muncitoare şi faţă de partidul comunist. Astfel, delegaţi din 22 comune din plasa Piatra Olt, întruniţi în ziua de 25 martie 1945, au adresat C.C. al P.C.R. o telegramă prin care aduceau salutul lor fierbinte partidului şi întregii muncitorimi pentru lupta pe care au dus-o ca ţărănimea să fie împroprietărită[11].

Adunări similare s-au ţinut în numeroase localităţi. În ziua de 25 martie, delegaţii satelor din plăşile Caracal, Dioşti, Bosoteni au trimis o telegramă C.C. al P.C.R. prin care au adus „salutul frăţesc al miilor de ţărani, ţărance, tineri, bătrîni, văduve, orfani, invalizi şi mai ales al femeilor celor care luptă împotriva fascismului pe front, pentru lupta hotărîtă pe care aţi dus-o pentru ca ţărănimea să aibă pămîntul pe care-l robea la boieri ştiind că şi de acum înainte veţi sta în fruntea luptei pentru progresul ţărănimii, pentru propăşirea poporului român"[12].

După apariţia legii de reformă agrară, comitetele de reformă agrară din judeţele Olt şi Romanaţi au trecut la împărţirea ultimelor moşii din judeţ, care rămăseseră neexpropriate. Au fost alese comisiile de plasă şi numiţi preşedinţii lor.

În perioada premergătoare instaurării guvernului democratic, moşierii au făcut apel la prefecturi şi la jandarmerie, căutînd să stăvilească pătrunderea ţăranilor pe moşii. Dar după 6 martie 1945, foştii moşieri nu au mai avut aparatul de stat la dispoziţia lor. De aceea, au recurs la tot felul de manevre pentru a se sustrage de la expropriere, cum au fost cazurile din comunele Strejiştii de Sus, Văleni, unde au încercat să inducă în eroare comisiile de reformă agrară prezentînd acte false. Atunci cînd aceste maşinaţii au fost demascate, moşierii au încercat să se răzbune pe ţăranii împroprietăriţi stricîndu-le arăturile sau intentîndu-le procese pentru a-i purta pe drumuri. Aşa a procedat moşierul din comuna Nedea, care s-a urcat pe tractor cu arma în mînă şi a început să are de-a curmezişul lanurilor semănate stricînd întreaga semănătură[13]. Aceste acţiuni au fost însă demascate şi înfrînte de către masele de ţărani conduse de comunişti, iar proprietatea moşierească lichidată.

Prin înfăptuirea reformei agrare din judeţele Romanaţi şi Olt s-au creat posibilităţi pentru îmbunătăţirea situaţiei materiale a celor împroprietăriţi. Un număr important de ţărani săraci au fost aduşi în rîndurile ţăranilor mijlocaşi. Ponderea ţărănimii sărace s-a redus faţă de situaţia anterioară şi datorită faptului că ţărănimea a primit prin reforma agrară şi un număr de tractoare şi maşini agricole, expropriate de la moşieri.

★

Lupta desfăşurată de oamenii muncii din judeţele Olt şi Romanaţi în această perioadă de început a revoluţiei democrat-populare, parte a amplului proces de transformare înnoitoare care, sub conducerea P.C.R., a cuprins întreaga ţară, a marcat o primă treaptă în marea epopee care a determinat schimbări structurale în întreaga societate românească. Ea atestă, cu datele şi faptele de atunci, ca şi cu cele ce au urmat, că socialismul instaurat în ţara noastră a izvorît din lupta şi munca întregului popor, că strălucitele victorii de azi îşi au rădăcinile înfipte adînc în istoria poporului nostru, istorie care sub conducerea P.C.R. a intrat acum trei decenii într-o nouă etapă în care cei ce muncesc la oraşe şi sate au devenit forţa hotărîtoare a societăţii, stăpîni ai propriului lor destin.

---

[9] **Scînteia,** din 23 februarie 1945.
[10] Din amintirile unor militanţi ai mişcării muncitoreşti din judeţul Olt.
[11] **Înainte,** din 31 martie 1945.
[12] **Înainte,** din 1 aprilie 1945.
[13] **Din lupta P.C.R...** vol. II, p. 148.

VOINŢA DE NEÎNFRÎNT A CLASEI MUNCITOARE

„Exproprierea expropriatorilor“

Dr. I. IACOŞ

Smulgerea pe cale revoluţionară din mîinile claselor exploatatoare a principalelor mijloace de producţie a marcat — în şirul marilor transformări începute la 23 august 1944 — sfîrşitul, în cel mai important sector al economiei naţionale, al exploatării omului de către om. A căpătat astfel viaţă unul din principiile fundamentale propagate cu o neobosită energie de mişcarea muncitorească şi socialistă din ţara noastră.

Enunţat de K. Marx şi Fr. Engels încă în Manifestul Partidului Comunist **şi formulat cu toată claritatea în** Capitalul, **principiul** exproprierea expropriatorilor **şi-a găsit reflectarea şi în numeroase scrieri ale socialiştilor români. De-a lungul anilor, ei au întreprins o analiză aprofundată — în lumina ideilor fundamentale ale socialismului ştiinţific — a realităţilor economice, sociale şi politice din societatea românească, a naturii contradicţiilor ce se manifestau în societate, înainte de toate a contradicţiei dintre burghezie şi proletariat şi, de pe această bază, au formulat principiile strategiei şi tacticii mişcării, ale partidului politic al clasei muncitoare. Aplicînd creator principiile marxiste la realităţile româneşti, socialiştii noştri au emis judecăţi de valoare asupra naturii relaţiilor de producţie, a claselor şi partidelor politice, a raportului de forţe dintre ele, relevînd rolul istoric al proletariatului în transformarea revoluţionară a societăţii, în lichidarea pentru totdeauna a exploatării. Strîngîndu-şi rîndurile, însuşindu-şi principiile fundamentale ale socialismului ştiinţific, clasa muncitoare s-a pregătit şi a luptat astfel decenii de-a rîndul pentru a-şi îndeplini menirea sa istorică de făurire a societăţii socialiste pe pămîntul României.**

● *Socialismul recunoaşte ca bază a unei ere noi dreptul omului, care va înlocui dreptul divin; asociaţiunea liberă, egală şi frăţească în locul societăţii autocratice compuse din [...] asupritori şi asupriţi. Socialiştii nu cred în altă justiţie decît aceea ce emană de la popor, de la omenire; ei doresc o familie moralizată prin egalitate şi libertate reciprocă; ei cred că suma valorilor producţiunii (pămîntul, instrumentele muncii, materia brută, mijloacele de transport etc.) trebuie să fie proprietatea tuturor, pentru ca independenţi să poată trăi. Acea stare de proprietate este singura şi numai ea capabilă de a asigura fiecărui om egalitatea dezvoltării sale proprii şi, prin urmare, a acţiunii sale vitale [...] A pregăti poporul român pentru acest viitor sigur, sfînt şi inevitabil, a-l face să reintre ca egal în rîndurile luptătorilor pe arena istoriei popoarelor europene cele cu viaţă este de datoria noastră, este voinţa noastră.*

Înainte, *anul I, nr. 1, 26 octombrie, 1880*

● [*Proletariatul*] *învingător va pune pe ruinele barbariei, hoţiei, exploatării omului prin om, dreptul la viaţă pentru toţi, luminile civilizaţiei pentru toţi, munca şi pămîntul pentru toţi.*

Da, munca pentru toţi, căci numai ea poate produce atît trebuinciosul pentru trai, cît şi instrucţiunea şi tot ce dezvoltă viaţa omului.

Da, munca pentru toţi, căci atunci, puterile fiind întrebuinţate pentru munca comună, nimeni nu va face din ele mijlocul de a exploata.

Da, munca pentru toţi, căci numai astfel va înceta ca unii să muncească peste măsură, slăbind şi tîmpindu-se, neputînd a-şi repara puterile slăbite prin mîncare şi somn, neputînd a-şi dezvolta mintea prin învăţătură.

Da, munca pentru toţi, căci numai atunci muncitorul va găsi şi va avea puterea pentru a se îndeletnici şi cu ştiinţa şi cu artele şi cu relaţiile sociale.

Emanciparea, *anul I, nr. 4, 1883*

● *Numai prefacerea mijloacelor de producţie, cum sînt pămîntul, fabricile, atelierele, minele etc. din proprietate privată a unei clase în proprietate socială a societăţii întregi şi prefacerea producţiei de mărfuri în producţie socialistă condusă pentru societate şi prin societate, numai această prefacere poate face ca producţiunea în mare şi rodnicia din ce în ce mai mare a muncii să fie în loc de izvor de sărăcie, de apăsare, de nesiguranţă, de înjosire, un izvor de bunăstare şi dezvoltare armonică în toate privinţele.*

(Continuare în p. 29)

„SOARELE PENTRU TOŢI ROMÂNII LA BUCUREŞTI RĂSARE“

VASILE NETEA

Într-un articol publicat în Familia, **evocînd momentele unei călătorii făcute la Bucureşti, Iosif Vulcan — vizitator al tuturor marilor oraşe ale Europei — mărturisea cu adîncă emoţie: „Bucureşti, Bucureşti, ce farmec divin îmi inundă inima cînd rostesc acest cuvînt. Ce fericire cerească mă împresoară cînd îmi revine în minte memoria acestui oraş. Şi mîna parcă îmi tremură, cînd încerc a descrie impresiile şi suvenirurile mele de pe malurile Dîmboviţei. Bucureşti, Bucureşti, tu nu posezi grandeţea oraşelor din Apus şi totuşi în ochii mei apari mai admirabil; tu n-ai splendoarea lor şi totuşi eşti mai luminos, tu nu te poţi lăuda cu frumuseţea lor, însă pentru mine eşti mai încîntător. Pentru ce — întreba profund tulburat scriitorul — de ce pieptul meu se agită de amintiri dumnezeeşti la amintirea ta? Tu nu-mi răspunzi, dar inima îmi şopteşte tainic:** Pentru că eşti capitala românilor! **Capitala românilor?** Da vei fi!“

Aceste rînduri au fost scrise în anul 1868, exact cu 50 ani înainte de adunarea de la Alba Iulia, care a votat unirea Transilvaniei cu patria mamă, Bucureştii fiind consideraţi încă de atunci Capitala nu numai a unei părţi a poporului român, ci a românilor de pretutindeni, a tuturor sufletelor româneşti. Ceva mai înainte, în 1867, Iosif Vulcan scria în aceeaşi revistă: „Ca două rîurele pornite din acelaşi izvor, ca două raze ale unui soare, ca fiii aceleiaşi mame, ne interesăm şi noi de toate păsurile fraţilor noştri de peste Carpaţi. Cu ei ne bucurăm cînd soarele libertăţii începe a le surîde, şi inima noastră e asemenea încîntată, văzînd pe frumoasele văi şi dealuri ale României fîlfîind stindardul pe care s-a scris: **«Înainte!»**“.

De altfel, încă de la întemeierea sa presa transilvăneană (1838: **Gazeta de Transilvania** şi **Foaia pentru minte, inimă şi literatură**) a avut ca principală preocupare promovarea prin toate mijloacele, a ideii unităţii etnice şi de limbă a românilor de pe ambele versante ale Carpaţilor, a unităţii lor de cultură, a identităţii aspiraţiilor lor politice. Adresîndu-se celor care promovau o politică de dezbinare şi oprimare a românilor din Transilvania, G. Bariţiu — fondatorul şi conducătorul publicaţiilor amintite mai sus — atrăgea atenţia asupra faptului că o astfel de politică este sortită eşecului, atît timp cît va exista „naţia întreagă, cu care ei [transilvănenii — **n.n.**], pe lîngă toate piedicile naturale şi mai vîrtos politice, totuşi, vrei nu vrei, stau în cea mai strînsă legătură frăţească, genetică, literară şi religioasă“.

În 1870, Vincenţiu Babeş scria în **Albina,** organul politic al românilor din Austro-Ungaria, care apărea la Budapesta începînd din anul 1866: „Aşteptăm ca România să devină un soare, ale cărui raze să încălzească şi să lumineze pe toţi românii din ţările vecine“. **Albina** preconiza o „Dacoromânie morală, culturală, una şi indivizibilă“. În 1876, publicaţia fiind silită să-şi înceteze apariţia, se făcea precizarea că în cei 11 ani de existenţă, ea n-a urmărit decît să arate cititorilor săi „calea din robia Vavilonului spre pămîntul făgăduinţei, spre România şi împărăţia gintei lui Traian“

Proiecte pentru un cotidian

Toate aceste publicaţii transilvănene, precum şi celelalte ale timpului — **Organul luminării** (Blaj), **Telegraful român** (Sibiu), **Federaţiunea** (Pesta), **Transilvania, Orientul latin** (Braşov), **Albina Carpaţilor, Observatoriul** (Sibiu), **Luminătoriul** (Timişoara) — au îmbrăţişat şi susţinut în mod permanent ideea unităţii naţional-politice a poporului român, punînd accentul în primul rînd pe unitatea culturală. Trebuie ţinut seama că această ideologie era susţinută în condiţiile în care presa din Transilvania era supusă controlului sever al autorităţilor de stat austro-ungare şi că deci ideea unităţii politice a românilor era mai uşor de relevat prin susţinerea unităţii culturale. Afirmarea unei culturi naţionale impunea însă ca o condiţie principală adoptarea unei ortografii fonetice unitare, aceeaşi în toate ţările române, şi promovarea unei literaturi cu izvoare şi forme de expresie comune, accesibilă tuturor categoriilor de cititori.

Primul ziar transilvănean care a căutat să se elibereze de servituțile lingvistice anacronice a fost **Telegraful român** (Sibiu), creație a lui Andrei Șaguna, care, pe lîngă „foița" sa obișnuită, în 1876 a înființat și un supliment intitulat **Foișoara telegrafului român,** în care se publicau, adoptîndu-se ortografia fonetică, literatură de inspirație populară și articole în sprijinul activității instituțiilor culturale transilvănene. **Telegraful** îndeplinea însă funcția de organ al mitropoliei ortodoxe, așa că, dat fiind caracterul său confesional, avea o circulație limitată.

Un enorm pas înainte în această direcție s-a făcut în primăvara anului 1884, prin înființarea cotidianului **Tribuna** de la Sibiu. Ziarul a adoptat în mod integral ortografia fonetică, dînd un puternic impuls nu numai limbii și stilului literar, culturii în general, dar și politicii de afirmare națională.

Înființarea unui cotidian era o veche dorință a oamenilor politici și a publiciștilor transilvăneni, care-l concepeau ca pe o armă eficace împotriva opresiunii naționale și, totodată, ca pe un drapel de mobilizare și orientare a luptei de eliberare. Necesitatea apariției lui s-a impus îndeosebi după Conferința de la Sibiu din 12-14 mai 1881, unde s-a hotărît unificarea Partidului Național Român din Transilvania cu Partidul Național Român din Banat și Ungaria într-un singur partid, **Partidul Național Român din Ardeal, Banat și Ungaria** (pe scurt Partidul Național Român). În fruntea programului partidului elaborat la această conferință se afirma că, urmînd linia revendicărilor revoluționare de la 1848, partidul va lupta fără încetare pentru redobîndirea autonomiei Transilvaniei, sacrificată prin dualismul austro-ungar de la 1867, și va combate prin toate mijloacele politica de desnaționalizare. Programul prevedea, totodată, introducerea votului universal, acesta fiind considerat ca singura cale pentru democratizarea vieții politice din Imperiul austro-ungar.

Conferința din 1881 a mai hotărît — la propunerea lui George Barițiu — ca ramura transilvăneană a partidului să nu recunoască Dieta din Budapesta, reprezentanții săi — urmînd politica de „pasivitate" stabilită de Conferința națională din 1869* — să nu participe nici la alegerile de deputați pentru Dietă, nici la lucrările ei. Toate acestea au provocat la Budapesta o violentă indignare. Contele Kalman Tisza, președintele Consiliului de miniștri, uzînd de puterea sa politică și cu scopul de a sparge solidaritatea românilor, s-a grăbit să înființeze un nou partid românesc, care, pe de o parte, să recunoască anexarea**, iar pe de alta, să aleagă deputați pentru Dieta maghiară și să participe la lucrările ei.

Omul ales de contele Tisza pentru a întreprinde această acțiune a fost mitropolitul Miron Românul de la Sibiu. Sub presiunile guvernului, acesta a dat mai întîi o circulară, prin care, la 11 iunie 1881, a dezavuat hotărîrile Conferinței de la Sibiu, iar în primăvara anului 1884 a luat inițiativa înființării unui „partid moderat român" constituțional, care să profeseze „credința neînfrîntă către monarh, patrie și constituție, respect, supunere și ascultare față de legile sancționate" (anexarea Transilvaniei la Ungaria fusese sancționată de împărat). Pentru popularizarea acestei acțiuni — care dealtfel n-a reușit — mitropolitul a înființat la Budapesta, cu ajutorul guvernului și un ziar, intitulat **Viitorul** (1 ianuarie 1884), prin care a deschis o vie campanie împotriva Partidului Național Român și a programului său. În același timp, a înlăturat de la conducerea vechiului ziar **Telegraful român** pe profesorul și asesorul Nicolae Cristea, care se afirmase nu numai prin talentul său de publicist, ci și prin îndrăzneala cu care de 18 ani denunțase politica de oprimare națională.

Pentru susținerea programului Partidului Național Român și combaterea unor acțiuni ca aceea a lui Miron Românul, dar și pentru o nouă orientare în domeniul limbii și literaturii, s-a simțit nevoia unui ziar de mare anvergură și combativitate, care să se poată impune tuturor păturilor de cititori. În mod firesc, acest ziar — pentru a pătrunde în toate straturile societății românești și pentru a se impune ca o prezență zilnică — nu putea fi decît un cotidian, presa transilvană de pînă atunci nedepășind periodicitatea bisăptămînală, sau mai rar, pe cea de trei ori pe săptămînă. Exponenții acestei idei, în rîndul cărora se aflau numeroși intelectuali din Sibiu și Brașov, printre care menționăm pe N. Cristea, fostul redactor al **Telegrafului român,** Ioan Bechnitz, Eugen Brote, Simon Popescu, Manole Diamandi, Gh. B. Pop s-au gîndit mai întîi, pentru un asemenea rol, la **Gazeta Transilvaniei** de la Brașov, care avea o vechime de aproape 50 ani și care fusese pînă atunci principalul organ de presă al românilor din Transilvania. Această publicație se găsea în acel moment sub conducerea lui Aurel Mureșianu și apărea de trei ori pe săptămînă. Inițiatorii au propus însă lui Mureșianu schimbarea numelui gazetei și, totodată, în vederea transformării ei în cotidian — strămutarea la Sibiu — pe atunci principalul centru politic și cultural al românilor din Transilvania.

Una sîntem cu toții!

Mureșianu însă n-a acceptat, și atunci inițiatorii s-au hotărît să întemeieze o tipografie proprie la Sibiu și să înființeze un nou ziar — nou prin nume și program. La sugestia lui Eugen Brote, a fost chemat ca director al noului ziar scriitorul Ioan Slavici, care de mai bine de zece ani se stabilise în România. Prin colaborarea sa la **Convorbiri literare** și la ziarul **Timpul,** cît și prin publicarea volumului **Novele din popor** (București, 1881), Slavici își cucerise o mare reputație publicistică și literară. El era cunoscut, de altfel, sibienilor și prin colaborarea din anii anteriori la **Telegraful român,** în coloanele căruia susținuse aceleași idei ca și inițiatorii noului ziar. Pe drept cuvînt, alături de M. Eminescu, I. L. Caragiale și Ion Creangă, Slavici era considerat ca unul din

---

* În 1869 a avut loc Conferința națională a fruntașilor politici ai românilor transilvăneni și s-a creat Partidul Național Român din Transilvania, condus de Ilie Măcelariu — **n.r.**

** Prin proclamarea, în februarie 1867, a Imperiului dualist austro-ungar, Transilvania era anexată Ungariei, anulîndu-i-se autonomia — **n.r.**

Sibiu:
Lună 8 cr An 2 fl 50 cr.
½ an 5 fl. 1 an 10 fl
Pentru săcuere la casă cu 15 cr pe lună mai mule.

Pentru monarchie:
luna 1 fl. 20 cr., ½ an 3 fl. 50 cr.,
an 7 fl., 1 an 14 fl.

TRIB

principalii exponenţi ai tinerei culturi naţionale în plină afirmare.

La începutul lunii aprilie 1884, Slavici a sosit la Sibiu, iar la 14 aprilie a apărut primul număr al **Tribunei.**

Între timp, pentru a nu-şi pierde cititorii, Aurel Mureşianu a transformat şi el **Gazeta Transilvaniei** în cotidian (4 aprilie), aşa încît, de acum înainte, Transilvania avea să aibă, după expresia lui Manole Diamandi*, „două tunuri" care urmau să se descarce zilnic asupra politicii de opresiune naţională.

Numele noii publicaţii a fost dat de Ioan Bechnitz. Primul apel adresat de **Tribuna** publicului român a fost semnat, în ordine alfabetică, de către cei zece întemeietori ai săi: Ioan Bechnitz, Aurel Brote, Eugen Brote, Ioan Duşoiu, Manole Diamandi, Simeon Mărgineanu, Ioan Neagoie, Gh. B. Pop, Ioan Preda, Ioan Slavici. Apelul ca şi articolul program a fost redactat de Ioan Slavici. De la început ziarul a afirmat că se „identifică cu poporul" şi că se consideră însuşi „glasul poporului român".

În legătură cu pasivitatea decretată de conferinţele Partidului Naţional Român, ziarul a ţinut să precizeze, în numărul din 27 aprilie 1884, că această linie politică „ne este impusă de situaţia ce ni s-a creat", că ceea ce trebuie „să voim cu orice preţ, este **solidaritatea tuturor românilor** din ţările supuse...". Într-un alt articol, publicat la 10 mai acelaşi an, se arăta: „Sîntem loviţi în drepturile noastre, sîntem asupriţi, sîntem jigniţi în dezvoltarea noastră culturală; nu putem compta pe sprijinul nimănui. Îndoite şi înzecite, prin urmare — preciza directorul **Tribunei** — trebuie să ne fie încordările noastre".

Cauzele acestor loviri şi asupriri, publicaţia nu le arunca în seama poporului maghiar, ci aşa cum se arăta într-un alt articol, numai asupra „păturii din care ies executorii legilor şi în genere actualii purtători ai puterii publice" care reprezintă „sistemul de guvernare". Ziarul nu nega, însă, aşa cum preciza într-un articol din 1887, că românii din Ungaria vor să dobîndească „cuvenita de sine stare şi neatîrnare pentru dezvoltarea limbii şi a obiceiurilor naţionale" şi că ei „sînt cuprinşi în adevăr de dorinţa unităţii naţionale, de a crea un stat puternic românesc".

Şi mai ferm avea să fie formulat şi aplicat programul cultural şi literar al **Tribunei,** chiar din primul număr afirmîndu-se, prin pana lui Slavici, ceea ce era valabil şi pe plan politic, că **„soarele pentru toţi românii la Bucureşti răsare"**, aici aflîndu-se „centrul" culturii române. **„În lucrarea culturală** — scria directorul ziarului la 3 aprilie 1887 — **una sîntem, cu toţii, căci nu poate să fie vorba de ardeleni, de moldoveni, de munteni, nici de bănăţeni, ci numai de români** [...]; **acela care produce vreo lucrare de valoare pentru toţi românii o produce".**

În coloanele publicaţiei şi-au găsit un amplu ecou toate acţiunile şi evenimentele culturale şi literare transcarpatine

* Negustor la Braşov, care a îndeplinit în Transilvania un rol de mecena cultural şi politic. El a contribuit prin importante sume de bani şi la organizarea Congresului studenţesc de la Putna, din august 1871.

În imaginea de sus: frontispiciul primului număr al ziarului

Fruntaşii memorandişti, judecaţi şi condamnaţi în procesul din mai 1894

UNA

Un șir gar nand prima dată 7 cr
a doua oară 6 cr . a treia oară 5 cr
și timbru de 30 cr.
Redacțiunea și Administrațiunea
Sibiiu. strada Cisnădiei Nr. 3
Se renumeră și la poșta și abrat

și s-a întreținut un puternic cult pentru scriitorii și oamenii de cultură de aici. „Nu există pe fața pămîntului un unghiu de țară locuit de români — scria **Tribuna** la moartea bardului de la Mircești — în care numele lui Vasile Alecsandri să nu fie cunoscut și cîntecele sale să nu fie în gura tuturora [...] Din izvorul bogat al poeziei populare s-a adăpat bardul nostru și din cîntecul său dulce s-a adăpat poporul român; aici a grăit inimă la inimă".

Slavici a imprimat **Tribunei** o linie menită să contribuie la dezvoltarea limbii și literaturii realiste românești, pentru cultivarea căreia, pe lîngă articolele publicate, a înființat colecția **Biblioteca poporală a Tribunei** — adresată maselor de țărani și muncitori — precum și **Calendarul poporului.** Ziarul a creat astfel o adevărată școală literară, exemplul ei determinînd și celelalte publicații să abandoneze ortografia etimologică și să întrebuințeze o limbă clară, vie, pe înțelesul maselor largi de cititori.

Valul proceselor...

Programul și activitatea ziarului, influența sa în mase, au nemulțumit guvernul de la Budapesta, care, pentru a împiedica afirmarea publicației și a intimida pe redactori, a intentat directorului său nu mai puțin de cinci procese. Primul proces al lui Slavici — împreună cu al redactorului responsabil Cornel Pop-Păcurar — a avut loc în anul 1885, la 10 luni de la înființarea ziarului. Alte trei procese i-au fost intentate în 1886, iar ultimul — după ce fusese ales și secretar al Partidului Național Român — în aprilie 1888, în urma căruia a fost condamnat la un an detențiune și întemnițat în închisoarea de la Vácz, în Ungaria.

Ca și în articolele publicate Slavici a susținut și în fața instanțelor de judecată aceleași principii de egalitate între popoare și de îndreptățire a luptei politice a poporului român. „În cercurile domnitoare ale Ungariei — afirma Slavici la procesul din 1885 — e răspîndită convingerea că ordinea nu se poate susține decît prin stăpînirea unora asupra altora. Dacă este așa, atunci fără îndoială e lucru primejdios a voi să propagi aici principii de egală îndreptățire [...] Dacă și d-voastră, domnilor juraţi, sînteți de părere că nu se poate susține ordinea aici decît prin aceea că ne stăpînim unii pe alții, atunci osîndiți-mă. Dacă însă sînteți de părere că trebuie să ne suportăm unii pe alții, atunci achitați-mă, căci eu reprezint principiul bun în această țară".

Procesul judecîndu-se la Sibiu, juraţii (sași cu toții), avînd aceleași convingeri, l-au achitat pe Slavici. În consecință, guvernul a hotărît strămutarea instanței respective de la Sibiu la Cluj.

În timpul detențiunii de la Vácz, despre care avea să povestească mai tîrziu în volumul **Închisorile mele** (București, 1921), Slavici și-a continuat activitatea publicistică, trimițînd articole ziarului, dar la ieșirea din închisoare a fost silit să părăsească Transilvania și s-a reîntors la București.

Succesorii săi (Eugen Brote, Septimiu Albini, Gh. Bogdan-Duică, Ion Russu Șirianu, Andrei Balteș, Teodor V. Păcățian, Elie Dăianu și alții) i-au urmat linia, inspirîndu-se din aceleași principii și înfruntînd aceleași riscuri. Între anii 1893 și 1903, redactorii **Tibunei** au fost condamnați în total la 17 ani închisoare și la 40 000 coroane amendă.

Una din cele mai mari campanii duse de ziar a fost susținerea **Memorandumului** din 1892, înaintat de conducerea Partidului Național Român Curții din Viena, prin care s-a făcut un aspru și îndrăzneț rechizitoriu la adresa regimului dualist și a politicii de deznaționalizare. Această acțiune a determinat guvernul maghiar să trimită în fața Curții cu juraţi de la Cluj pe toți membrii comitetului partidului, în frunte cu dr. Ioan Rațiu, și, totodată, prin procesul din mai 1894, să impună aspre condamnări. **Tribuna** a fost cel dintîi ziar care a publicat textul **Memorandumului** (iunie 1892, nr. 116-122), contribuind astfel la difuzarea lui în rîndul maselor și a luat, totodată, apărarea celor acuzați și a întregii mișcări memorandiste.

La 16 aprilie 1903 în urma conflictelor produse în sînul comitetului Partidului Național Român, ziarul a fost silit a-și suspenda apariția, numele său urmînd să fie purtat de acum înainte de către un alt ziar de la Arad, înființat în anul 1897, care pînă atunci se intitulase **Tribuna poporului.**

Prin programul său cultural și politic, prin prestigiul, entuziasmul și dîrzenia redactorilor și colaboratorilor săi, **Tribuna** a ridicat publicistica transilvană pe una din cele mai înalte culmi și a deschis calea marilor cotidiene de la începutul sec. XX. Deviza ei **„Soarele pentru toți românii la București răsare"** a însufleţit inimile populației transilvane pînă la 1 decembrie 1918, cînd, prin voința poporului, s-a realizat desăvîrșirea unității statului național român.

Microfișier bibliografic

Ioan Slavici, **Tribuna și tribuniștii,** Orăștie, 1896; **Închisorile mele,** București, 1921; **Amintiri,** București, 1924; O. Boitoș, **Activitatea lui Slavici la Tribuna din Sibiu,** Cluj, 1927; Ion Breazu, **Literatura Tribunei,** București, 1936; Vasile Netea, **Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat,** București, 1947; Pompiliu Marcea, **Ioan Slavici,** București, 1965; D. Vatamaniuc, **Ioan Slavici și lumea prin care a trecut,** București, 1968.

O ORĂ LA BRITISH MUSEUM

CRISTIAN POPIȘTEANU

Deși începe în mod oficial cu ziua de 7 iunie 1753 cînd, printr-un celebru Act of Parliament, colecțiile donate de trei personalități, Sir Robert Cotton, Robert Harley, conte de Oxford și Sir Hans Sloane, se constituiau într-un muzeu „spre folosul veșnic al publicului", istoria lui British Museum este inaugurată abia în 1854 cînd este gata actuala clădire ce adăpostește acest sanctuar al artelor și literelor în același timp bibliotecă și muzeu. Subiect de polemică politică între Whigi și Torryes* în toată perioada construcției sale (1823-1854), clădirea în stil neogrec a devenit de mai bine de un secol una din emblemele prin care Capitala britanică se prezintă străinătății. Cititorii Magazinului istoric **au avut prilejul să cunoască tezaurul artistic și literar din British Museum din reportajul publicat în nr. 7-8/1968. Am folosit deci scurta vizită făcută în Bloomsburry pentru o conversație cu Sir John Wolfenden, directorul general în exercițiul 1973 al renumitei instituții.**

Înainte de a fi primit de Sir John Wolfenden, avusesem o convorbire cu d-l P.J. Fairs, unul dintre responsabilii depozitelor bibliotecii, care-mi semnala că în ultimii patru ani fișierele de la British Museum s-au îmbogățit cu zeci de titluri de volume consacrate României, citînd la loc de frunte lucrările autorilor britanici despre personalitatea primului președinte al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu.

— După părerea dumneavoastră, Sir John, care a fost rolul unei instituții ca British Museum în istoria culturii Marii Britanii, de-a lungul celor peste două secole de cînd a luat ființă?

— Iată o întrebare care îmi este pusă în fiecare săptămînă. „Cui servește British Museum?". Este el o instituție de cultură creată pentru savanți, experți, specialiști sau e destinată marelui public? Nu sînt cîtuși de puțin de acord cu această împărțire; nu pot accepta această separare. Există cel puțin 5-6 categorii diferite de public printre vizitatorii de la British Museum; — la o extremă se află savanți care lucrează efectiv cu colecțiile muzeului, apoi sînt colegii lor din străinătate, cu aceleași preocupări și care vin să lucreze împreună; urmează cei ce scriu cărți de specialitate sau cei ce lucrează pentru radio sau televiziune; apoi sînt cei ce fac o muncă de cercetare; ajungem, în sfîrșit, la marele public britanic, inclusiv la copiii din această țară; avem astfel obligația de a satisface simultan cerințele a 5-6 categorii diferite ale publicului nostru. Savanții doresc să aibă posibilitatea de a studia în profunzime teme științifice dintre cele mai variate — fie că scriu o carte despre sculptura greacă, despre arta prelucrării jadului în China sau despre orice alt subiect. La celălalt capăt al pregătirii sînt copiii care se află probabil la prima lor vizită la British Museum, căpătînd aici una dintre primele lecții de formare a gustului artistic, ei trebuie să vadă un număr cît mai mare de lucruri, fără să aprofundeze însă nici unul dintre ele. În consecință ne aflăm în permanență în fața unei dileme; dorința noastră de a expune cît mai multe obiecte spre a fi văzute de un număr cît mai mare de vizitatori contravine interesului savanților care de obicei nu vor să privească o anume sculptură greacă pentru că o cunosc, dar au nevoie de timp și de liniște, pentru a citi și a studia.

Judecînd după continua sporire a numărului de vizitatori și de solicitări de consultări științifice (nu am amintit aici milioanele de turiști veniți din toate colțurile pămîntului) British Museum are contribuția sa la procesul educativ al multor generații și la elaborarea unui mare număr de lucrări de specialitate.

— Ce misiune socotiți că revine unei instituții ca British Museum, în țara dumneavoastră?

— Este o întrebare foarte importantă. În prezent încercăm să desfășurăm o activitate mai intensă decît în trecut și să sporim îndeosebi influența noastră în domeniul educației. Cred că cea mai bună metodă în acest sens nu este numai sporirea numărului de elevi care vin aici în grupuri organizate de către școli, ci și creșterea numărului profesorilor care să cunoască cît mai bine ce

---

* Denumiri date membrilor Partidului Liberal englez și, respectiv, membrilor Partidului Conservator englez în secolul trecut.

este *British Museum*, sau muzeele asemănătoare din Anglia, pentru a putea include — în orele de predare în cadrul programei analitice sau în afara acestora — cursuri despre comorile de artă aflate aici, în așa fel încît copiii să vină pregătiți pentru a înțelege ceea ce văd.

— Știm, Sir John, că vă ocupați și de probleme de învățămînt. Care este după părerea dumneavoastră felul în care ar trebui educată azi, generația tînără?

— Cred că de secole această întrebare stăruie în mintea multora. Azi cel mai important lucru mi se pare ca tinerii și copiii fiecărei țări să înțeleagă locul lor în lume raportat la celelalte țări. Aș vrea să mă fac foarte bine înțeles. Este ușor de spus că tinerilor le revine datoria de a învăța cît mai multe despre alte țări și popoare. Desigur, ei trebuie să știe din ce în ce mai multe despre ceilalți. Cred însă că ei trebuie să învețe în primul rînd, cum să trăiască propria lor existență alături de a celorlalți, cum să realizeze coexistența dintre realitatea țărilor lor și cea a celorlalte țări, în așa fel încît să contribuie la înlăturarea oricărui fel de bariere care împiedică înțelegerea între popoare. E necesar să se ajungă la o asemenea educație încît atunci cînd copiii dumneavoastră și strănepoții mei vor fi ajuns la vîrsta maturității să fie pregătiți pentru a se înțelege, pentru a întreține un schimb sincer de opinii. Noi britanicii sîntem numiți deseori „insulari" — doar pentru că trăim pe o insulă. Ei bine, cred că a sosit momentul să se sfîrșească cu așa-numita „splendida izolare". Este drept că în ultimul timp, datorită dezvoltării turismului și a condițiilor de tot felul, mult mai la îndemînă azi decît în vremea tinereții mele, izolarea noastră s-a mai atenuat. Nu mi-ar place însă să văd copiii mei educați așa cum am fost eu. Nici nu aș vrea ca ei să fie crescuți cu toți la fel. Cred că ar fi mare păcat dacă tinerii englezi, scoțieni sau din Țara Galilor ar fi educați ca și cum ar fi români. Ar fi ceva fără sens. Tot așa cum ar fi lipsit de sens ca românii să fie educați ca și cum ar fi englezi. Fiecare popor își are tradițiile sale, istoria sa, caracterul său și bineînțeles particularitățile sale. Ceea ce doresc este ca fiecare popor să înțeleagă să se realizeze, să respecte și să prețuiască calitățile și realizările altor popoare, în așa fel încît să poată iniția schimburi de opinii, schimburi de experiență în termeni de deplină egalitate, pe tot pămîntul.

— Ce îmi puteți spune despre faimoasa dumneavoastră bibliotecă?

— Vă mulțumesc foarte mult pentru că o numiți astfel. De fapt, biblioteca depinde din iulie 1973 de un alt organism — Comitetul bibliotecii britanice. De atunci, consiliul de administrație al Muzeului Britanic nu mai este responsabil legal sau oficial al bibliotecii. Practic, cărțile au rămas însă unde erau, pînă cînd se va construi o clădire specială. Dar aceste peste 7 milioane de volume — cîte credem că avem — sporesc în fiecare an în așa fel încît este nevoie anual de o lungime suplimentară de rafturi de 2 mile. Deținem, desigur un mare număr de manuscrise, scrisori ale oamenilor celebri, memorii. Amintesc doar o ediție foarte veche și foarte frumoasă, *Magna Charta** — care stă la baza drepturilor și libertăților societății noastre britanice precum și foarte multe alte documente ilustre. În sălile de lectură, începînd cu celebra sală rotundă, unde aceste ediții și documente sînt consultate, există aproximativ 700 locuri pentru cititori. Desigur lucrările și documentele din domeniul istoriei ocupă un loc prioritar. Cunoașteți că mulți dintre oamenii de seamă ai lumii au consultat această bibliotecă de la Karl Marx și Vladimir Ilici Lenin pînă la Bernard Shaw. Îndrăznesc să afirm că acum, în această clipă, se află în bibliotecă oameni necunoscuți în prezent, dar care vor fi cîndva iluștri în viitor.

— Cîteva întîmplări din istoria lui British Museum...

— Deși are peste 220 ani, nu putem afirma că istoria lui British Museum este foarte lungă. De fapt, a luat pentru prima dată ființă prin donația unor particulari, care au lăsat moștenire națiunii colecția lor de cărți, manuscrise și cîteva statuete și sculpturi.

Desigur, de-a lungul anilor au fost tot felul de alte evenimente. În timpul războiului au căzut bombe naziste deasupra muzeului și un număr de cărți au fost distruse. Bibliotecarii și îngrijitorii muzeului erau atunci și apărătorii săi, mobilizați în echipele de apărare civilă. Acest bombardament ne-a obligat să reconstruim și să reamenajăm o parte a muzeului. În ultimii ani, sîntem obligați să reconstruim continuu. Priviți pe fereastră. Se vede o construcție minunată, dar ea nu este elastică — în așa fel încît nu-și poate mări volumul după dorința noastră — și acum această construcție nouă este pur și simplu ticsită cu mii și mii de volume.

Folosesc prilejul de a cunoaște revista *Magazin istoric* pentru a-mi exprima încă o dată încîntarea față de țara dumneavoastră recent vizitată, felicitările pentru excelentele muzee din România, admirația pentru comorile de artă de la mănăstirile dumneavoastră. Acum trei ani am inaugurat noua clădire destinată etnografiei la British Museum cu o expoziție românească care s-a bucurat de o primire foarte caldă. Am aprecia și ne-am bucura dacă am găzdui și în viitor — pe bază de reciprocitate — asemenea manifestări, excelent prilej de a ne cunoaște mai bine istoria, cu alte cuvinte viața oamenilor din România și a celor din Marea Britanie.

---

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 9/1970.

O SĂPTĂMÎNĂ CONSACRATĂ MILENIILOR DE ISTORIE SUD-EST EUROPEANĂ

ȘTEFAN S. GOROVEI

● Românii — prezență activă în context european ● 1 591 congresiști, 87 rapoarte și corapoarte și 650 comunicări ● Epocile strălucite ale lui Ștefan cel Mare și Constantin Vodă Brîncoveanu ● Nicolae Mavrocordat și legăturile sale cu primatul Angliei

După congresele de la Sofia (1966) și Atena (1970), specialiștii istoriei sud-estului Europei revin în orașul constituirii asociației lor: între 4 și 10 septembrie, Bucureștii găzduiesc cel de-al III-lea congres organizat de Asociația Internațională de Studii Sud-Est Europene (AIESEE).

Nu a fost, desigur, o simplă întîmplare alegerea capitalei țării noastre, pe pămîntul căreia s-a născut inițiativa creării asociației.

Locuitori ai unei regiuni geografice și istorice de fecundă sinteză între civilizația Occidentului și Orientului, românii au avut de jucat, de multe ori, de-a lungul milenarei lor existențe neîntrerupte pe aceste locuri, un rol de seamă în istoria sud-estului european. Pe fondul străvechii civilizații tracice, poporul român a moștenit tradițiile de cultură ale Romei antice — și, prin ele, pe cele ale vechilor civilizații mediteraneene — apoi pe ale Bizanțului imperial. În tot cursul evului mediu, românii au constituit o prezență deosebit de activă în zonele învecinate atît din sudul, cît și din estul continentului nostru. Să amintim doar cunoscutele legături ale primilor Basarabi, pînă la Mircea cel Bătrîn inclusiv, cu regii sîrbi și țarii bulgari; sprijinirea mișcărilor de eliberare de sub dominația străină a popoarelor din Balcani; nenumăratele danii făcute așezămintelor culturale și religioase din Imperiul otoman, mai ales din Grecia, ca formă de manifestare voalată a solidarității în lupta antiotomană; pe de altă parte, trebuie relevată contribuția românilor la cultura Europei Răsăritene, prin marii cărturari care și-au desfășurat activitatea și în afara hotarelor țării, precum Petru Movilă, mitropolit al Kievului, unde a întemeiat Academia Movileană, adevărat focar de cultură al veacului XVII, Neculai Milescu spătarul și Dimitrie Cantemir în Rusia, Miron Costin în Polonia. În același timp, pe pămîntul României au găsit adăpost și au activat, mai ales în epoca modernă, mulți dintre conducătorii popoarelor balcanice și est-europene, care au primit și un însemnat sprijin din partea poporului român în lupta lor pentru libertate națională.

Toate aceste momente ale rolului poporului român în această zonă a Europei le-a avut în vedere N. Iorga atunci cînd, în 1913, a întemeiat la București **Institutul pentru Studiul Europei Sud-Orientale,** menit să promoveze o colaborare fructuoasă între popoarele cu istorie, interese și destine comune din Balcani. Pentru Iorga, această inițiativă „putea servi ca să refacem acea mare și continuă influență, binefăcătoare timp de mai multe secole, pe care o exercitaseră asupra coreligionarilor noștri căzuți în robia turcească. Vedeam înainte o bună conlucrare între vecini [...]. Icoanele lui Mihai Viteazul, lui Matei Basarab, lui Vasile Lupu și Brîncoveanu, «Împărații» ai creștinătății răsăritene prin daruri și sfaturi, îmi răsăreau înainte. Pentru aceea am întemeiat la noi [...] Institutul pentru Studiul Europei Sud-Orientale. Îmi asociasem pe Murgoci, care cunoștea bine, ca geograf, această regiune și al cărui spirit deschis era capabil de a înțelege orice direcție nouă, și pe Pârvan, atunci ales membru al Academiei...".

Tradiția colaborării între popoarele sud-estului european a căpătat, în anii de după cel de-al doilea război mondial, noi și profunde valențe. În vara anului 1962, la ședința de închidere a Colocviului internațional al civilizațiilor balcanice, s-a prezentat următoarea rezoluție: „Delegații comisiilor naționale ale Albaniei, Austriei, Bulgariei, Franței, Greciei, Ungariei, Iranului, Italiei, Libanului, Poloniei, României, Regatului Unit [al Marii Britanii și Irlandei de Nord], Cehoslovaciei, Turciei, U.R.S.S. și Iugoslaviei, reuniți la Sinaia (România), de la 9 la 14 iulie 1962, la Colocviul internațional al civilizațiilor balcanice, organizat de Comisia națională română pentru UNESCO și de Academia Română, sub auspiciile și cu ajutorul UNESCO, avînd în vedere importanța și complexitatea problemelor științifice care se pun cercetătorilor din domeniul științelor istorice și filologice, ca și din cel al creației și schimburilor artistice și culturale în regiunea Balcani-

lor și a sud-estului european în general, au căzut de acord să constituie un comitet provizoriu care va fi însărcinat să întreprindă demersuri naționale și internaționale pentru crearea unei instituții de studii balcanice destinată să promoveze cercetarea științifică în domeniul științelor umane în regiunea Balcanilor și a sud-estului european". Ca urmare a acestei hotărîri, la 22-24 aprilie 1963, reprezentanții a 11 țări au pus bazele Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene, cu mai multe comisii de studii (arheologie, istoria ideilor, folclor, artă, lingvistică, documentare, istorie economică), avînd sediul în București.

În cei 11 ani de existență, asociația s-a afirmat deplin și cu deosebit succes în viața științifică internațională, realizînd, pe de o parte, o intensă și bogată colaborare între specialiștii din lumea întreagă interesați în studierea problemelor privitoare la această zonă, iar, pe de altă parte, a contribuit și contribuie la o mai bună cunoaștere reciprocă și, prin aceasta, la crearea unui climat de înțelegere, prietenie și pace între popoarele sud-estului Europei.

Sub acest semn al dezvoltării și lărgirii relațiilor internaționale, științifice și culturale, între popoarele balcanice, între toate popoarele lumii, se desfășoară și cel de-al III-lea Congres Internațional de Studii Sud-Est Europene. Această importantă manifestare reunește 1 591 congresiști, reprezentînd 33 țări. Timp de o săptămînă, sînt prezentate 27 rapoarte, 60 corapoarte și 650 comunicări, cu subiecte dintre cele mai variate, din domeniul istoriei, lingvisticii, literaturii, folclorului, etnografiei, artelor și dreptului.

Acordînd întotdeauna atenția cuvenită istoriei popoarelor din sud-estul Europei și rolului poporului român în cadrul ei de-a lungul secolelor, revista **Magazin istoric** și-a informat cititorii cu promptitudine și exactitate despre manifestările științifice internaționale consacrate studierii trecutului comun al popoarelor balcanice, cum a fost Congresul de studii bizantine (1971), Congresul de tracologie (1972) sau Colocviul de studii despre iliri (1972). Și de această dată, **Magazin istoric** a căutat să-și îndeplinească datoria față de cititori, anunțîndu-le, încă din luna februarie*, semnificația și obiectivele Congresului de Studii Sud-Est Europene, care se desfășoară în aceste zile în capitala țării noastre.

După un raport general, despre locul, rolul și contribuția balcanologiei la științele umane, avînd ca autor pe M. Berza (România)-președintele comitetului de organizare a congresului — lucrările congresului vor continua pe secții; a enumera fie și numai numele autorilor și titlurile celor 650 comunicări ce vor fi prezentate marelui forum al balcanologilor din toată lumea, ar însemna să ocupăm multe pagini! De aceea, oprindu-ne doar la cele 11 secțiuni în care se vor dezbate teme de istorie, începînd din vremuri îndepărtate pînă la epoca contemporană, vom semnala participarea românească la temele: **Mediterana și Balcanii în epoca pre- și protoistorică** (prin Vladimir Dumitrescu), **Procesul de urbanizare în spațiul balcanic pînă la sfîrșitul antichității** (prin Hadrian Daicoviciu), **Geneza popoarelor balcanice și formarea statelor lor** (prin Ștefan Pascu și Ștefan Ștefănescu), **Relațiile culturale ale sud-estului european cu lumea mediteraneană și pontică** în sec. V-XVIII (prin Virgil Cândea). Vasile Maciu, Gheorghe Zane, Vlad Georgescu și Damian Hurezeanu vor prezenta, de asemenea, corapoarte la temele consacrate istoriei moderne și contemporane.**

Am cerut permisiunea organizatorilor congresului — și, prin ei, autorilor — de a înfățișa în paginile revistei cîteva din concluziile comunicărilor care, prin conținutul lor, se raportează într-un grad mai înalt la dezvoltarea istorică românească.

Prima dintre acestea — în ordinea cronologică a evenimentelor la care se referă — aparține cercetătoarei sovietice **Lidia E. Semenova,** care și-a propus să evidențieze unele aspecte **Din istoria relațiilor moldo-polono-ruse la sfîrșitul sec. XV.** Comunicarea se va referi, astfel, la un întreg capitol din istoria lui Ștefan cel Mare, pornind de la evenimentele din toamna anului 1497, cînd regele Ioan Albert al Poloniei a organizat și condus campania din Moldova, soldată cu înfrîngerea din Codrii Cozminului***. În activitatea diplomatică a Curții de la Suceava în perioada premergătoare campaniei polone din 1497, un loc însemnat l-a avut schimbul de solii între Moldova și Rusia moscovită, țări între care relațiile diplomatice se stabiliseră încă de pe la 1480, cu prilejul tratativelor pentru căsătoria domniței Elena — fiica lui Ștefan — cu țareviciul Ivan Ivanovici al Moscovei. În ultimul deceniu al veacului XV, prin mijlocirea Rusiei moscovite, Ștefan cel Mare a reușit să încheie tratate de alianță cu Mengli Gherei, hanul tătarilor din Crimeea (1492 și 1494), iar, pe de altă parte, marele cneaz Ivan al Moscovei a determinat pe fratele lui Ioan Albert, Alexandru (pe atunci mare duce al Lituaniei) să nu participe la campania din 1497. Folosind unele materiale mai puțin cunoscute și neutilizate pînă acum în istoriografia acestor probleme, autoarea pune în lumină rolul pe care relațiile moldo-ruse l-au jucat în ansamblul politicii externe a Moldovei lui Ștefan cel Mare în ultimul deceniu al veacului XV și mai ales în evenimentele legate de campania polonă din 1497.

Dr. **Ernst-Christoph Suttner,** de la Universitatea bavareză „Julius Maximilian" din Würzburg (R.F.G.), prezintă participanților la Congres o interesantă comunicare despre **Sinodul de la Iași din anul 1642.** Este vorba de un eveniment dintre cele mai însemnate pentru istoria bisericii ortodoxe, un moment al luptei pentru unitatea ei, și, în același timp, un moment de nouă afirmare a românilor în politica sud-est europeană. Patriarhul Chiril Lucaris al Constantinopolului alcătuise o „mărturisire de credință", ale cărei puncte principale păreau apropiate de crezul calvin, ceea ce a stîrnit proteste aprinse

---

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 2/1974.

** Datele articolului provin de la secretariatul congresului, la începutul lunii august a. c.

*** Vezi **Magazin istoric,** nr. 1/1974.

din partea unor fruntași ai bisericii ortodoxe. După moartea patriarhului, Petru Movilă*, pe atunci mitropolit al Kievului, a propus întrunirea unui sinod care să lămurească lucrurile și să stabilească o unică „mărturisire de credință". Domnitorul moldovean Vasile Lupu, mîndru de marea sa faimă de sprijinitor și apărător al ortodoxiei, considerîndu-se urmaș spiritual al împărăției bizantine, a luat asupra sa toate cheltuielile cerute de organizarea acestui sinod, ale cărui lucrări s-au deschis la Iași la 6 septembrie și s-au încheiat la 27 octombrie 1642. Mitropolitul Moldovei, Varlaam, cărturar vestit, a fost unul din principalii protagoniști ai sinodului, încheiat cu acceptarea ideilor lui Petru Movilă.

Unei alte epoci de mare înflorire culturală și artistică — cea a lui Constantin vodă Brîncoveanu al Munteniei (1688-1714) — îi consacră comunicarea sa **Athanasios Karathanasis,** de la Institutul de Studii Balcanice din Salonic (Grecia). Admirator al vechii civilizații elene și urmaș — prin mama sa — al Cantacuzinilor cu puternice tradiții imperiale bizantine, Brîncoveanu a primit, la strălucita sa curte din București, un număr însemnat de cărturari greci, veniți atît din țara lor, pe atunci sub aspră stăpînire otomană, cît și din alte părți ale Europei. Nu de puține ori, **Altîn bey** („prințul aurului"), cum îi spuneau turcii, trimitea în Grecia importante sume de bani pentru repararea unor biserici și mănăstiri, ori pentru construcția unor școli, acorda burse unor tineri care voiau să studieze, sau tipărea — pe cheltuiala sa — scrierile cărturarilor cărora le oferise adăpost și sprijin. Comunicarea lui Ath. Karathanasis urmărește, succint, aceste relații ale lui Constantin Brîncoveanu cu învățații, predicatorii, oamenii politici și de litere greci.

Un subiect oarecum apropiat tratează **Jacques Bouchard,** de la Universitatea din Montréal (Canada), în comunicarea **Relațiile epistolare ale lui Nicolae vodă Mavrocordat cu poligraful Jean Leclerc și cu reverendul William Wake, arhiepiscop de Canterbury.** După cum se știe, Nicolae Mavrocordat, primul domn fanariot al Munteniei (1715-1716, 1719-1730) a fost un cărturar de elită, posesor al unei biblioteci de faimă europeană, în parte moștenită de la tatăl său, Alexandru Mavrocordat Exaporitul — medic, filozof și iscusit diplomat al Porții — în parte adunată de el însuși și îmbogățită apoi de fiul său, Constantin vodă, autorul reformelor sociale și administrative din Muntenia și Moldova la jumătatea veacului XVIII. Nicolae Mavrocordat a scris o lucrare, intitulată **De officiis** („Despre slujbe"), recenzată de profesorul Jean Leclerc (francez stabilit la Amsterdam), care, însă, l-a confundat cu tatăl său, Exaporitul; cu scrisoarea trimisă de secretarul lui Mavrocordat, Antonie Epis, pentru îndreptarea acestei greșeli, s-a inaugurat o lungă corespondență, purtată pînă în 1727, și din care s-au păstrat 45 scrisori. Ele întregesc considerabil portretul lui Nicolae Mavrocordat „omul, principele, bibliofilul, savantul și scriitorul". Sînt menționate în aceste scrisori opere ale lui Nicolae vodă, care se pare că nu s-au păstrat, amănunte privind redactarea altor lucrări, publicate, sau pe care autorul lor ar fi vrut să le vadă traduse și tipărite în franceză, precum romanul său **Răgazurile lui Filoteu.** Voievodul cumpăra, prin Leclerc, diverse cărți pentru marea sa bibliotecă de la Mănăstirea Văcărești, arătîndu-se foarte interesat de istorie, arheologie, numismatică și filologie; un amănunt surprinzător: Mavrocordat proiecta o grădină botanică în Bucureștii acelor ani!

Prin Leclerc, Mavrocordat a intrat în legătură și cu arhiepiscopul de Canterbury, William Wake, primatul Angliei. Din această corespondență — pe care autorul comunicării o anunță ca fiind plină de eleganță și curtoazie — s-au păstrat șase scrisori. Existența acestor mărturii epistolare era cunoscută, dar piesele nu fuseseră, pînă acum, aduse în discuția specialiștilor.

Dr. **Nikola Gavrilovici,** de la Institutul de Studii Istorice al Vojvodinei, din Novi Sad (R.S.F. Iugoslavia), și-a propus să analizeze **Importanța Timișoarei pentru cooperarea culturală sîrbo-română în sec. XVIII.** Trecut în stăpînirea Imperiului habsburgic prin Pacea de la Passarowitz (21 iulie 1718), Banatul și Timișoara — centrul său politic și administrativ — au jucat un rol de o importanță primordială în cooperarea culturală dintre locuitorii de naționalitate română și sîrbă din imperiu. Autorul arată că, în tot cursul secolului XVIII, la Timișoara și-au avut sediul unele școli sîrbe și române, precum și Mitropolia de Karlowitz, care avea sub jurisdicția sa spirituală pe reprezentanții ambelor popoare. Se subliniază eforturile făcute în acel veac pentru întemeierea la Timișoara, a unor școli naționale superioare (Seminarul teologic, Academia de științe filozofice și teologice), licee naționale, precum și a unei tipografii comune, cu caractere chirilice. Tot acolo a avut loc, în 1790, un congres reunind reprezentanți ai românilor și sîrbilor, care și-au propus rezolvarea mai multor probleme politice, culturale și religioase de o importanță vitală. Se poate spune, astfel, că, în cursul secolului XVIII, românii și sîrbii au continuat vechile tradiții ale colaborării.

★

Slujind țelurilor enunțate prin înseși actele constituirii Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene, Congresul ale cărui lucrări se desfășoară zilele acestea se va înscrie, desigur, ca un moment însemnat în istoria relațiilor culturale internaționale, va contribui la intensificarea schimbului de informații științifice la adîncirea și perfecționarea colaborării dintre specialiștii problemelor sud-estului european. **Magazin istoric** salută pe cei aproape 1 600 congresiști care iau parte la această prestigioasă manifestare științifică, deplin încredințat de aportul valoros și original pe care îl vor aduce delegațiile participante.

---

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 6/1973.

Cărți sosite la redacție

● **80 DE ANI DE LA CREAREA PARTIDULUI POLITIC AL CLASEI MUNCITOARE DIN ROMÂNIA.**

Editura Politică, București, 1974: *publicat sub egida Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., volumul, care se deschide cu cuvîntarea tovarășului* **Nicolae Ceaușescu** *la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România (30 martie 1973), reunește un bogat material documentar din perioada 1821-1921, înfățișînd cititorului „aspecte esențiale ale evoluției generale a României în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, stadiul dezvoltării social-economice și politice a țării în acele vremuri, pe fondul căreia a apărut, s-a dezvoltat și s-a afirmat tînăra clasă a proletariatului industrial, forța cea mai înaintată a țării, de existența și lupta căreia sînt legate nașterea mișcării muncitorești și înaintarea acesteia pe făgașul acțiunii revoluționare conștiente". Volumul a fost pregătit pentru tipar de un colectiv format din I. Bulei, A. Deac, M. Florescu, I. Iacoș, I. Mamina, V. Niculae, T. Popescu, G. Tudoran și N. Vîlcu.*

● **D. Cantemir: OPERE COMPLETE.**

Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974: *primul volum din seria scrierilor complete ale marelui cărturar și domnitor al Moldovei cuprinde* **DIVANUL SAU GÎLCEAVA ÎNȚELEPTULUI CU LUMEA,** *într-o ediție îngrijită, studiu introductiv și comentarii de* **Virgil Cândea;** *textul grecesc al lucrării este publicat de* **Maria Marinescu-Himu.**

● **General-maior în rezervă Ion Cupșa: ȘTEFAN CEL MARE.**

Editura Militară București, 1974: *glorioasa domnie a voievodului care sprijinindu-se pe forțele și energia poporului, și-a închinat întreaga sa viață luptei pentru apărarea independenței și libertății pămîntului strămoșesc, înfloririi și consolidării țării.*

● **Dinu C. Giurescu: ION VODĂ CEL VITEAZ.**

Editura Militară, București, 1974: *la 400 ani de la moartea viteazului domn (vezi și* Magazin istoric, *nr. 7/1974) faptele de arme ale românilor din 1574 rămîn un exemplu de neclintit și un îndemn suprem pentru apărarea drepturilor țării, pentru libertatea ei.*

● **CostinNădejde, Maria Nădejde: IOSIF NĂDEJDE-ARMAȘU.**

Editura Politică, București, 1974: *viața și activitatea unuia din militanții de frunte ai mișcării socialiste românești, publicistul Iosif Nădejde (1879-1930) care timp de peste 30 ani a strălucit prin scrisul său în presa românească.*

● **Irina Rădulescu-Valasoglu: ALEXANDRU IOAN CUZA ȘI POLITICA EUROPEANĂ.**

Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974: *cercetarea politicii externe a Principatelor Unite, între anii 1859-1866 relevă în Al. I. Cuza un mare diplomat, care prin aprecierea exactă a condițiilor politice și a posibilităților de afirmare românești a reușit să apere și să impună, cu tact și competență, interesele statului român.*

● **Nicolae Spătaru-Milescu: JURNAL DE CĂLĂTORIE ÎN CHINA.**

Traducere, cuvînt înainte, indicații bibliografice de **Corneliu Bărbulescu.** Editura Eminescu, 1974: *cea dintîi traducere românească integrală a* **Jurnalului** *ținut de cărturarul moldovean în timpul călătoriei sale în China, publicată împreună cu „Documentul de stat al soliei lui Nicolae Spătaru în China" (1675-1676).*

● **RELAȚII INTERNAȚIONALE ÎN ACTE ȘI DOCUMENTE.**

Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974: *volumul prim al culegerii alcătuit de* **Alexandru Vianu, Sorin Zamfir, Constantin Bușe, Gheorghe Bădescu,** *prezintă în ordine cronologică, actele și documentele cele mai semnificative pentru cunoașterea și studierea relațiilor dintre statele lumii în perioada 1917-1939*

● **Mareșal I.H. Bagramean: AȘA A ÎNCEPUT RĂZBOIUL.**

Traducere de **P. Verbițchi.** Editura Militară, București, 1974: *primele 178 zile din cele 1 418 cît a durat marele război pentru apărarea patriei, evocate de cunoscutul comandant de oști sovietic.*

AUSTERA CORNELIA ŞI CELEBRII SĂI FII

Prof. univ. dr. doc. D. TUDOR

Paginile moraliştilor şi tradiţia antică înfăţişează posterităţii viaţa publică şi personală a acestei femei drept cel mai strălucit model al matroanei romane, virtuoasă, inteligentă, demnă, preocupată de educaţia fiilor săi în spiritul austerelor principii ale vechii aristocraţii republicane. Nu este deci de mirare că în jurul biografiei Corneliei s-au creat destule istorioare morale, uneori exagerate, alteori fictive.

Ea a trăit într-adevăr într-o epocă de mari transformări ale lumii romane, cînd respectabilele tradiţii strămoşeşti erau asaltate de puternice influenţe venite din afară. După victoriile împotriva lui Hannibal şi după cuceririle din Orient, modul de viaţă „rustică", apărat cu cerbicie de către un Cato cel Bătrîn (234-149 î.e.n.), s-a transformat, modelîndu-se după cel importat din Orient. Spre Roma şi Italia se scurgeau acum mari bogăţii şi prăzi de război de care beneficiau generalii victorioşi. Latifundiile italice creşteau în dauna satelor părăginite în urma distrugerilor aduse de războaiele cu cartaginezii sau ruinate de criza economică ce cuprinsese viaţa rurală. Spre Roma şi oraşele peninsulei emigrau numeroase cete de ţărani deposedaţi şi pauperizaţi. Pe ogoarele părăsite de ţărănime, munca trecea treptat pe seama zecilor de mii de sclavi capturaţi în războaie. Marii proprietari nu mai puneau mîinile pe coarnele plugului, ca pe vremea legendarului Cincinnatus (sec. V î.e.n.). Luxul unei minorităţi, beneficiară a jafului din războaie şi din administraţia provinciilor, contrasta tot mai puternic cu starea de mizerie a plebeilor, a ţărănimii şi a sclavilor. Nemulţumirile acestora anunţau apropiate răscoale cu caracter social.

Multe capete luminate ale Romei vedeau necesitatea unor reforme, care însă nu se puteau realiza fără zguduiri sîngeroase.

În casa părinţilor săi, Cornelia auzise de toate aceste frămîntări din Roma şi Italia. Era doar fiica lui Publius Cornelius Scipio Africanus, cel care înfrînsese pe temutul Hannibal, la Zama (202 î.e.n.). Învingătorul fusese apoi preşedinte al Senatului şi omul cel mai important din viaţa politică a timpului său. Din căsătoria cu Aemilia Tertia, Scipio avusese o a doua fată, care purta însă acelaşi nume ca şi cea născută de prima lui soţie. Fiica mai mică era denumită obişnuit Cornelia cea Tînără. Ea avea să fie celebra „mamă a Gracchilor", născută în anul 193 î.e.n. şi căsătorită, şaptesprezece ani mai tîrziu, cu Tiberius Sempronius Gracchus.

Un proces şi o căsătorie

Despre copilăria şi adolescenţa Corneliei, istoriografia antică nu ne-a lăsat nici o ştire. Ea apare în reflectorul istoriei începînd din momentul căsătoriei, eveniment prezentat cu totul confuz în izvoarele scrise şi neînţeles de către mulţi istorici moderni. Adevărul despre cronologia şi împrejurările unirii ei cu Gracchus au fost pe deplin lămurite în ultimul timp de către istoricul francez Jèrôme Carcopino.

După versiunea antică curentă, între familia Scipionilor, de origine patriciană, şi cea cu care avea să se înrudească Cornelia, familia Sempronilor, exponenţi ai nobilimii plebeiene, exista o veche duşmănie politică. Primii, alcătuind un fel de „dinastie" în frunte cu învingătorul lui Hannibal, căutau să se situeze deasupra legii, nesocoteau tradiţiile republicane şi intraseră deseori în conflict cu Senatul. Nobilimea se alarmase de marea popularitate a Africanului, popularitate întărită de multele dovezi de dragoste ale cetăţenilor şi de simpatia ce i-o arătau toţi regii şi popoarele dinspre Răsărit, care socoteau pe acest om fruntea şi simbolul puterii romane. Temîndu-se ca Scipio să nu ajungă tiran, adversarii săi declarau că prestigiul şi ambiţia lui puteau pune Roma „în situaţia ca, într-o bună zi, ea să aleagă între Scipio şi libertate". Împotriva acestei primejdii imaginare se formase o coaliţie alcătuită dintr-o fracţiune a Senatului

și din unii tribuni ai plebei, coaliție manevrată abil dar impetuos de către incoruptibilul Marcus Porcius Cato. Africanul le-a căzut victimă, lovit indirect și pe cale judiciară, prin răsunătorul proces al Scipionilor.

Procesul fusese pregătit de evenimentele din anul 190, cînd Roma, înfrîngînd pe Antiohus III, regele Siriei, îl obligase prin Pacea de la Apameea (188 î.e.n.) să plătească o mare despăgubire de război. Comanda operațiilor împotriva regelui sirian o deținuse Lucius Cornelius Scipio, dar adevăratul conducător militar și diplomatic fusese fratele său, Publius Cornelius Scipio Africanus. După victorie, Lucius obținuse triumful și titlul de Asiaticus, dar refuzase a da socoteala prăzii adusă la Roma. Din aceste bogății, Scipionii își făcuseră partea leului. În Senat, tribunii poporului l-au acuzat pe Lucius de fraudă și au cerut prezentarea conturilor privind prada. Publius n-a fost acuzat de complicitate, dar vedea că lovitura se îndrepta indirect și împotriva sa. Cu o insolență neobișnuită, el a rupt în fața Senatului actele aduse de Lucius, declarînd că familia Scipionilor nu putea fi bănuită de asemenea josnicii. În urma procesului care a avut loc la Roma, Asiaticul a fost condamnat la o mare amendă, pînă la plata ei urmînd să fie dus la închisoare. A scăpat de carceră numai printr-un veto asupra sentinței, pronunțat de către unul dintre tribunii din tabăra adversă, Tiberius Sempronius Gracchus.

Numele Corneliei îl întîlnim pentru prima dată cu ocazia procesului Scipionilor Istoricul Titus Livius ne spune că după gestul mărinimos al lui Gracchus de a-l salva prin veto-ul său pe Asiaticus, senatorii prieteni au organizat un ospăț pe Capitoliu, unde din întîmplare Africanus a stat la masă alături de tribunul salvator. În timpul banchetului, prietenii comuni i-ar fi împăcat pe cei doi rivali politici, Scipio și Tiberius Sempronius, și pentru întărirea acestei înțelegeri i-ar fi cerut lui Publius s-o logodească pe Cornelia cu Gracchus. „După ce și-a dat cuvîntul pentru această logodnă, după rînduielile sacre făcute cu prilejul acestei solemnități publice, înapoindu-se la locuința sa, Scipio a comunicat soției sale Aemilia că fiica lor a fost logodită. Aemilia s-a supărat, ca orice femeie, că n-a fost și ea întrebată asupra soartei fiicei lor comune și a adăugat că n-ar fi trebuit ca părerea ei să fie nesocotită într-atît, chiar dacă i-a fost ales ca ginere însuși Tiberius Gracchus. Scipio i-a răspuns cu duioșie în suflet, că tocmai pentru potrivirea lor în cuget și-a logodit fata cu Gracchus"

Că tribunul Gracchus ar fi intervenit în favoarea Scipionilor în amintitul proces, poate fi o realitate, fiind în joc, după cum spunea istoricul Valerius Maximus, interesul de castă al acestei nobilimi îngîmfate, dar umilită acum de către judecătorii plebei. În ceea ce privește însă banchetul de pe Capitoliu și romanța logodnei Corneliei, ele sînt invenții tîrzii. De veridicitatea acestei versiuni s-au îndoit chiar istoricii Poliybius și Plutarh, care credeau că numai după moartea Africanului (survenită în 183), rudele au pus la cale căsătoria Corneliei cu Gracchus, un bărbat de seamă, fost consul în două rînduri și apoi censor.

„Acestea sînt bijuteriile mele"

Cu un accentuat spirit critic francezul Jèrôme Carcopino a supus unei atente analize întreaga controversă istorică antică și modernă suscitată de căsătoria Corneliei. El a ajuns la concluzia că unirea s-a făcut în mod firesc între reprezen-

tanţii a două familii de seamă, dar numai **după** dispariţia tatălui Corneliei. Dacă ar fi să acceptăm informaţiile din izvoarele antice şi pe cele ale învăţatului german Theodor Mommsen — arată istoricul francez — căsătoria ar fi avut loc în anul 165 î.e.n., cînd mirele avea vîrsta de 50 ani, iar mireasa 20, deci o mare diferenţă de ani între cei doi. Este ştiut că pînă în anul 154 î.e.n. (cînd a murit Gracchus) din uniunea lor s-au născut 12 copii, primul fiind Tiberius (164) şi ultimul Caius (154). O cifră greu de admis pentru un răstimp de 10 ani. Însă după calculele ingenioase ale lui Carcopino, T. Sempronius Gracchus s-ar fi născut în anul 208 î.e.n., a ajuns tribun la vîrsta de 23 ani, edil la 25 ani şi consul la 31 ani, iar căsătoria sa cu Cornelia (născută în 193) a avut loc în anul 176 sau 175 î.e.n. (cînd el avea 32 ani, iar ea 17). Astfel ei au convieţuit mai mult de două decenii, răstimp în care s-au născut cei 12 copii.

Deci în anul morţii, Gracchus-tatăl avea 54 ani, iar Cornelia, 37. Ea aştepta să aducă pe lume ultimul băiat, Caius. Fraţii Gracchi s-au născut dintr-o căsătorie normală, dintr-o familie ce se remarca prin armonie, afecţiune şi prestigiu. Mama lor i-a educat de mici după principiile bunicului lor, insuflîndu-le curaj, mîndrie şi intransigenţă.

Vestitul tată al Corneliei (bust în bronz)

Carcopino mai demonstrează apoi că Tiberius Gracchus-fiul a mai avut şi alţi fraţi, născuţi înaintea sa şi decedaţi în leagăn. În afară de el şi Caius, din cei 12 copii a mai supravieţuit o singură fată, Sempronia, căsătorită cu Publius Cornelius Scipio Aemilianus Africanus.

Scipio Africanus — neavînd băieţi din cele două căsătorii ale sale şi dorind să i se păstreze numele şi să i se continue gloria militară — adoptase pe un nepot al soţiei sale Aemilia Tertia, cunoscut în istorie sub numele de Publius Cornelius Scipio Aemilianus Africanus. Acesta şi-a cîştigat şi el, pe merit, titlul de Africanus, deoarece în anul 146 a luat parte la distrugerea Cartaginei.

Ca să sublinieze afecţiunea puternică a lui Gracchus-tatăl faţă de soţia lui, Cornelia, Plutarh **(Tib. Gracchus, 1)** înregistrează următoarea legendă: „Se spune că Tiberius a surprins o dată o pereche de şerpi pe patul său, iar interpreţii acestui neobişnuit semn, după ce au cercetat faptul, nu l-au îndemnat nici să-i ucidă pe amîndoi, dar nici să-i lase pe amîndoi liberi. Dar au adăugat că uciderea şarpelui mascul va aduce moartea lui Tiberius, iar uciderea şarpelui femelă ar aduce moartea Corneliei. Tiberius, deci, care iubea pe Cornelia şi care socotea că i se cade lui să moară mai înainte, căci era mai în vîrstă, iar Cornelia era mai tînără, a ucis şarpele mascul şi a dat drumul şarpelui femelă. Nu mult mai tîrziu, Tiberius a murit lăsînd 12 copii, pe care-i avusese cu Cornelia. Iar Cornelia,luînd în primire copiii şi casa, s-a arătat atît de iubitoare de copii, de cumpătată şi de mărinimoasă, încît s-a crezut că Tiberius nu făcuse rău cînd se hotărîse să moară el în locul unei astfel de soţii".

Primul lor fiu, Tiberius a moştenit de la tatăl său setea

La Zama (202 î.e.n.), Cornelius Scipio Africanus a învins pe temutul Hannibal

de putere și glorie, specifică noii aristocrații — nobilitas — care conducea acum Republica. De mic copil mama i-a îndrumat interesul spre interminabilele și plictisitoarele lupte politice din for. Ea dorea ca fiii săi să continue tradiția acelor **imperatores,** mari comandanți de armate, Scipionii și Sempronii, care măriseră gloria Republicii în războaiele din Africa și Orient. Cornelia ținea ca fiii săi să fie respectuoși față de legi, simpli și integri în viața privată, dar orgolioși și energici în politică. Îndrăgind literatura, filozofia, științele, ea a găsit potrivit ca educația fiilor săi să fie completată de învățați greci. În această privință Cornelia s-a arătat ca toți Scipionii, o adeptă a culturii elenice, combătută cu violență de către tradiționalistul Cato. Se consideră că, dintre mulții dascăli, filozoful Blossius din Cumae și retorul Diophanes din Mitylene au exercitat o mare influență asupra formației social-politice a fraților Gracchi.

Rămasă văduvă, Cornelia s-a preocupat aproape exclusiv de creșterea lui Tiberius și Caius „...încît cei doi, deși după părerea unanimă erau cei mai bine înzestrați de natură dintre romani, totuși s-a părut că au fost mai mult educați decît înzestrați pentru practica virtuții" (Plutarh).

Despre afecțiunea și neobosita grijă pentru educarea copiilor săi, antichitatea ne-a lăsat destule istorioare. Se spune că o înfumurată matroană romană din Campania, venită la Roma în vizită la Cornelia, a început să se mîndrească cu povara bijuteriilor atîrnate de gît și pe brațe. Atunci gazda, chemîndu-și copiii, i-a arătat prietenei și i-a spus: „Iată, ceea ce vezi, acestea sînt bijuteriile mele". Ca să slubinieze acest atașament puternic al Corneliei față de copiii săi, Cicero afirmă că Tiberius și Caius păreau mai degrabă crescuți din conversațiile avute cu mama lor, decît din laptele cu care ea îi hrănise.

Făcînd portretul sufletesc al celor doi Gracchi, Plutarh arată că ei aveau trăsături comune: curajul, cumpătarea, libertatea, prudența și mărinimia. Tiberius era însă mai liniștit, milos, echilibrat, blînd și cumpătat, pe cînd Caius apărea adesea exagerat prin afectivitate, aspru etc. Se pare că cel mai mare moștenise fondul sufletesc al mamei sale, pe cînd Caius semăna, în acest sens, cu tatăl său.

Reformele lui Tiberius

De tînăr, Tiberius s-a căsătorit cu fiica lui Appius Claudius, fost consul, censor și ales președinte al Senatului **(princeps senatus).** A participat apoi la războiul din Africa condus de cumnatul său Aemilianus și a fost printre primii care s-au urcat pe zidurile asediate ale Cartaginei. Atunci și-a cîștigat el multă simpatie printre soldați. În calitate de cvestor — administrator militar — (137/136 î.e.n.) a însoțit în Spania pe consulul Caius Hostilius Mancinus, înfrînt sub zidurile cetății Numantia. Dezastrul total al romanilor a fost înlăturat numai de către Tiberius, care a dus tratativele de capitulare cu numantienii. Cînd comanda armatei din Spania i-a fost încredințată lui Aemilianus (133 î.e.n.), Tiberius n-a mai participat la luptă, deoarece și-a început acțiunea politică pentru reforma agrară. Plutarh ne asigură că el a trecut la acest proiect impresionat de pustietatea cîmpiei etrusce, unde în loc de țărani plugari liberi se vedeau lucrînd pe latifundii doar sclavi străini și „barbari".

Multe minți luminate din Roma vedeau necesitatea unor reforme agrare, dar nu aveau curajul inițiativei din pricina atotputerniciei marilor proprietari de pămînt. Ca răspuns la apelurile mulțimii care solicita pămînt, Tiberius a fost ales tribun al poporului pentru anul 133 și a venit imediat cu un proiect de lege agrară. El propunea ca un cap de familie să dețină numai 500 iugăre sau dacă avea copii adulți, 1 000 (un **iugerum** roman avea 25,182 m²) din **agger publicus,** adică din acel pămînt care aparținuse statului, dar care prin arendare îndelungată fusese acaparat de marii proprietari. Ceea ce prisosea, urma să fie dat țăranilor în loturi de cîte 30 iugăre de familie. Natural, majoritatea aristocrației latifundiare a respins acest proiect așteptat cu nerăbdare de către țărănimea rurală și plebea urbană. Atunci Tiberius l-a propus spre votare adunării populare **(comitia tributa).** A întîmpinat însă și acolo un veto din partea latifundiarului Marcus Octavius, tribun al poporului. La cererea lui Tiberius, comițiile l-au demis imediat pe Octavius și legea a fost votată. S-a numit o comisie de trei persoane, formată din cei doi frați Gracchi și Appius Claudius și care urma să treacă la repartizarea pămînturilor expropriate.

Cînd a murit regele Pergamului, Attalos III, ce a lăsat moștenire Romei regatul său, aceeași adunare a poporului a votat o lege ce prevedea ca întregul tezaur al defunctului să fie împărțit țăranilor recent împroprietăriți pentru a-și putea cumpăra unelte și vite de muncă (133 î.e.n.). Tiberius — pentru a asigura continuitatea lucrărilor comisiei agrare de împroprietărire — și-a pus candidatura ca tribun al poporului și pentru anul 132 î.e.n. Dar aceasta contrazicea prevederile constituției romane, deoarece el avea dreptul de a fi reales numai după zece ani. În timpul alegerilor s-au dezlănțuit patimile electorale ale reacțiunii senatoriale. Marii proprietari din tagma senatorială, ajutați de un grup de partizani, au atacat și asasinat pe Tiberius. Se spune că în timpul alegerilor, acesta prevăzînd, probabil, ce avea să i se întîmple „... și-a scos haina de pe el, a adus copiii săi în fața poporului și l-a rugat să aibă grijă de ei, de mama lui, pentru că el pierduse nădejdea de a mai trăi" (Plutarh).

După asasinarea tribunului, în jurul legii agrare s-au format două grupări politice: **populares** — cei care o susțineau — și **optimates** („cei mai buni") — care o combăteau. Printre dușmanii reformei se număra și cumnatul Gracchilor, Scipio Aemilianus, care s-a bucurat mult de moartea lui Tiberius.

În anul 133, după moartea fiului mai mare, Cornelia s-a retras pentru tot restul vieții sale la Misenum (lîngă Neapole). De acolo nu a mai revenit la Roma, trăind, ca „homerica Penelope", într-o vilă singuratică. Cu fiul său Caius, rămas în Capitală, avea legături numai prin corespondență.

Grupul nemulțumiților loviți de confiscarea pămînturilor și

aplicarea împroprietăririlor, grup format mai ales din proprietari italici care serviseră în armată, și-a găsit un bun apărător în persoana popularului Scipio Aemilianus. Acesta a reușit să smulgă comisiei agrare dreptul de a judeca procesele legate de delimitarea surplusurilor din **agger publicus,** atribut ce revenea consulilor și cenzorilor. Prin aceasta, rolul comisiei de împroprietărire a fost diminuat.

În fața poporului, celălalt fiu al Corneliei, Caius l-a atacat violent pe cumnatul său, amenințîndu-l chiar cu moartea. Liniștit, Aemilianus a spus că dușmanii săi au dreptate cînd îi cer moartea, deoarece se știe prea bine că Roma nu va cădea atîta timp cît Scipio va fi în picioare și că nici Scipio nu va mai trăi dacă Roma va cădea.

Într-o dimineață, Aemilianus a fost găsit mort în camera sa de dormit. Cum era cardiac, toată lumea fusese de acord că Aemilianus avusese o moarte naturală (aceasta este și opinia majorității istoricilor antici). Dar după șapte ani de la acest deces subit, s-a născut bănuiala că marele general ar fi fost strangulat sau otrăvit, dintr-un motiv politic. Titus Livius și Orosius aruncă acest presupus asasinat pe seama Semproniei, ajutată de către Cornelia, cu concursul tacit al lui Caius și al tribunului, C. Papirius Carbo. Scopul unei atari monstruoase fapte ar fi fost dorința lor comună de a salva legea agrară a lui Tiberius. Detalii și ipoteze variate despre decesul misterios al lui Aemilianus întîlnim numai la Appianus **(Bellum civile):** „Între timp — scrie el — Scipio, care își așezase seara, alături de el, tăblița pe care avea de gînd să scrie în timpul nopții, a fost găsit mort fără nici o rană, fie datorită Corneliei, mama lui Gracchus, ca să nu fie înlăturată legea lui Gracchus, fiind ajutată de fiica ei Sempronia, care deși era soția lui Scipio, totuși din cauza urîțeniei ei și a lipsei de copii, nu era iubită și nici nu-l iubea; fie că, după cum cred unii, s-a sinucis, știind că nu va mai fi în stare să-și țină făgăduința. Alții susțin că sclavii lui, fiind supuși la tortură, ar fi declarat că niște străini, vîrîți în timpul nopții prin dosul casei, l-au strangulat și că aceia care știau ceva despre autorii crimei ar fi șovăit să-i divulge din cauza poporului, care mai era încă mîniat pe Scipio și care se bucura împreună cu alții de moartea lui".

Făcînd o analiză amănunțită a acestor știri, Carcopino le consideră „fapte de roman-foileton", fabricate pe timpul tribunatului lui Caius și chiar mai tîrziu, de către adversarii politici, cu scopul de a discredita familia Gracchilor. În anul 129 î.e.n. Cornelia nici nu se mai găsea la Roma, fiind retrasă în liniștea de la Misenum. Istoricul francez este de părere că deși era urîtă de către **optimates,** cît a trăit, ea a fost lăsată în pace. Numai după moartea Corneliei și a Semproniei au fost răspîndite asemenea ponegriri. Dacă în 129 î.e.n. ar fi existat cele mai infime bănuieli de asasinat, fără îndoială că dușmanii Gracchilor ar fi făcut mare zarvă politică, Senatul ar fi ordonat o anchetă și crima ar fi găsit un ecou în discursurile rostite la funeraliile lui Aemilianus. Se poate deci conchide că nimeni din familia Gracchilor (și mai ales nobila Cornelia) nu a fost amestecată în moartea lui Scipio Aemilianus, care a murit doar din cauza surmenajului pricinuit de intensa sa activitate politică.

Un continuator: Caius

Caius Gracchus a fost ales tribun al plebei în anul 123 î.e.n., fiind reales și în anul următor „fără să se anunțe sau să se facă propagandă, ci numai datorită dragostei ce-i purta poporul" (Plutarh). De la începutul activității sale, în for, el s-a gîndit fără să-și pună însă planul în aplicare, să pedepsească pe cei care provocaseră moartea fratelui său. Îndurerat de sfîrșitul acestuia, el spunea într-o cuvîntare: „Unde să caut, nefericitul de mine, refugiu? Cui să mă adresez? Capitoliului? Dar el este încă umed de sîngele fratelui meu. Acasă? Să-mi văd mama cuprinsă de jale și disperare?" (Cicero).

În cei doi ani cît a fost tribun, Caius a desfășurat o bogată acțiune legislativă, aducînd o serie de reforme, toate în folosul plebeilor și al tagmei cavalerilor. Pentru binele poporului a hotărît că oricare cetățean putea apela la justiția adunării plebeilor, împotriva abuzurilor magistraților. Legea grînelor inițiată de el decidea scăderea prețurilor plătite de plebei pentru aprovizionarea lor. Construcția de drumuri și întemeierea de colonii favorizau de asemenea, bunăstarea cetățenilor săraci. Pentru a-și asocia tagma ecvestră în lupta politică dusă împotriva aristocraților senatoriali, din inițiativa lui Caius s-a votat legea privitoare la provincia Asia, prin care veniturile acesteia se concesionau numai cavalerilor. Cea mai puternică lovitură dată Senatului și aristocrației a fost legea judecătorească. În locul judecătorilor aleși dintre membrii Senatului de astă dată au fost numiți alții din tagma ecvestră, care trebuiau să judece, între altele, abuzurile comise în provincii de aristocrație. Caius a trebuit să-și retragă însă proiectul de lege privitor la acordarea cetățeniei romane aliaților italici, acesta contravenind intereselor politice și materiale ale plebei.

La modestul biograf Cornelius Nepos găsim o serie de scrisori pe care Cornelia le-ar fi trimis la Roma lui Caius, încurajîndu-l în acțiunea sa politică. Cercetările istoricilor moderni arată, însă, că epistolele respective, în cea mai mare parte, sînt apocrife. Dintre ele pare autentică numai aceea prin care mama îl sfătuia pe fiu să retragă un proiect de lege îndreptat împotriva lui Marcus Octavus, cel ce contribuise la moartea năprasnică a lui Tiberius. Fiul a renunțat la acest proiect.

Ca și fratele său mai mare, Caius a căzut în cele din urmă victimă aceleiași nobilimi nemulțumite, fiind ucis, împreună cu un mare număr de partizani ai săi, în anul 121 î.e.n.

În privința atitudinii Corneliei față de actele politice ale fiilor săi, istoricii antici ne-au lăsat păreri contradictorii. După unii (Plutarh, Dio Cassius etc.), ea le-ar fi dezaprobat, considerîndu-le prea complicate și primejdioase pentru viața fiilor săi. Nu s-a arătat însă ostilă legii agrare.

Se spune că mama Gracchilor a suportat nenorocirile care au dus la moartea fiilor săi cu multă noblețe și stoicism. „Retrasă la Misenum, nu și-a schimbat întru nimic felul obișnuit al vieții. Avea foarte mulți prieteni și datorită ospitalității, masa sa totdeauna era bine pregătită. Mereu erau în jurul ei oameni de litere și toți regii primeau daruri de la ea, dar îi și trimeteau. Foarte plăcută era celor care o întîmpinau și stăteau în jurul ei, cînd povestea viața tatălui Scipio Africanus și felul său de viață. Dar cea mai mare mirare o trezea cînd se arăta că rezistă și nu plînge pentru moartea copiilor săi, ci le povestea suferințele și faptele" (Plutarh).

Data morții, locul mormîntului și portretul fizic al acestei remarcabile matroane romane ne rămîn toate necunoscute. În anul 101 î.e.n., fiica sa Sempronia era încă în viață. Un impostor, Equitius, libert din orășelul Firmium, a îndrăznit atunci, ca să cîștige favoara poporului, să afirme în for că este fiul vitreg al lui Tiberius Gracchus. Pentru apărarea memoriei fratelui său, Sempronia s-a urcat imediat pe tribuna oratorilor și l-a demascat pe mincinos.

În ultimul secol al Republicii romane și în primele trei veacuri ale imperiului, amintirea celei care a fost mama fraților Gracchi a fost comemorată prin ridicarea unor statui de marmură sau de bronz. Un atare monument fusese așezat la Roma în porticul lui Metellus, unde se pare că a fost distrus în urma incendiului din anul 80 î.e.n. Despre acesta vorbește și Plutarh. Scriitorul și naturalistul Plinius cel Bătrîn ne descrie entuziasmat o altă statuie a Corneliei văzută de el în porticul Octaviei, sora lui Augustus. Sculptura impunătoarei matroane o înfățișa așezată pe un scaun și purtînd sandale fără curele. Plinius era convins că această reprezentare fusese adusă din porticul lui Metellus, în urma incendiului. Cercetările arheologice făcute în anul 1878 printre ruinele porticului Octaviei au dus la fericita descoperire a unui piedestal de statuie cu inscripția „Cornelia Africani filia Gracchorum", adică „Cornelia fiica lui [Scipio] Africanul [și mamă] a Gracchilor". Arheologii au putut constata că textul inscripției nu corespunde cu cel menționat de către Plutarh și că forma literelor este caracteristică sec. III-IV e.n. Prețiosul document epigrafic (păstrat astăzi în muzeul Capitolin), ne mai spune că sculptura a fost opera artistului grec Tisicrates. Rezultă, deci, că și monumentul văzut de către Plinius a dispărut și a fost înlocuit cu o nouă reprezentare, în perioada de criză a Imperiului roman. Refacerea continuă a portretului Corneliei, în decursul a trei-patru secole, este cea mai bună dovadă a veneratiei și admirației de care s-a bucurat nobila matroană, considerată ca cel mai strălucit exemplu de mamă și cetățeancă romană.

VOINȚA DE NEÎNFRÎNT A CLASEI MUNCITOARE

(Urmare din p. 13)

Societatea actuală burghezo-capitalistă, în dezvoltarea ei, pregătește ea însăși toate condițiunile necesare pentru această prefacere socialistă [...] Și totdeodată societatea modernă burghezo-capitalistă crează ea singură acea clasă a cărei menire istorică e realizarea societății socialiste. Această clasă e clasa proletară, proletariatul [...] Avînd ca îndemn interesul material, avînd pentru el forța materială numerică, avînd pentru el tendințele întregii dezvoltări economico-sociale moderne, proletariatul e acea clasă a cărei menire istorică este distrugerea societății burgheze și întemeierea societății socialiste, după cum menirea istorică a burgheziei a fost distrugerea societății feudale și întemeierea societății burghezo-capitaliste.

Socialismul e reprezentantul teoretic al acestei clase; social-democrația e avangarda conștientă și organizatoare.

Programul P.S.D.M.R., *în* **Munca,** *11 aprilie, 1893.*

● *Pe cînd însă toate celelalte clase împing la dezvoltarea formelor capitaliste numai în vederea satisfacerei intereselor proprii ale clasei lor, nesocotind interesele generale ale națiunei, clasa proletară e singura care, apărînd interesele ei particulare, apără totodată și pe cele ale tuturor claselor apăsate, cum și interesele generale ale țării de dezvoltare pe calea progresului și a civilizației.*

Programul Partidului Social-Democrat din România, *1910.*

● *Puterea economică și politică a clasei capitaliste stă în stăpînirea mijloacelor de producție și de schimb. Lupta proletariatului trebuie dată în această direcție pentru a smulge din mîna clasei capitaliste mijloacele de producție și schimb și pentru a le preface în proprietate publică. În acest chip proletariatul va reduce la neputință pe capitaliști, punînd temeliile noii societăți socialiste.*

Proletariatul revoluționar, îndată ce va ajunge stăpîn pe puterea publică, trebuie să treacă la exproprierea și socializarea tuturor mijloacelor de producție și de schimb, acolo unde procesul de concentrare capitalistă este mai înaintat și prielnic modului de producție comunist.

Socialismul, *7 mai, 1921.*

● *Partidul Socialist-Comunist din România urmărește organizarea proletariatului pe terenul luptei de clasă și al solidarității internaționale a muncitorilor, pentru cucerirea puterii politice și aplicarea dictaturii proletariatului prin regimul politic al sfaturilor în vederea socializării mijloacelor de producție, adică transformarea societății capitaliste, bazată pe exploatarea muncii, într-o societate socialistă, în care munca este organizată după un plan general cu sforțările tuturor.*

Socialismul, *9 mai, 1921.*

LOCURI, OAMENI, FAPTE

BÎRLADUL ŞI VEACURILE SALE DE ISTORIE

ŞTEFAN OLTEANU

În 1541, cînd Petru vodă Rareş, recăpătînd tronul Moldovei, a intrat în ţară pe la Brăila, întîmpinat, după cum arată cronicarul Grigore Ureche, cu „multă bucurie şi veselie [...], că toţi îl iubiia ca pe un părinte al său şi era bucuroşi toţi de venirea lui", în drumul său spre reşedinţa din Suceava s-a oprit la Bîrlad; „ce cîndu au sosit la Bîrlad — notează cronicarul — acolo mare ospăţu şi cinste i-au făcut credincios şi cinstit boierinul său, Huru vornicul".

Oraşul care făcea atunci această sărbătorească primire domnitorului iubit de popor, era aşezat pe un teritoriu de străveche locuire umană. Săpăturile arheologice sistematice, efectuate în ultimul sfert de veac, au dat rezultate deosebit de semnificative în ceea ce priveşte frecvenţa aşezărilor omeneşti în sec. VIII-XIV, în special în zona dintre cursurile mijlocii şi inferioare ale Siretului şi Prutului. Cartografierea acestor date a arătat că, la cumpăna dintre cele două milenii ale erei noastre, se înregistrează în zona amintită o adevărată „explozie" demografică: numărul aşezărilor sporeşte cu aproape 50 la sută faţă de perioada anterioară. Vestigiile descoperite în aceste aşezări dovedesc că ele erau locuite de o populaţie sedentară, cu străvechi îndeletniciri în domeniul producţiei materiale (agricultură, meşteşuguri, minerit) şi spirituale. Un număr important de aşezări din cadrul grupării din această zonă datează, de altfel, din perioade mai vechi, putîndu-se surprinde continuitatea vieţuirii pe aceste meleaguri încă din sec. IV. e.n.

Pentru procesul de organizare politică a societăţii româneşti din acea vreme şi pentru acţiunea de unificare teritorială în

Un semn al contopirii tradiţiei cu actualitatea: stema oraşului Bîrlad în sec. XVII...

general, constatările de mai sus prezintă sugestii deosebit de interesante. Modalitatea de grupare, de concentrare a aşezărilor şi de extindere a lor lasă să se întrevadă posibilitatea identificării acestor pînze demografice cu anumite organisme statale (cnezate, voievodate) aflate în diferite faze de organizare politică. În această interpretare, gruparea de aşezări din regiunea amintită ar corespunde unui organism statal care s-a integrat în procesul de organizare şi unificare politică din cadrul societăţii româneşti de la est de Carpaţi.

Străvechi nucleu „prestatal"

Arheologii au scos la iveală, pe teritoriul actualului oraş Bîrlad şi în împrejurimi, vestigii din sec. XI-XIII — cuptoare de redus minereul de fier, un atelier de prelucrare a metalelor etc. Toate acestea, ca şi situaţia Bîrladului în cadrul organizării statului feudal moldovenesc independent, arată că e foarte posibil ca aşezarea amintită să fi deţinut rolul de reşedinţă a conducătorului organismului statal prezumtiv. Aceasta ar coincide cu unele informaţii ale vechilor cronici ruseşti, care menţionează existenţa, în sec. XII, a unei populaţii cu numele de **berladnici** şi chiar a unei localităţi (sau regiuni) **Berlad,** altminteri greu de identificat în alte locuri.

Potrivit relatării cronicilor amintite, berladnicii ar fi dat ajutor militar în 1159 lui Ivanko Rostislavici, cneazul Kievului, împotriva unchiului acestuia, Iaroslav. Aceiaşi berladnici mai sînt menţionaţi în aceleaşi cronici ca dispunînd, pe la 1161, de o oaste de circa 6000 oameni. În 1174, cneazul de Suzdal, Andrei, supărat pe fraţii Rostislavici, le-a trimis vorbă: „...de nu voiţi să faceţi pe voia mea, tu Ri-

uric, du-te, la Smolensk [...], iar tu David du-te **la Berlad,** căci în țara rusească nu-ți îngădui să stai".

Pe baza acestor relatări ale cronicilor rusești, a intrat în circuitul științific teza potrivit căreia în sec. XII, în actuala zonă a Bîrladului, exista o formațiune politică locală, a cărei populație purta denumirea de

... la începutul sec. XIX...

berladnici, Berladul pomenit în cronică fiind, probabil, centrul politico-administrativ al acestei formațiuni. Ar fi, deci, prima mențiune documentară, cunoscută pînă acum, care ar atesta existența așezării de la Bîrlad.

Din toată istoria Bîrladului, episodul acesta este, desigur, nu numai cel mai pasionant, ci și cel mai însemnat, fiind un element cheie pentru posibila interpretare corectă a procesului de închegare a statului feudal Moldova. Se poate presupune că din acest străvechi organism statal — „statul bîrlădean", cum l-a denumit, încă din 1889, istoricul Radu Rosetti — printr-un proces de continuă extindere teritorială la nord și la sud, s-a format ceea ce a constituit mai tîrziu Țara de Jos; tradiția existenței și autonomiei acestui organism a rămas vie pînă tîrziu, în timpul urmașilor lui Alexandru cel Bun, cînd, pentru scurt timp, Țara de Jos a redevenit o unitate administrativă autonomă. Unificarea, în a doua jumătate a sec. XIV, a acestei mari unități teritorial-politice cu celelalte organisme statale din partea de nord a Moldovei, cuprinse în cadrul celeilalte mari unități teritoriale, Țara de Sus a avut ca urmare închegarea statului feudal independent Moldova. Acesta este momentul cînd, și la Bîrlad, se produce fenomenul cristalizării urbane.

În primele documente moldovenești, Bîrladul apare ca un important centru urban. În privilegiul comercial din 6 octombrie 1408, acordat de Alexandru cel Bun negustorilor din Liov, Bîrladul este citat ca fiind primul oraș din sudul Moldovei în care, negustorii veniți din Muntenia, erau obligați să plătească „vama de margine". Activitatea de producție și de schimb desfășurată de locuitorii Bîrladului a făcut ca acest oraș să se bucure de o mare faimă, în rîndul celorlalte orașe din sudul Moldovei, încă din sec. XV. Drept consecință, organizarea municipală este și ea de timpuriu închegată, Bîrladul avînd organe proprii de conducere și administrație, reprezentate de șoltuz și cei 12 pîrgari. Scrisoarea din 1434, adresată brașovenilor de către șoltuzul Bîrladului constituie unul dintre cele mai vechi acte municipale românești. Confirmînd vechimea și importanța sa economică, acest oraș a devenit unul din sediile administrației centrale: actele vechi menționează „Curtea noastră [domnească] din tîrgul Bîrlad" unde voievozii poposeau uneori, emi-

... între cele două războaie mondiale...

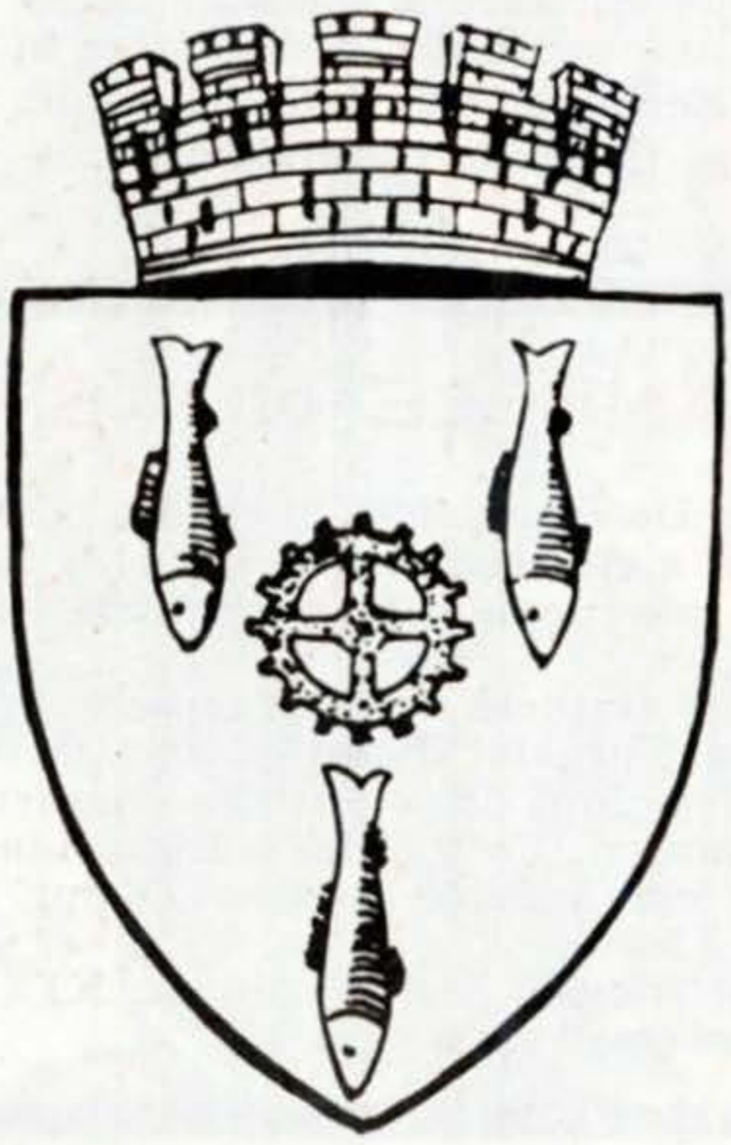

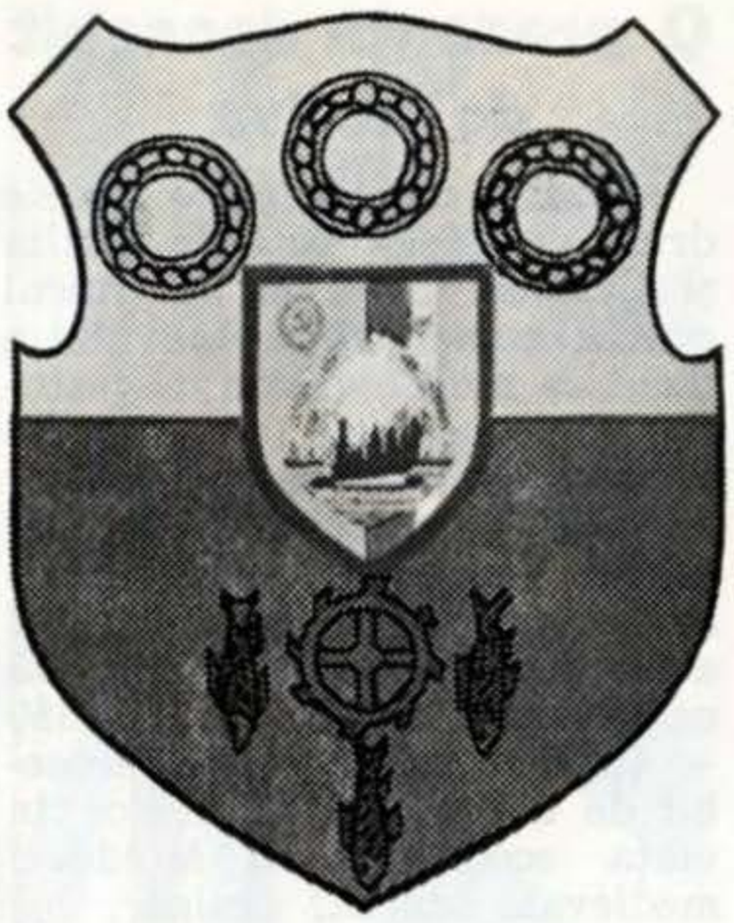

... și azi

ținînd chiar documente. În această curte — punct de concentrare a reprezentanților autorității centrale — a rezidat, o vreme, în domnia lui Bogdan IV Lăpușneanu (1568-1572) însuși fratele acestuia, Petru. În sec. XVI, cînd administrația Moldovei a fost scindată în două vornicii, Bîrladul a devenit reședința marelui vornic al Țării de Jos.

Nimic din alcătuirea orașului medieval al secolelor XIV-XVI nu s-a păstrat pînă la noi; toate vechile clădiri — Curtea domnească, reședința șoltuzului, locuințele boierilor și orășenilor, hanurile, dughenile și atelierele — au fost mereu distruse de incendii, de năvăliri, de războaie. Astfel, cronicile și documentele menționează că Bîrladul a fost ars în 1440 de tătari și în 1473 de turci; în 1612, un călător străin nota că acest oraș era „[aproape] în întregime distrus și jefuit" în urma luptelor duse de Movilești și Ștefan Tomșa pentru tron*; în iarna 1615/1616, trupe polone angajate în acest conflict și așezate aici „la iernat", au fost atacate de turci, orașul suferind și cu acest prilej stricăciuni însemnate. Un singur monument ruinat, aflat în apropierea orașului, amintește azi de vitejia ostașilor lui Ștefan cel Mare: cetatea de pămînt. Săpăturile arheologice efectuate acolo în anii din urmă au precizat momentul ridicării ei, cu prilejul invaziei otomane din 1475-1476, precum și rolul pe care l-a avut în păstrarea neatîrnării Moldovei.

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 6/1973.

O prezență deosebit de activă

Așezarea Bîrladului pe marele drum care lega cetățile Chilia și Cetatea Albă de puternicul centru comercial al Liovului a făcut ca multă vreme negustoria să constituie o ocupație deosebit de frecventă — și de rodnică — pentru locuitorii lui. Astfel, registrele de socoteli ale Brașovului atestă că, numai acolo, au venit în 1546 33 negustori bîrlădeni, iar în 1550 — 48! Această prezență deosebit de activă a bîrlădenilor în viața economică a Moldovei medievale aducea, desigur, beneficii însemnate domniei, care, la rîndul ei și-a manifestat atenția față de oraș în forme specific feudale. Vasile vodă Lupu (1634-1653) a ridicat, acolo, o biserică. Oglindind situația de la sfîrșitul sec. XVII și începutul celui următor, Dimitrie Cantemir nota în **Descrierea Moldovei** (1716) că, în ținutul Tutovei, „cel mai de seamă oraș [...] este Bîrladul. [...] Acesta este scaunul vornicului de Țara de Jos [...]; fiindcă felul dregătoriei lui și nevoile provinciei îi impun să se afle tot timpul la Curte, are doi vornici de rang mai mic, care-i țin locul". Aceștia purtau numele de **vornici de Bîrlad.** Între anii 1664-1668, a deținut această funcție Constantin Cantemir (1685-1693)* tatăl savantului, mai apoi domn al Moldovei.

Sub domniile fanariote, Bîrladul a avut o perioadă de relativă liniște și progres. Pe la 1770, un călător putea să constate străzi destul de bune și case cu o înfățișare gospodărească, iar la 1784, aflăm că Bîrladul avea un „doftor al poliției" (orașului).

În pragul epocii moderne, în primul sfert al veacului XIX, se desfășura la Bîrlad o activitate economică destul de importantă, concretizată în existența unui număr însemnat de ramuri meșteșugărești, în cadrul cărora activau numeroși locuitori. Documentele atestă, în această vreme, de pildă, 32 meșteri tăbăcari, 196 cizmari, 14 ateliere de fierărie, 20 argintari, 70 lemnari etc.

Caracterul de mică producție meșteșugărească a rămas puternic imprimat în viața economică a orașului, chiar și în epoca dezvoltării capitalismului.

Abia în anii care au urmat Eliberării, prin judicioasele planuri de industrializare socialistă, Bîrladul a devenit un important centru economic. După fabrica de rulmenți, care a intrat în funcțiune în 1953, vechiul oraș a văzut ridicîndu-se pe pămîntul său numeroase unități industriale noi, paralel cu modernizarea celor vechi, în care este astăzi ocupată mai bine de jumătate din populația Bîrladului (care numără peste 50 000 locuitori). Avîndu-se în vedere ponderea pe care noul Bîrlad industrial o deține în cadrul economiei noastre socialiste, ca și perspectivele de dezvoltare în viitor, în anul 1968 vechea așezare a fost declarată municipiu.

În această radicală transformare, săvîrșită în cadrul operei de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate în România, s-au integrat deplin și tradițiile culturale ale orașului, care se mîndrește cu numeroase personalități ridicate dintre fiii săi — aici s-au născut domnitorul Alexandru Ioan Cuza, istoricul și arheologul Vasile Pârvan (al cărui nume îl poartă Muzeul de Istorie din Bîrlad), filologul Al. Philippide, pictorul N. Tonitza, dramaturgul și regizorul Victor Ion Popa (al cărui nume îl poartă teatrul din localitate). Lupta revoluționară are și ea, în aceste locuri, vechi tradiții, reprezentate de democrații-revoluționari de la 1848: Em. Costache-Epureanu, N. Codreanu, Iorgu Radu. La Bîrlad s-au născut militanții comuniști Leonte Filipescu și Gheorghe Gheorghiu-Dej, activitatea celui din urmă fiind omagiată printr-o Casă Memorială.

În viața culturală a orașului de azi, un rol însemnat îl are liceul „Gheorghe Roșca Codreanu", înființat în 1846. În mesajul pe care tovarășul **Nicolae Ceaușescu** l-a adresat în 1971 acestei venerabile instituții, se spune: **„În cei 125 de ani de existență, Liceul «Gheorghe Roșca Codreanu» a desfășurat o rodnică activitate pe tărîmul instruirii și educării tinerelor generații, din rîndul cărora s-au ridicat și s-au afirmat numeroase personalități de prestigiu ale științei, artei și culturii românești".**

Această apreciere este o mărturie grăitoare a atenției și a grijii pe care conducătorul partidului și statului nostru o acordă, ca de altfel, tuturor regiunilor țării, zonei Bîrladului, pentru a cărui dezvoltare armonioasă a dat prețioase indicații în cursul celor cîtorva vizite efectuate în aceste locuri.

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1973.

PLANȘELE NOASTRE

① Dreptate, libertate, frăție... Desen publicat în revista **Lumea nouă științifică și literară,** din iunie 1895 **(Voința de neînfrînt a clasei muncitoare,** p. 13)

② ③ Cîteva piese din bogata colecție de antichități, manuscrise rare și sculpturi de la British Museum:

Sus, de la stînga la dreapta: a) statuetă de lemn reprezentînd **Pasărea furtunii** (tribul Kwakiutl din Canada); b) **Construirea Turnului Babel** (ilustrație dintr-un manuscris etiopian din sec. XVIII); c) **Lupta cu Centaurul** (metopă de pe o friză a Parthenonului; aproximativ 445 î.e.n.); d) **Evangheliile Sfîntului Ioan** (manuscris Cotton din colecția Lindisfarne)

Jos: modelul unei corăbii din lemn purtînd o mumie (Egipt, aproximativ 1400 î.e.n.). **(O oră la British Museum,** p. 18)

④ Sibiu — orașul cotidianului **Tribuna**. Stampă din sec. XIX, aflată la Biblioteca Academiei. **(„Soarele pentru toți românii la București răsare",** p. 14)

FRATIE
LIBERTATE
DREPTATE
PROLETARI
DIN TOATE
ȚERILE
UNIȚI-VĂ
8 ORE
DE MUNCĂ
LUMEA VIITOARE
VOTUL UNIVERSAL
K. MARX
CAPITAL
UNIREA
FACE
PUTEREA
EXPLOATARE
MILITARISM
IGNORANȚĂ
CORUPȚIUNE
TANTAL

a

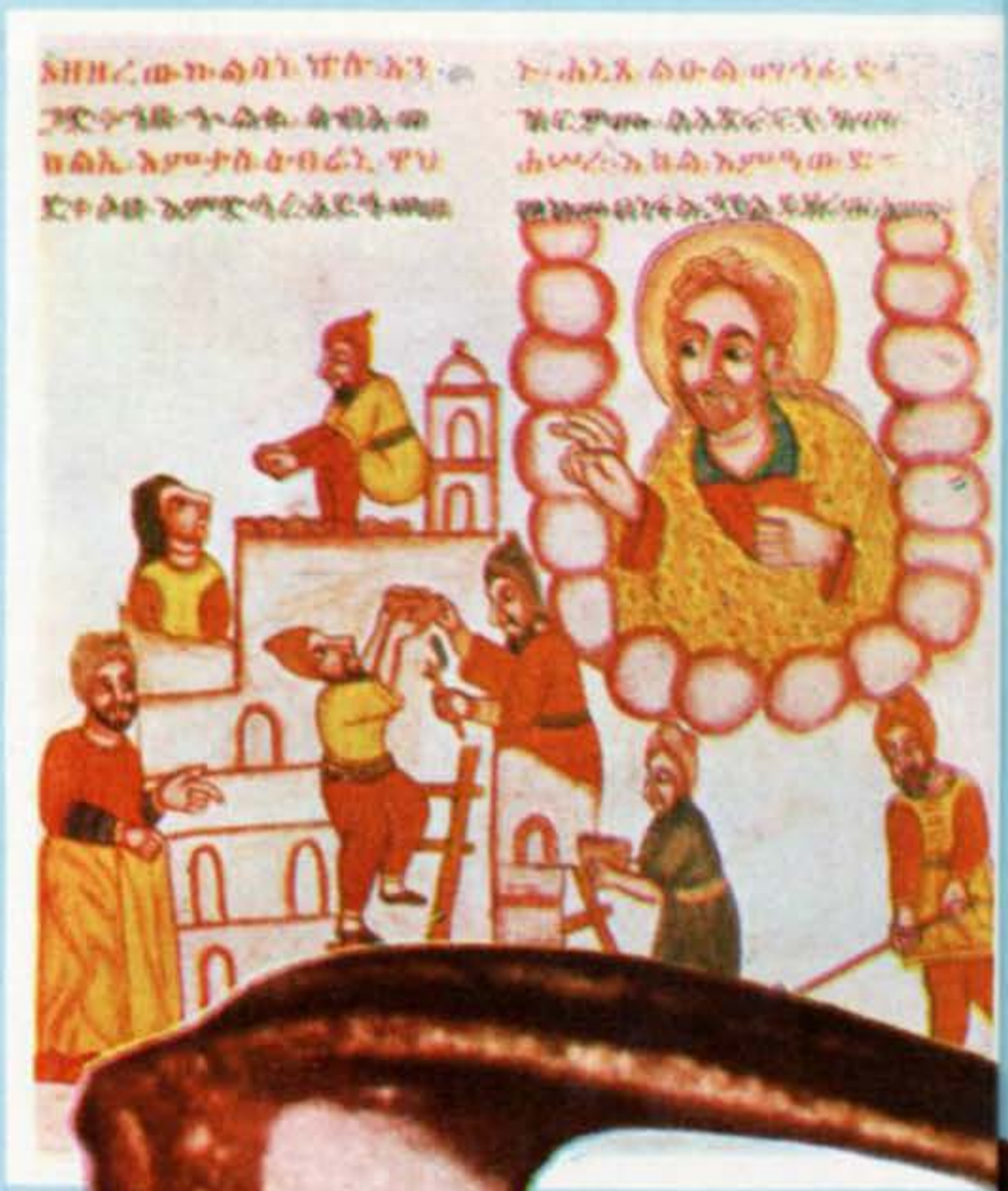

b

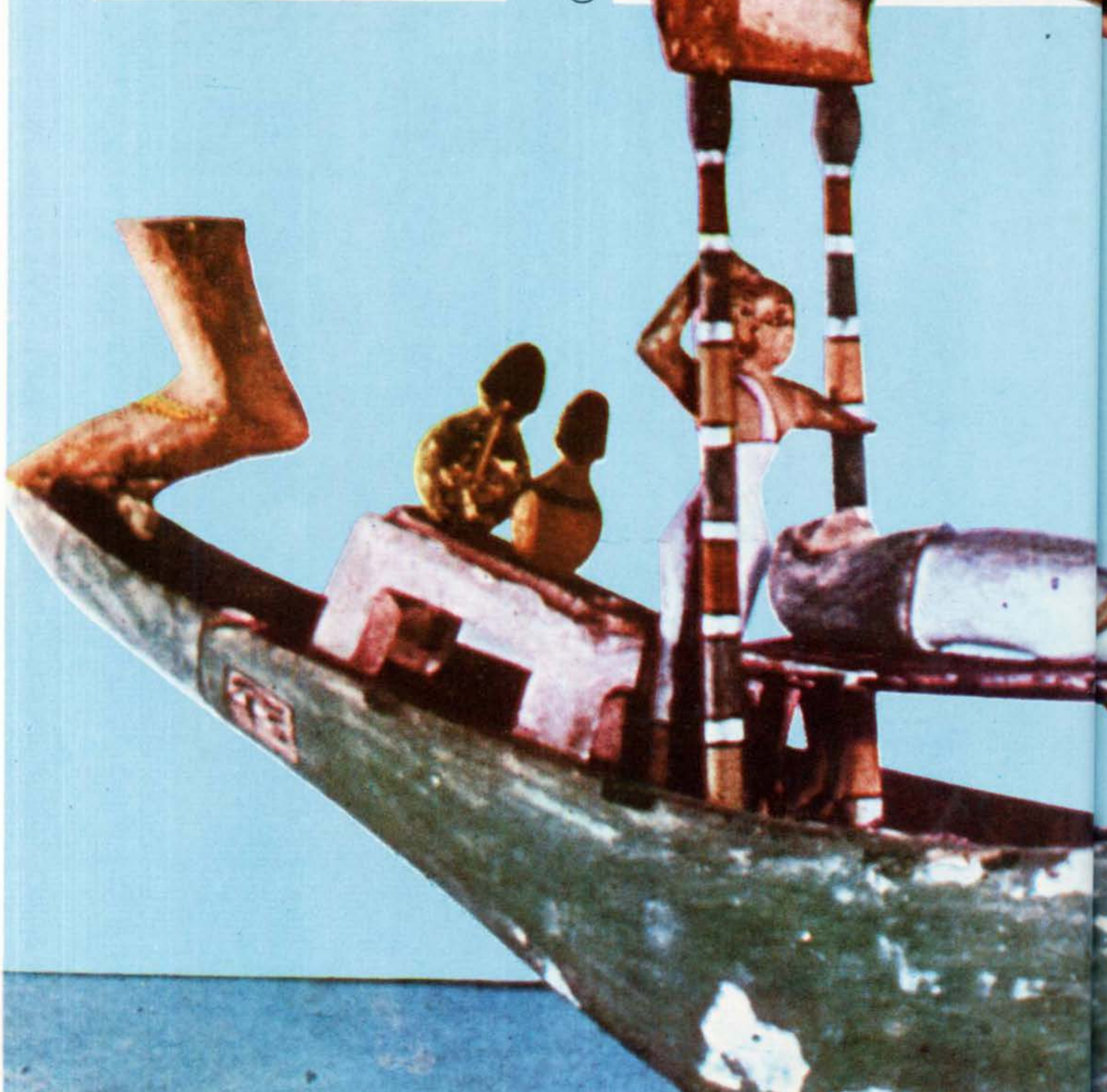

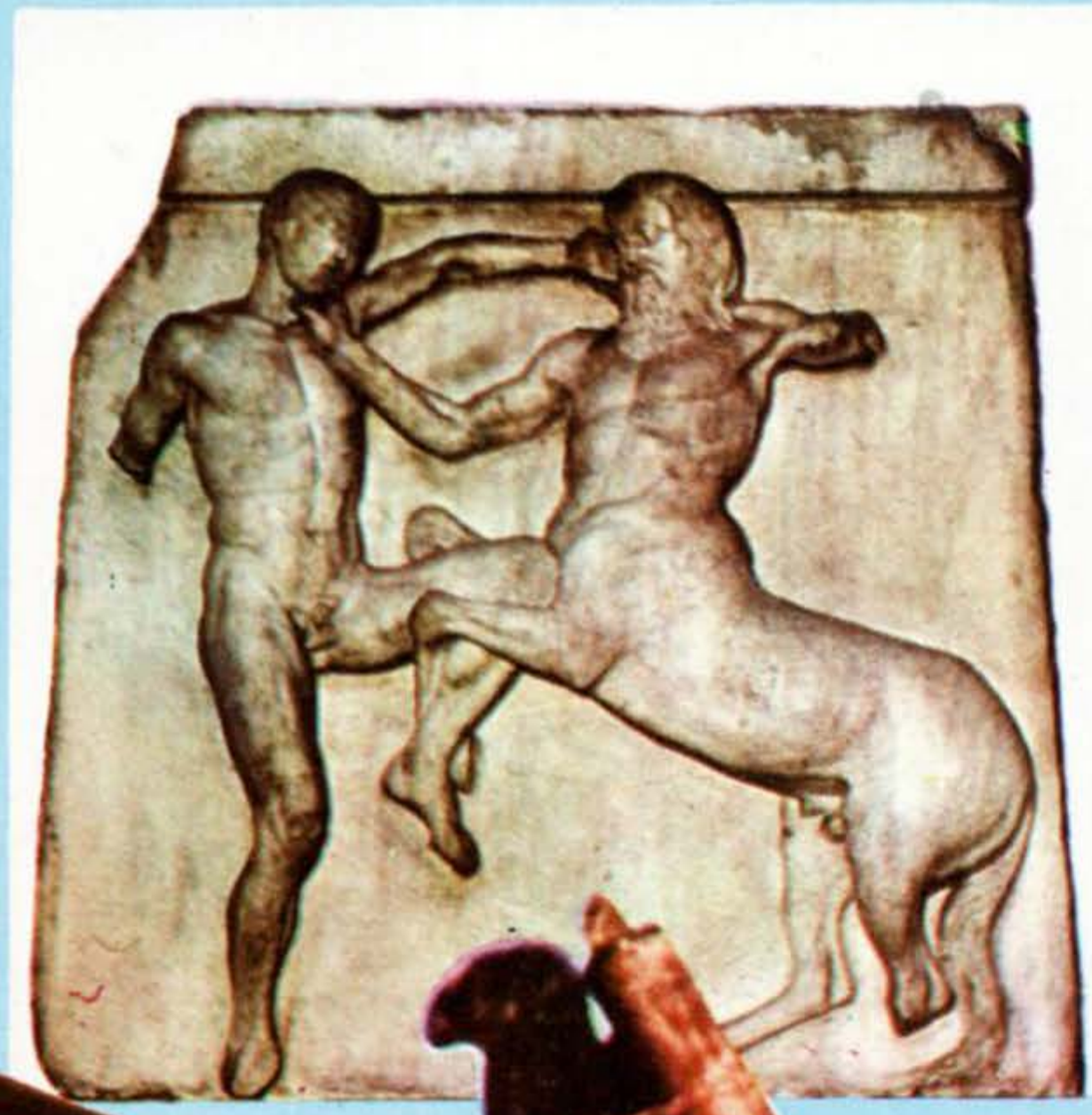

c

d

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

„Desfiinţăm obiceiul sărutării de mînă"

La începutul secolului XIX, dăinuia încă la curtea domnilor munteni „vechiul obicei" al sărutatului mîinii domnitorului de către supuşii săi, indiferent de vîrsta sau rangul acestora.

Desfiinţarea anacronicei îndatoriri îi aparţine lui Alexandru Dimitrie Ghica. Numit domn al Munteniei la 22 martie 1834, stil vechi, acesta a primit investitura la 12 mai, acelaşi an, la Constantinopol. La 18 iulie, noul domnitor a sosit la Giurgiu, unde a stat cîteva zile în carantină. Unul din primele sale „decrete", dat la 21 iulie 1834 în acest oraş, a fost şi acela al desfiinţării acelui obicei al sărutatului mîinii.

Noi Alexandru Dimitrie Ghica voevod, cu mila lui Dumnezeu domn a toatei Ţărei Româneşti.

Vechiul obiceiu au consfinţit sărutarea de mînă ca un deosebit semnu de cinste şi de supunere către domnul ţării. Socotind domnia mea drept destoinică dovadă, de acel cuvenit respect, îndeplinirea datoriilor din partea fieştecăruia, supunerea la pravili şi la poruncile stăpînirei şi adevărata dragoste către persoana noastră, care nu sîntem la îndoială că se vor păzi cu scumpătate de către toţi, noi desfiinţăm pe viitorime acel obiceiu al sărutării de mînă.

Sfatul Administrativ este poftit a da această domnească punere la cale în cunoştinţa obştii.

Alexandru Dimitrie Ghica voevod.

Anul 1834, iulie 21, No. 5, Giurgiu

O pasiune neînţeleasă

În anul 1821, de teama revoluţiei în fruntea căreia s-a aflat domnul Tudor din Vladimiri, multe familii de boieri bucureşteni au ajuns în Transilvania. Printre acestea, familia lui Atanasie Bălăceanu, cu un fiu „nevărsnic", Iancu s-au oprit la Săcele, fiind găzduiţi de Văsii Burdiloiu. Aici, Iancu a cucerit graţiile unei slujnice a gazdei, Ana. După reîntoarcerea „boierilor" în ţară, Ana şi mama ei i-au urmat. Căsătoria între cei doi tineri fiind de neconceput, s-a ajuns ca episcopul de Buzău, Gherasim, care ţinea locul mitropolitului, să intervină pe lîngă domn apoi pe lîngă agenţia „chezaro-crăiască" de la Bucureşti, spre a pune capăt stării de lucruri, propunînd ca Ana şi mama ei să fie trimise înapoi în Transilvania, iar Iancu să fie surghiunit la mănăstire pentru a-şi „veni în cunoştinţă". Probabil că „tratamentul" aplicat fiului de boier nu a dat rezultatul scontat, căci, peste o lună de zile, episcopul a cerut domnului să aprobe întoarcerea lui Iancu acasă, pentru a-l căuta taicăsău „cu dohtori şi doftorii".

Documentele pe care le prezentăm redau, în limbajul colorat al epocii, această poveste consumată la începutul secolului trecut.

M. C.

Prea Înălţate Doamne

Pe largă pliroforie [lămurire, desluşire — n.n.] vei lua înălţimea ta dintr-această alăturată arătare, ce ne face dumnealui Atanasie Bălăceanu, din întîmplarea închinării fiu-său Iancu cu o Anica fata, slujnica unui Văsii Burdiloiu, den Săcele. Şi măcar că după cercetare ne-am pliroforisit că cununie la mijloc nu este, dar şi chiar să fi fost, nu este primită bisericii ca o tainică[...] mai vărtos fiind şi copil nevărsnic şi fără de voia şi blagosloveniia părinţilor. Şi cu cuviinţă este cererea taică-său, care, de să va găsi şi de către înălţimea ta cu cale, să va da luminată poruncă preacuviosului arhimandrit şi stariţ al mănăstirii Căldăroşanilor ca să priimească pe copil acolo, să-l aibă cu pază o seamă de vreme supt povăţuirea duhovnicilor de acolo pînă îşi va veni în cunoştinţă. Iar fata dimpreună cu mumă-sa, prin marifetul [abilitate, destoinicie — n.n.] cinstitei aghenţii, să să trimită înapoi la Săcele, dîndu-i-se de către numitul Bălăceanu taleri 50, pentru cheltuiala drumului şi alţi taleri 250, ca să-şi cumpere o pereche de boi şi o vacă şi ceva haine, după ipochimenu ei [persoana — n.n.] şi starea locului unde să află lăcuind, ca o pumană pentru sărăcia ei.

Smerit părinte sufletesc şi către Dumnezeu fierbinte rugător

Gherasim, episcopul Buzăului

1822 nov. 4

* * *

Nota către K-K. Aghenţie ca să trimită pe Ana la Săcele, ce să încărdoşase cu Iancu, fiu Bălăceanului, fără blagoslovenia şi voia părinţilor lui.

Din luminată poruncă prea înălţatului nostru domn, să face cunoscut cinstitei aghenţii că dumnealui Atanasie Bălăceanu, având un copil nevărsnic, anume Ianculi şi din întîmplarea răzvrătirii mergînd şi el în Săcele cu tată-său, în gazdă la un Văsii Burdiloiu. Şi acel Văsii avea o slujnică, anume Ana, care încărdoşîndu-se cu Ianculi, cu mult necaz, ce au tras tată-său şi cu ajutor dregătorilor de acolo, l-au depărtat de acea fată. Şi, ascunzîndu-să, n-au putut să-l aducă, în urmă viind Iancu şi fata, împreună cu mumă-sa, prin cinstita aghenţie, să să trimită înapoi la Săcele, cărora să li se dea de către Bălăceanul taleri 50, pentru cheltuiala drumului şi alţi taleri 250, zestre fetii, a să mărita după starea ei acolo.

Ci să binevoiască cinstita aghenţie a primi banii, ce li să dă, ca să să trimită fata şi mama ei la Săcele, de unde să nu fie slobodă a eşi în ţară, aici. Şi să avem cinste a lua răspuns de primire şi că s-au pus în urmare.

1822 nov. 9

PRELUDII ALE PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

NICOLAE COPOIU

La începutul lunii martie 1914, presa franceză acorda spații ample dramei petrecute în birourile marelui cotidian parizian Le Figaro: **soția ministrului francez al Finanțelor, Caillaux*, considerîndu-se jignită de publicarea unor scrisori particulare ale soțului ei în paginile ziarului, s-a prezentat la redacție și l-a împușcat mortal pe Gaston Calmette, directorul publicației. Crima, ca și procesul — terminat în cele din urmă prin achitarea acuzatei — au produs senzație în viața politică a Franței.**

Mai presus de vîlva stîrnită de astfel de incidente, pe cerul politic al Europei, brăzdat din ce în ce mai des de fulgere, continuau să se adune nori grei, prevestitori de furtună. În vara anului 1914, focul s-a aprins cuprinzînd aproape întreaga Europă.**

Cele două tabere

În primul război mondial s-au înfruntat două grupări de state imperialiste: **Tripla Alianță** și **Tripla Înțelegere.** Crearea acestora a început din ultima treime a secolului trecut, după cele două mari războaie — franco-prusian (1870-1871) și ruso-turc (1877-1878) — fiecare în felul său dînd naștere la temeri și suspiciuni în tabăra învingăto-

---

* Joseph Caillaux (1863-1944) a avut o activitate publică dintre cele mai contestate. Cunoscut specialist în problemele financiare, el a deținut portofoliul Ministerului de Finanțe și a fost președinte al Consiliului de Miniștri francez în 1911. S-a manifestat ca un adept al compromisului în disputele coloniale în Africa de Nord față de Germania. A fost condamnat în 1920 de Înalta Curte de Justiție a Franței pentru corespondență cu inamicul, iar în 1925 a fost amnistiat.

** Pentru atmosfera din politica internațională în perioada premergătoare primului război mondial, vezi și **Magazin istoric,** nr. 7-8/1969 și 8/1972.

rilor și la ideea de revanșă în tabăra învinșilor.

Războiul franco-prusian a avut consecințe uriașe pe planul dezvoltării societății europene în deceniile următoare. Înfrîngerea militară a Franței republicane în 1871 a marcat începutul afirmării militarismului german, iar înăbușirea în sînge a Comunei din Paris — forma cea mai înaltă de apărare a patriei demonstrată în cadrul primei experiențe istorice a dictaturii proletariatului—a slăbit pentru mult timp capacitatea națiunii franceze de a-și recupera cele două provincii — Alsacia și Lorena — anexate de Germania în 1871. În ultimele decenii ale veacului trecut, deși cercurile conducătoare ale Republicii Franceze și-au concentrat atenția mai mult în direcția expansiunii coloniale, ele n-au uitat de „revanșa" împotriva Germaniei. La rîndul lor, guvernele și cercurile militare de la Berlin, pentru a-și justifica pregătirile de război, și-au făcut o preocupare de căpetenie din a flutura pericolul unui atac din partea Franței. Pentru mai multă siguranță, Germania și Franța au căutat să-și consolideze puterea prin alianțe cu alte state. La rîndul său, războiul ruso-turc din 1877-1878, încheiat cu Congresul de la Berlin, a creat noi probleme în relațiile internaționale. Dar configurația politică a Europei Continentale a continuat să poarte, mai mult sau mai puțin vizibil, amprenta rivalității franco-germane.

Prima fază a constituirii Triplei Alianțe, a reprezentat-o Pactul de alianță dintre Austro-Ungaria și Germania, semnat la Viena, la 7 octombrie 1879, și care, deși formal a fost îndreptat împotriva Rusiei, a exprimat teama obsesivă a Germaniei de a nu se afla singură în fața unei revanșe franceze. Evoluția constituirii acestei grupări a fost complexă, partenerii încheind și alte acorduri care nu se încadrau perfect în spiritul Triplei Alianțe. Așa a fost cazul cu acordul secret survenit doi ani mai tîrziu, la 18 iunie 1881, între cei trei împărați — Alexandru III, Franz-Iosef și Wilhelm I, care prevedea o „neutralitate binevoitoare", în cazul cînd unul dintre semnatari s-ar fi aflat în război. A fost, evident, tot o măsură de precauție din partea Germaniei împotriva Franței. Rusia a acceptat să rămînă neutră în cazul unui război franco-german, cu condiția ca și Germania, în ipoteza unui conflict anglo-rus, să adopte aceeași atitudine. Acest acord a reprezentat o adevărată împărțire a sferelor de influență, mergîndu-se pînă la stabilirea lor precisă în Balcani.

În mai 1882, Italia a aderat la Tratatul de alianță austro-german, Tripla Alianță fiind astfel constituită. În 1883, la această grupare s-a raliat și România, ca partener secundar. Aderarea României, rămasă secretă, se explică prin legăturile pe care Carol I le păstra cu țara sa de origine, dar a fost determinată și de o anume teamă a cercurilor conducătoare față de tendințele expansioniste ale țarismului. Tratatul participanților la Tripla Alianță a fost încheiat pe cinci ani și apoi reînnoit cu regularitate. România a reînnoit ultima oară alianța în 1913, ceea ce avea să reprezinte un motiv important pentru solicitarea insistentă a intrării ei în război, în 1914, alături de Germania și Austro-Ungaria.

Jocul politic al „echilibrului" dintre puteri a dus și la crearea celui de-al doilea grup de state ale căror interese economice și politice aveau unele convergențe. Acest grup a început să se formeze în ultimul deceniu al veacului trecut (1891-1893), cînd s-a perfectat alianța militară franco-rusă. La baza înțelegerii s-a aflat interesul Franței de a avea un aliat sigur în cazul unei eventuale agresiuni din partea Germaniei. „Dacă Franța — se arăta în cuprinsul acordului— va suferi o agresiune din partea Germaniei sau a Italiei sprijinită de Germania, Rusia va întrebuința toate forțele sale existente ca să atace Germania".

Deși aparent justificată de pericolul german, alianța Franței republicane și democrate cu Rusia țaristă a produs o foarte proastă impresie în opinia publică internațională. Socialiștii, în special, au blamat cu energie ciudata politică a guvernelor franceze de a acorda împrumuturi substanțiale Petersburgului, în contul alianței sale împotriva Germaniei. Gazetarii remarcau ironic, printre altele, faptul că datorită alianței, autocratul Rusiei s-a aflat, de mai multe ori în situația de a asculta **„Marseilleza"**, în picioare.

La începutul veacului nostru, rivalitatea economică și maritimă anglo-germană a determinat o apropiere a Angliei de Franța și Rusia, apropiere impulsionată, îndeosebi, de regele Eduard VII și de ministrul de Externe francez Delcassé. La 8 aprilie 1904 s-a semnat un Acord franco-englez, care, deși nu a cuprins nici o clauză referitoare la un eventual conflict cu Puterile Centrale—el reglementînd doar împărțirea Africii — a marcat consfințirea unei alianțe militare împotriva adversarilor europeni. Antanta cordială, cum s-a numit pe atunci alianța franco-engleză din 1904, s-a desăvîrșit în 1907, cînd a devenit Tripla Înțelegere, în urma acordului anglo-rus pe baza căruia au fost împărțite între cele două puteri sferele de influență în Persia, Afganistan și Tibet.

Deși România, prin tratatul secret încheiat de regele Carol I, se afla formal în tabăra Puterilor Centrale, un curent de opinie foarte puternic împotriva Austro-Ungariei, precum și simpatiile tradiționale ale românilor pentru Franța, au apropiat România de Antantă.

Înainte de 1914, deși omenirea în ansamblu realizase o anumită experiență pe calea recunoașterii unor principii progresiste de drept internațional, între puterile imperialiste se dădea o acerbă luptă pentru expansiunea colonială. Anglia, Franța, Rusia, Germania, Italia, S.U.A. și Japonia au fost principalele competitoare în marea bătălie pentru împărțirea și reîmpărțirea prăzii coloniale. Caracteristică în această confruntare era inegalitatea de dezvoltare a statelor respective. Italia, Germania și Japonia, țări care cunoscuseră o dezvoltare rapidă la sfîrșitul veacului trecut, s-au simțit frustrate de către mai vechii stăpînitori ai imperiilor coloniale, Anglia și Franța.

În ciuda progreselor regimului parlamentar în mai toate statele capitaliste, relațiile internaționale au fost influențate și de prezența familiilor domnitoare pe tronurile celor mai multe țări europene: Ro-

Wilhelm II în costum de marinar

manovii în Rusia, Hohenzollernii în Germania (și România), Habsburgii în Austro-Ungaria (și Bulgaria), întreţineau strînse legături personale, uneori peste guvernele lor.

Zăngănit de arme

Dezvoltarea economică generală a Germaniei i-a oferit acesteia posibilitatea să devină o mare putere maritimă. Încă din 1905, flota comercială germană reprezenta dublul celei franceze. Traficul portului Hamburg, de exemplu, era în 1913 de 8 375 000 tone, aproape cît al Londrei (9 965 000 tone) și de trei ori mai mare decît al Marsiliei.

Ideea de a crea o flotă de război corespunzătoare expansiunii economice a fost formulată la 18 ianuarie 1896 de împăratul Wilhelm II, cu prilejul aniversării unui sfert de veac de la proclamarea celui de-al doilea Reich.

Chiar în anul următor, adus în fruntea Ministerului Marinei, amiralul von Tirpitz a hotărît măsuri pentru dezvoltarea flotei de război germane, astfel încît ea să reprezinte cel puţin două treimi din valoarea celei engleze. Programul de construcţii a unor moderne nave de război a fost votat prin patru legi succesive. Anglia, puterea maritimă cea mai mare, a reacţionat cu destulă întîrziere la îndrăzneţele planuri de înarmare navală a Germaniei. În 1905, la sugestia amiralului Sir John Fisher, Anglia a început construirea cuirasatelor de tipul cunoscut sub numele de DREADNOUGHT („cel care nu se teme de nimic").

La începutul anului 1912, împăratul Wilhelm II și von Tirpitz au decis „suplimentarea" programului din 1908 (la cele două vase de linie prevăzute anual, adăugîndu-se încă trei). Totuși guvernul englez s-a hotărît să trimită pe ministrul său de Război, lordul Haldane pentru negocieri mai consistente cu impetuosul său rival. Tratativele purtate la Berlin în februarie-martie 1912 au scos în evidenţă pe de o parte hotărîrea Angliei de a-și impune superioritatea sa navală celorlalte puteri și, în primul rînd, Germaniei, iar pe de altă parte dorinţa Germaniei de a obţine un acord privind neutralitatea reciprocă a celor două ţări, în orice eventual conflict.

Guvernul britanic a respins ideea acordului privind neutralitatea, care i-ar fi subminat alianţa cu Franţa. Ca atare, noua lege navală germană, amînată datorită tratativelor, a fost repusă în discuţie și aprobată fără modificări de Reichstag (Parlamentul de la Berlin), la 14 mai 1912. Cursa înarmărilor navale a continuat, deși relaţiile anglo-germane au rămas curtenitoare pînă în august 1914. Atît de curtenitoare încît, chiar în iunie 1914, o escadră engleză a participat la serbările marine din Germania, întrerupte de asasinarea arhiducelui Franz-Ferdinand, moștenitorul la tron al Imperiului habsburgic. Exploatînd ameninţările Germaniei, guvernul de la Londra a obţinut de la Parlament aprobarea planurilor de construire a unor noi nave militare, păstrînd superioritatea cantitativă și calitativă asupra flotei adversarului. În fe-

Creatorul Hochseeflottei, amiralul von Tirpitz cu soţia, în orele de răgaz

bruarie 1913, Winston Churchill, pe atunci Prim lord al Amiralității, și-a exprimat părerea că „potrivit evaluărilor noastre, războiul cu Germania va izbucni în septembrie 1914".

Sub acest unghi, al pregătirilor de război merită să amintim articolul lui Alexandru Nicolau, publicat în **România muncitoare** din februarie 1913, sub titlul **Europa se înarmează.** Socialistul român prevedea modul de desfășurare și marile proporții ale viitorului război, caracterul lui mondial, pornind de la două premise: nivelul potențialului militar și mecanismul alianțelor.

„Un asemenea război, scria Al. Nicolau, n-ar mai avea loc ca altădată între trupe puțin numeroase, el s-ar angaja între armate de milioane și întrebuințînd cele mai perfecționate mijloace de distrugere [...] Din cauza diferitelor alianțe, înțelegeri și interese, într-un eventual război n-ar mai fi față-n față două popoare, ci un grup de popoare contra altui grup: Tripla Alianță contra Triplei Înțelegeri [...]

Pretutindeni, pe mare ca și pe uscat, vor bubui tunurile și aceste 22 milioane de ființe tinere vor fi duse ca o imensă turmă pentru a asasina sau a fi asasinați în numele marilor interese ale capitalismului atotstăpînitor".

Cursa pregătirilor militare a fost însoțită de mai multe „crize" în relațiile internaționale care au fost în cele din urmă aplanate pe cale diplomatică.

În martie 1905 a început conflictul franco-german pentru stăpînirea Marocului, unde Franța se infiltrase începînd de la sfîrșitul veacului trecut. Această primă criză marocană ia sfîrșit odată cu Conferința din 1906 de la Algesiras*.

La 4 mai 1911, în urma unei răscoale îndreptate contra sultanului marocan Mulai-Hazid, localitatea Fez, unde se aflau mai mulți europeni, a fost ocupată de trupele franceze, debarcate aici pentru apărarea „compatrioților". Prezența trupelor franceze la Fez a fost interpretată de Berlin ca o încălcare a Acordului de la Algesiras. Sub pretextul apărării intereselor germane din Maroc, Germania a trimis, la 1 iulie 1911, nava de război PANTHER în rada portului Agadir.

Negocierile s-au prelungit pînă în luna noiembrie 1911, guvernul german cerînd, în schimbul renunțării la orice pretenție asupra Marocului, trecerea Congoului francez în stăpînirea sa și declarîndu-se gata să recurgă eventual la război A intervenit însă guvernul englez, care prin ministrul său de Finanțe, Lloyd George, a făcut la 21 iunie, declarația devenită celebră, că „pacea cu orice preț este o formulă inacceptabilă pentru o mare putere", dînd în felul acesta de înțeles Germaniei că Franța nu va fi lăsată singură în caz de conflict militar. Guvernul de la Berlin a fost nevoit să-și reducă din pretenții și, prin acordul semnat la 4 noiembrie, s-a mulțumit cu o fîșie din interiorul Congoului francez — „un petec de noroi", după cum s-a exprimat primul ministru Joseph Caillaux — în schimbul căruia Germania a recunoscut protectoratul francez în Maroc.

Pe alte planuri, Agadirul a mai avut două consecințe. În Anglia, opinia publică a fost orientată împotriva Germaniei care, prin „saltul Pantherei", făcuse o demonstrație de putere maritimă, iar la Berlin, amiralul von Tirpitz, luînd ca pretext atitudinea ostilă a Angliei, l-a convins pe împărat, încă odată, de necesitatea întăririi forțelor maritime germane.

În România, ecoul evenimentelor din timpul noii crize marocane a fost, în general, favorabil Franței. Ziarul **Adevărul** a socotit că „istoria nepărtinitoare nu va putea șterge înfrîngerea diplomatică pe care a suferit-o Germania în lupta cu diplomația franceză în chestiunea marocană".

„Al doilea bolnav al Europei"

Italia era una dintre „noile" puteri europene care tindea să participe cu mai multă energie la împărțirea prăzii coloniale. Încurajată de Rusia cu care în octombrie 1909, încheiase un acord secret, Italia a declarat, în septembrie 1911 război Turciei pentru ocuparea Libiei (pe atunci Tripolitania). Războiul italo-turc, prin caracterul lui nedisimulat de cotropire din partea Italiei, a produs indignare în opinia publică progresistă și în special în rîndurile mișcării muncitorești internaționale.

Socialiștii români, de exemplu, au adoptat o atitudine deosebit de energică. Într-un editorial intitulat **Jos războiul,** publicat în **România muncitoare** organul central al Partidului Social-Democrat și al sindicatelor din România, s-a arătat că „ceea ce săvîrșește regatul italian, este un adevărat act de banditism, o crimă abominabilă [...] Italia a pîndit un moment prielnic ca să se năpustească asupra Tripolitaniei, să puie ghearele pe ea și să-și mărească teritoriul colonial". Partidul Social-Democrat din România a propus Biroului Socialist Internațional boicotarea internațională de către muncitori a tuturor vapoarelor italiene, „pentru a împiedica războiul italo-turc".

Socotit inițial a fi o simplă plimbare a armatei italiene, războiul s-a prelungit, riscînd să producă mari complicații in-

Winston Churchill (stînga) și amiralul Sir John Fisher părăsind clădirea Amiralității

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 3/1968.

ternaţionale. După ce a ocupat uşor unele localităţi de coastă, armata invadatoare a întîmpinat o rezistenţă puternică din partea turcilor. Pentru a forţa victoria, italienii au ocupat Insulele Dodecanezului. În cele din urmă, Turcia a acceptat pacea, semnată la Lausanne, la 18 octombrie 1912, prin care renunţa la suveranitatea sa asupra Tripolitaniei; insulele deţinute de italieni în Marea Egee au rămas „temporar" sub noul ocupant. Succesul Italiei a grăbit hotărîrea cîtorva guverne din sud-estul Europei de a alunga pe turci din această regiune şi primul conflict balcanic a izbucnit exact în ziua cînd se semna Pacea de la Lausanne.

Austro-Ungaria era socotită în cancelariile europene a fi „cel de-al doilea bolnav al Europei" (după Turcia). Prin structura sa statală internă, multinaţională, ea reprezenta un virtual factor de tensiune şi conflicte. Cauza fundamentală a dificultăţilor existenţei acestui stat consta în tendinţa firească a popoarelor din monarhie de a se elibera de dominaţia străină, fie pe calea unirii cu conaţionalii lor care aveau deja un stat naţional independent, fie prin crearea unor state naţionale. Pentru a contracara această tendinţă generală, Austro-Ungaria a promovat pe plan intern o permanentă politică de reprimare a aspiraţiilor naţionale ale supuşilor ei, iar pe plan extern un sistem de acorduri şi alianţe care să favorizeze nu numai supravieţuirea conglomeratului statal hibrid ci şi anumite perspective de expansiune pe seama unor vecini. După ce s-a amestecat în complotul militar care a dus, în iunie 1903, la înlocuirea în Serbia a dinastiei Obrenovici cu Petru Karagheorghevici, după ce în 1906 a provocat războiul vamal („războiul porcilor"), oprind importul de animale din Serbia, în toamna anului 1908, guvernul de la Viena a anexat pur şi simplu, Bosnia şi Herţegovina, aflate la data aceea sub dominaţie turcă.

Pentru a realiza această performanţă de cotropire a unor teritorii străine „pe cale paşnică", diplomaţia austro-ungară a desfăşurat un joc abil.

Autocratul Rusiei s-a aflat de mai multe ori în situaţia de a asculta Marseilleza. *În imagine, preşedintele Poincaré împreună cu ţarul Nicolae II*

Profitînd de revoluţia Junilor Turci din anul 1908 care, pentru moment, punea Imperiul otoman în imposibilitate de a se angaja într-un război, baronul Aehrenthal, ministrul de Externe austriac a iniţiat o tranzacţie cu Rusia: el l-a invitat în septembrie 1908, pe ministrul de Externe rus Izvolski la Castelul Buchlau (Buchlov) din Moravia, unde a obţinut consimţămîntul Rusiei pentru anexarea Bosniei şi Herţegovinei, în schimbul acceptării de către Austro-Ungaria a schimbării regimului de navigaţie al Strîmtorilor Bosfor şi Dardanele, regim restrictiv pentru flota militară rusă.

Asigurîndu-şi şi bunăvoinţa Bulgariei, care cu o zi înainte îşi proclamase independenţa, la 6 octombrie 1908, Austro-Ungaria şi-a anunţat public hotărîrea de a anexa cele două provincii. Demersurile lui Izvolski pe lîngă guvernele celorlalte puteri pentru a se organiza o consfătuire internaţională care să ia în dezbatere cele două probleme împreună — anexarea Bosniei şi Herţegovinei şi statutul strîmtorilor — deşi sprijinite de Anglia n-au avut succes. Austro-Ungaria a obţinut recunoaşterea actului său cotropitor din partea celorlalte mari puteri: guvernul francez a folosit această concesie pentru a obţine din partea Puterilor Centrale, prin acordul din 9 februarie 1909, recunoaşterea supremaţiei sale politice în Maroc; Turcia a primit despăgubiri financiare şi alte concesii de ordin economic; Italia, după ce a schiţat unele pretenţii, s-a înţeles cu Rusia, pe baza unui acord secret semnat la

Racconigi, în octombrie 1909, care prevedea, printre altele, colaborarea celor două state în Balcani şi „bunăvoinţa faţă de interesele Italiei în Cirenaica şi Tripolitania". Guvernul român a privit cu pasivitate manevrele Austro-Ungariei în Balcani, ceea ce a provocat protestul mişcării socialiste, care s-a pronunţat împotriva oricărei alianţe între România şi Austro-Ungaria, asupritoarea românilor din Transilvania.

Flux şi reflux în diplomaţia europeană

Relaţiile internaţionale în următorii doi ani s-au caracterizat printr-un joc complex de tratative mai mult sau mai puţin secrete, în care fiecare mare putere a căutat să se „asigure" împotriva tendinţelor imperialiste ale celorlalte. După ce guvernul italian a obţinut asentimentul guvernului rus privind viitoarele sale obiective de cotropire în Africa, a semnat, la 19 decembrie 1909, la Viena, un acord cu Austro-Ungaria prin care cele două părţi s-au angajat să nu acţioneze în direcţia anexării de teritorii în Balcani. fără „un acord prealabil bazat pe principiul compensaţiei". La rîndul său, guvernul de la Berlin, neliniştit de politica Angliei, a purtat în 1910 convorbiri cu Rusia,. promiţînd că va înceta să sprijine Austro-Ungaria în Balcani, dacă Rusia se va desolidariza de Marea Britanie. În acelaşi timp, între Berlin şi Londra s-au purtat discuţii pe tema reducerii înarmărilor navale, dar fără rezultate.

În umbra rivalităţii marilor puteri din cele două grupări imperialiste, tinerele state din Balcani care luptau de mult timp împotriva cotropitorului lor secular şi năzuiau să-şi obţină independenţa naţională, au declarat război Turciei (în toamna anului 1912). Bulgaria în alianţă cu Serbia, Grecia şi Muntenegru, în urma unor victorii răsunătoare, au măturat dominaţia otomană din această parte a Europei. Conduse de monarhi legaţi de unele puteri imperialiste şi supuse intrigilor diplomatice ale acestora, popoarele din Balcani nu au putut însă valorifica succesul lor pe linia instaurării unui climat de pace şi bună vecinătate între ele.

Alături de celelalte popoare, care năzuiau spre cucerirea libertăţii şi independenţei lor naţionale, s-a ridicat la luptă împotriva dominaţiei străine şi poporul albanez. Independenţa Albaniei a fost proclamată la 28 noiembrie 1912. Forţele progresiste din Europa — şi în primul rînd mişcarea socialistă — au salutat cucerirea independenţei de către poporul albanez. Într-un **Memoriu** adresat Congresului socialist internaţional de la Basel, Partidul Social-Democrat din România a pledat cauza independenţei poporului albanez: „Cererea de independenţă a Albaniei — care luată în limitele sale geografice este ţara cea mai omogenă ca

Demonstraţia antirăzboinică de la 13 iulie 1914 din faţa Clubului social-democrat din Capitală

Romînia Muncitoare

5 BANI

Apare marţea, joia şi duminica

PUBLICITATEA

5 BANI

ORGANUL PARTIDULUI SOCIALDEMOCRAT ŞI AL UNIUNEI SINDICALE DIN ROMÂNIA

PARTIDUL SOCIALDEMOCRAT ŞI RAZBOIUL

CATRE TOŢI SALARIAŢII, CATRE INTREG POPORUL ROMÎN

populație — apare astfel justificată sub toate raporturile"*.

În vara anului 1913 a izbucnit cel de-al doilea război balcanic, de data aceasta între foștii principali aliați (Bulgaria și Serbia). Aceste conflicte au dat prilejul să se acrediteze în vocabularul politico-diplomatic expresia că Balcanii erau „butoiul cu pulbere al Europei" înainte de primul război mondial. Era o încercare de a estompa printr-o metaforă grava responsabilitate care revenea principalelor puteri europene pentru pregătirea primei conflagrații mondiale.

Atît războiul italo-turc cît și războaiele din Balcani au produs o stare de alarmă în rîndurile maselor populare. Proletariatul organizat în partide socialiste și în sindicate și-a ridicat cu tărie glasul împotriva pericolului declanșării războiului între cele două grupuri de puteri imperialiste. Congresul socialist internațional de la Basel (noiembrie 1912), precedat de impunătoare manifestații de stradă a sute de mii de oameni în principalele capitale europene, inclusiv la București, a avertizat guvernele capitaliste asupra pericolului pe care îl reprezenta pentru ele însele, recurgerea la război. Semnificative cuvinte, cu sens profetic a rostit Jean Jaurès la mitingul de la Basel: „După cum în timpul războiului din 1870 a venit Comuna din Paris și în timpul războiului ruso-japonez revoluția rusească, tot așa un război european va aduce o revoluție, dar mai mare și mai grozavă".

„Cele trei milioane de frați"

În România, începutul anului 1914 a fost marcat de cîteva evenimente semnificative: două mari reforme — agrară și electorală — au fost puse în dezbaterea publică**. O serie de acțiuni de masă declanșate încă de atunci în jurul acestor mari probleme și-au găsit continuarea în perioada puternicului avînt revoluționar din anii 1918-1921.

Problema națională, lupta pentru cauza românilor din provinciile aflate sub stăpînirea Austro-Ungariei a constituit o mare și importantă preocupare a vieții politice românești. Deși în primele zile ale anului 1914 s-a vorbit despre un început de apropiere româno-ungară, datfiind unele tratative dintre primministrul ungar, contele Tisza și reprezentanții Partidului Național Român, românii din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina, au cunoscut pînă la declanșarea războiului aceeași asuprire națională de secole, care a germinat și întărit o puternică mișcare de eliberare națională. „Cele trei milioane de frați [ai românilor — **n.a.**], scria istoricul Bertrand Auerbach, închiși în Regatul Sfîntului Ștefan doreau să iasă din acest zis stat național [...] unde tirania [...] tăgăduia supușilor săi orice drept la cultura tradițiilor lor, chiar a limbii lor, orice egalitate politică și socială".

Un eveniment politic, cu ecou puternic în opinia publică internațională, a fost vizita făcută în România, la 1 iunie 1914, de țarul Rusiei Nicolae II, eveniment pe care Sazonov, ministrul de Externe rus l-a apreciat în Dumă (Parlamentul de la Petersburg — **n.r.**), ca fiind de natură să încurajeze „o apropiere între cele două țări, unite prin legături glorioase în trecut și prin interese și simpatii mutuale". Deși a fost legată și de proiectul eșuat al unei căsătorii între prințul Carol și fiica țarului, Tatiana, caracterul politic al vizitei în contextul internațional de atunci a fost remarcat imediat, mai ales datorită cuvîntărilor rostite de țar și de regele Carol I, despre care ziarul **Le Temps** din Paris scria că vor „avea un mare răsunet în Europa". Atît prin caracterul ei oficial, cît și prin alte elemente (între care acordarea din ambele părți de decorații cu cel mai înalt grad) a exprimat o apropiere politică între România și Tripla Înțelegere.

Anul 1914 a marcat afirmarea tînărului deputat conservator Nicolae Titulescu, atît ca talent oratoric, cît mai ales ca o mare competență în domeniul relațiilor internaționale. Cuvîntarea lui Titulescu în problemele politicii externe, comenta **Adevărul** din aprilie 1914, i-a pus în evidență „acele indispensabile însușiri ale omului politic de guvern, adică pătrunderea rapidă, cugetare strînsă, tact și simțul răspunderii".

Asasinatul de la Sarajevo a avut un puternic ecou și în România. Semnificația dispariției prințului moștenitor al tronului Austro-Ungariei n-a scăpat lui C. Mille, care scria că Imperiul habsburgic va suferi „dezagregări fatale, dintre care, în prima linie, va fi aceea a elementului românesc care va veni să se alipească patriei mume". Socialistul M. Gh. Bujor punea atentatul într-o legătură mai profundă cu realitățile sociale și naționale din această parte a Europei. Persecuțiile naționale din Austro-Ungaria „în vigoare și în Transilvania întețeau fierberea, nemulțumirea și revolta în populații, o adevărată materie inflamabilă pentru care este de ajuns o scînteie ca să se aprindă".

La 28 iunie 1914, erau asasinați, la Sarajevo, arhiducele Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Austriei, împreună cu soția sa, ducesa de Hohenberg.

În numărul viitor al revistei, în articolul Vara fierbinte a anului 1914, **cititorii noștri vor putea urmări reacțiile declanșate în principalele cancelarii europene de evenimentele de la Sarajevo, care — pe fondul gravelor contradicții dintre principalele state capitaliste — au dus, la o lună de la atentat, la izbucnirea primei conflagrații mondiale.**

* Pentru proclamarea independenței Albaniei și sprijinul acordat de România primului guvern albanez, vezi **Magazin istoric**, nr. 11/1972.

** Vezi **Magazin istoric**, nr. 9/1973.

SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE 1944

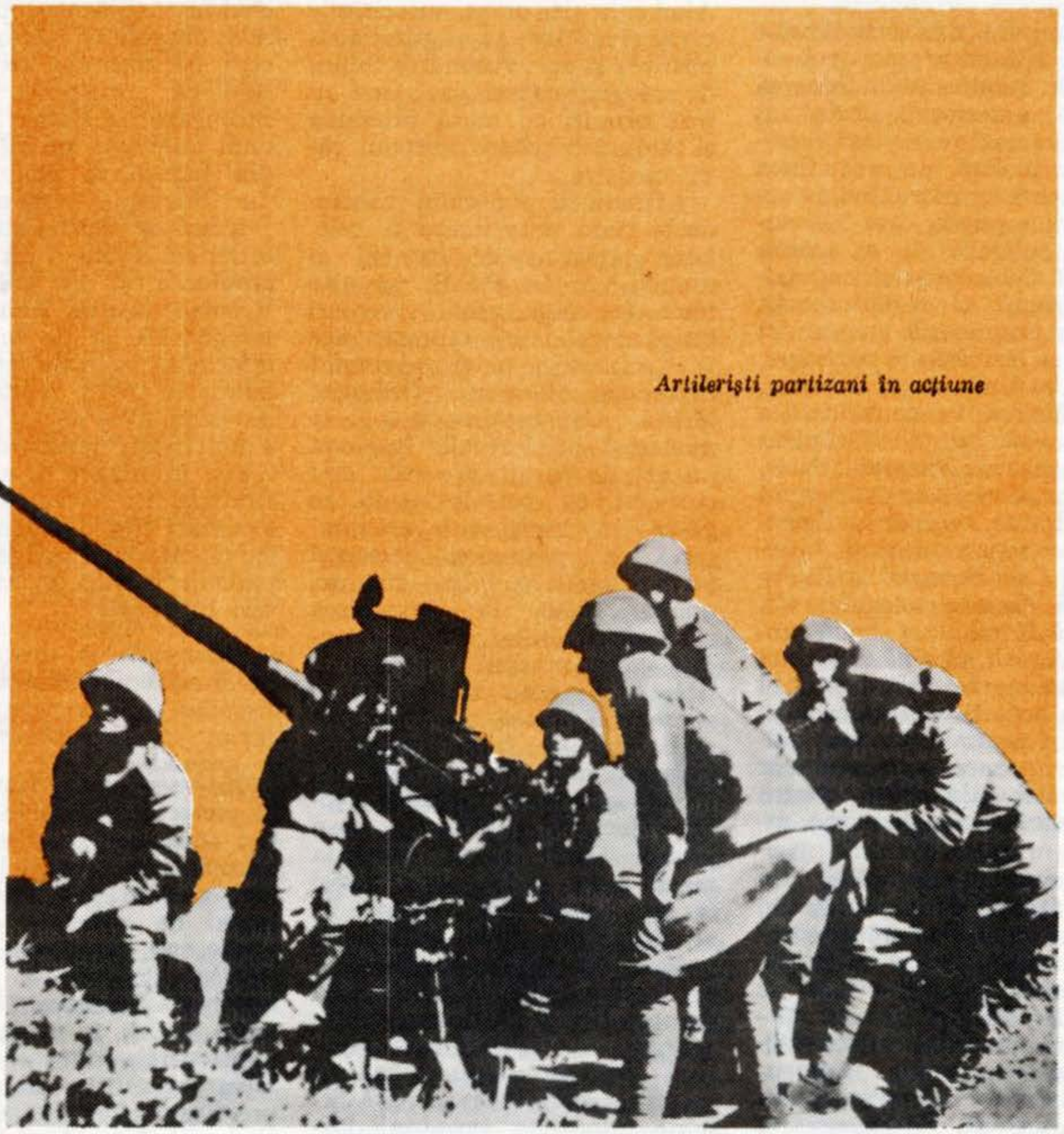

Artileriști partizani în acțiune

ECOURI ÎN ROMÂNIA ALE INSURECȚIEI SLOVACE

Dr. GHEORGHE ZAHARIA

Slovacii și cehii sărbătoresc anul acesta trei decenii de la insurecția națională slovacă, începută la 29 august 1944, și al cărei punct culminant l-a constituit luna septembrie a aceluiași an. Istoria relațiilor prietenești româno-cehoslovace, ale căror rădăcini se întind departe în trecut s-a afirmat în timpul luptei comune împotriva agresiunii naziste.

Un larg front al solidarității

In timpul crizei cehoslovace și după München*, poporul român și-a manifestat indignarea față de amestecul brutal al Germaniei naziste în viața Cehoslovaciei și față de atitudinea binevoitoare agresorului din partea marilor puteri care își asumaseră obligații de a acorda asistență Cehoslovaciei împotriva agresiunii. Guvernul român a respins propunerile guvernului polonez ca România să participe, alături de Ungaria și Polonia, la împărțirea în continuare a Cehoslovaciei și a întreprins noi demersuri la Varșovia, Paris, și Londra pentru a se pune capăt acestei drame, ceea ce l-a determinat pe reprezentantul diplomatic al Cehoslovaciei la Budapesta să declare colegului său român că România a rămas credincioasă țării lui pînă în ultima zi[1]. La 15 martie 1939 guvernul român a hotărît decretarea unei mobilizări parțiale și a luat măsuri de apărare a frontierelor nord-vestice ale țării contra unui posibil atac germano-ungar[2].

Ocuparea Cehoslovaciei în martie 1939 a provocat în România un val de proteste împotriva cotropitorilor hitlerişti, de simpatie și ajutor față de popoarele ceh și slovac. Organizațiile de masă aflate sub conducerea sau sub influența partidului comunist, presa democratică au desfășurat o puternică campanie de solidaritate cu poporul cehoslovac prieten. O deosebită atenție au acordat organele și organizațiile locale ale P.C.R. sprijinirii refugiaților cehoslovaci, în care scop au fost trimiși la Sighet cei mai buni activiști ai Comitetului Teritorial din Ardeal și Banat al P.C.R. În cadrul unei consfătuiri cu activul de partid care lucra în organizațiile de masă, ce a avut loc la București în ziua de 3 aprilie 1939, s-a remarcat faptul că, datorită activității comuniștilor, socialiștilor și a altor antifasciști, breslele au răspuns favorabil propunerii P.C.R. de a se strînge fonduri pentru ajutorarea refugiaților cehoslovaci[3]. La Satu Mare, Baia Mare, Baia Sprie, Oradea, Timișoara, Cluj, Sibiu, Făgăraș, Dej, Bistrița, Aiud și în alte orașe, autoritățile civile și militare au asigurat adăpostirea și aprovizionarea miilor de refugiați cehoslovaci, care au fost primiți cu toată prietenia și căldura de către cetățenii țării noastre.

Atitudinea poporului român, de la clasa muncitoare și celelalte categorii de oameni ai muncii, de la P.C.R. și alte forțe de stînga, pînă la cercuri burgheze realiste — reprezentate în guvern prin Armand Călinescu, Grigore Gafencu, Mitiță Constantinescu — și la numeroși intelectuali, însemna un act de curaj, cu atît mai elocvent cu cît România se găsea ea însăși sub amenințarea și presiunea acelorași forțe agresive. În toamna anului 1939, la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, țara noastră era practic izolată pe plan extern ca o consecință logică a răsturnării raportului de forțe pe arena internațională, factor care influențase în mod hotărîtor evoluția forțelor politice pe plan intern. Carol II și camarila regală s-au vădit neputincioși în fața presiunilor externe. Ei au admis ciuntirea teritoriului național, în pofida opoziției multor cercuri politice, organizații democratice și patriotice, reprezentanți ai armatei care ceruseră adoptarea unor măsuri menite a permite rezistența armată împotriva agresiunii fasciste, apărarea integrității și suveranității țării.

După Dictatul de la Viena din 30 august 1940, în prima jumătate a lunii septembrie a aceluiași an a fost instaurată dictatura militaro-fascistă, împotriva căreia, în fruntea maselor muncitoare, Partidul Comunist Român s-a ridicat cu o deosebită energie din primele zile. Acționînd cu consecvență pe linia mobilizării poporului român la lupta pentru răsturnarea regimului militaro-fascist și alăturarea României la alianța antihitleristă, P.C.R. a popularizat larg, prin mijloacele sale de propagandă, exemplele de combativitate oferite de rezistența europeană, eforturile depuse de alte popoare pentru zdrobirea fascismului, evenimente urmărite cu viu interes și simpatie de opinia publică, de forțele politice antifasciste românești. **România liberă** (Banat) din ianuarie 1942, remarcînd intensificarea luptei popoarelor împotriva agresorilor fasciști îșI încuraja cititorii arătînd că „rezistența națiunilor subjugate de Hitler ia formele unui adevărat război patriotic, din Iugoslavia pînă-n Franța, din Norvegia pînă-n Grecia".

Mișcarea de rezistență antihitleristă a luat o tot mai mare amploare și în Cehoslovacia. Ecourile acestei lupte au fost înregistrate și de organele de informații antonesciene care, în februarie 1943, notau că, în Slovacia, avea loc „o accentuare a activității comuniste". În aceeași informare se arăta că la Bratislava, Nytra și în alte localități din Slovacia au avut loc manifestații antigermane, iar patrioții slovaci au atacat militari hitleriști[4].

Un an al victoriilor decisive

1944 s-a caracterizat ca un an al victoriilor decisive ale coaliției antihitleriste. Fronturile se apropiau de granițele Germaniei naziste, iar intensificarea luptei de eliberare din țările aflate sub jugul sau dominația fascistă slăbeau tot mai mult rezistența Reichului. Un deosebit avînt a luat, în aceste condiții, lupta partizanilor slovaci împotriva ocupanților hitleriști. Despre situația din Slovacia, Legația română la Bratislava informa, la 14 august 1944, că partizanii, „la început puțin numeroși, limitîndu-se la regiunea din estul Slovaciei, numărul lor a crescut, răspîndindu-se pe întreg teritoriul țării"[5]. La 16 august, reprezentanța diplomatică română revenea, informînd că „cercurile oficiale slovace se arată foarte îngrijorate de activitatea grupelor de partizani, din ce în ce mai numeroase. Adăpostiți în păduri și avînd concursul unei părți din populație, alimentați cu arme, muniții și hrană în timpul nopții de avioane ruse, partizanii comit acte de sabotaj, printre care se citează oficial distrugerea a două poduri importante...". Mai departe, telegrama relata că „pentru menținerea ordinei, guvernul slo-

---

* Vezi și **Magazin istoric**, nr. 9/1973.

vac a cerut Germaniei autorizațiunea de a readuce în Slovacia trupe aflate în Italia și România, dorindu-se a evita cooperarea cu trupele germane, [fapt] care ar putea provoca mai de grabă o înrăutățire a situației"[6].

În acea perioadă, ca urmare a înaintării trupelor sovietice, comandamentul hitlerist acorda o mare atenție menținerii pozițiilor sale în România. În acest scop, împreună cu guvernul Antonescu, luase măsuri de întărire a dispozitivului forțelor Grupului german de armate „Ucraina de Sud", de la aripa sudică a frontului sovieto-german, pentru a bara calea forțelor sovietice în acest sector, pe direcția Budapesta-Viena și spre Peninsula Balcanică. În această privință, teritoriul României oferea numeroase posibilități. Dar noua operație ofensivă sovietică de amploare de la aripa sudică a frontului sovieto-german, împreună cu insurecțiile victorioase din România și Bulgaria, cu luptele armatei populare de eliberare iugoslave, cu loviturile date cotropitorului de forțele patriotice elene, albaneze și italiene, au schimbat radical în a doua jumătate a anului 1944, situația militară și politică în bazinul Mării Negre în estul, sud-estul și centrul Europei.

Insurecția națională antifascistă din august 1944 a scos România din alianța cu Germania nazistă și a alăturat-o, cu întregul ei potențial militar de peste o jumătate de milion de oameni, precum și cu totalitatea resurselor sale economice, coaliției antihitleriste. Arcul carpatic n-a mai constituit o fortăreață; prin trecătorile rămase libere, asigurate de diviziile române care rezistau cu tenacitate presiunilor inamicului pe poziții situate cu mult mai la nord de aceste trecători, forțele sovietice și române de la sud de Carpații Meridionali s-au putut concentra în Podișul Transilvaniei, în vederea unor operații noi, spre Cîmpia Tisei. Direcția strategică a Văii Dunării, care conduce spre Belgrad, Budapesta, Bratislava, Viena, era, de asemenea, deschisă.

Actul memorabil al poporului român a fost salutat de coaliția antihitleristă, de forțele din rezistența europeană, de opinia publică democratică mondială și s-a bucurat de aprecieri realiste din partea presei și a unor oficialități ale timpului.

Întreaga Românie „s-a răsculat împotriva cotropitorilor săi"

În Cehoslovacia, unde la 29 august începuse insurecția populară slovacă împotriva ocupanților fasciști[7], gazeta **Moravská novostí** — organ al Partidului Comunist Cehoslovac și al rezistenței naționale pentru regiunea Moravia-Sileziană — după ce sublinia rolul uriaș al Uniunii Sovietice și al glorioasei sale armate în zdrobirea fascismului, scria, la începutul lunii septembrie 1944, în articolul **Sfîrșitul dominației germane în Europa. Înainte spre victoria finală!:** „În această ultimă fază a războiului, un rol de mare importanță l-au jucat popoarele subjugate. Acest lucru este dovedit de evenimentele din Franța, România și, în momentul de față din Slovacia [...] În România, armata română a trecut de partea armatei roșii, diviziile germane sînt încercuite și capturate, deoarece, datorită faptului că întreaga țară s-a răsculat împotriva cotropitorilor săi, a devenit imposibilă orice modalitate de retragere".

Știrile despre insurecția națională slovacă au ajuns cu oarecare întîrziere în România, datorită operațiilor militare, lipsei de corespondenți de presă și a altor legături, ca și datorită situației provocate de schimbările politice și marile probleme în curs de rezolvare din zilele insurecției și din săptămînile ce i-au urmat. În vîltoarea acestor evenimente, din știrile transmise de agențiile de presă, din ziarele și din emisiunile posturilor de radio românești, opinia noastră publică a luat cunoștință cu satisfacție și adîncă bucurie de faptul că poporul slovac s-a ridicat la luptă deschisă împotriva agresorului comun, ocupanții hitleriști. Dacă la 1 septembrie 1944, ziarul **Universul** publica laconic, sub titlul **Germanii au ocupat Slovacia,** știrea transmisă de agenția germană „Transocean", potrivit căreia „trupele germane au intrat în Slovacia, în urma cererii guvernului slovac, pentru a lupta contra partizanilor...", la 2 septembrie, ziarele **Poporul muncitor** și **Timpul** inserau corespondența datată Londra 31 august, sub titlul **Partizanii cehoslovaci au trecut fățiș la luptă,** în care se spunea: „Forțele armate cehoslovace din interiorul țării — forțele subterane — au început să lupte fățiș, au stabilit contactul cu partizanii slovaci și luptă împotriva trupelor germane din Slovacia". În ziarele din 3 septembrie, știrile erau mai ample și comentate. **România liberă,** care exprima pozițiile Partidului Comunist Român, într-un comentariu retrospectiv intitulat **Politica Cehoslovaciei** scria: „Odată cu reluarea ofensivei de vară, armata roșie a executat importante operații și în sectorul apropiat de frontiera estică a Cehoslovaciei. În momentul de față numai 30 km mai despart această frontieră de vîrfurile armatei roșii, iar prăbușirea frontului german din România a constituit semnalul începerii luptei decisive în însuși interiorul Cehoslovaciei. Ultimele telegrame vestesc că forțele populare opun o dîrză rezistență germanilor, care vor să desăvîrșească ocuparea Slovaciei". Comentatorul arăta în continuare că „lupte grele se dau în regiunile Zîlina, Banská-Bistrica și Trenčin. Cu alte cuvinte, partea răsăriteană a Cehoslovaciei, adică cea mai apropiată de frontul armatei roșii, e în plină luptă de eliberare". La rîndul său **Libertatea** — organul Partidului Social-Democrat — scria într-un scurt editorial intitulat **Salut Slovaciei libere:** „Primele detașamente ale armatei populare slovace au intrat în luptă. Ele dezarmează armata de ocupație germană, eliberează orașe și pregătesc soarta ce li se cuvine agenților locali ai ocupanților". În încheierea articolului se spunea: „Revolta poporului slovac e salutată cu respect și admirație de toate forțele democratice românești, care au urmărit cu emoție lupta de dezrobire a popoarelor din Cehoslovacia...". Tot la 3 septembrie, **Universul** publica știrea transmisă din Ankara potrivit căreia „guvernul slovac a anulat proclamația de mobilizare

generală, deoarece partizanii și forțele cehoslovace sînt stăpîne pe o bună parte din țară" și că „postul de radio Banská-Bistrica se află în mîinile partizanilor".

Furia ocupanților a atins punctul maxim

După începerea represiunii naziste, presa românească a publicat cu intermitențe comunicatele Comandamentului militar slovac, comentarii ale presei străine referitoare la rezistența eroică a patrioților slovaci, la acțiunile lor ofensive împotriva unui adversar superior numeric și ca dotare. **România liberă** reproducea, la 18 septembrie 1944, articolul publicat la 8 septembrie de ziarul sovietic **Pravda,** sub titlul **Războiul de eliberare națională în Slovacia. Invaziei hoardelor germane i s-a opus rezistența slovacilor organizați.**

Scînteia — organul central de presă al Partidului Comunist Român, al cărui prim număr legal a apărut la 21 septembrie 1944 — a continuat pînă în octombrie să-și informeze cititorii despre luptele vitejești din zonele orașelor Sv. Martin, Převidza, Sv. Kriz, Zvolen, Kremnica. La 15 octombrie, **Scînteia** publica știrea cu privire la luptele armatelor sovietice și ale Corpului cehoslovac din zona Trecătoarei Dukla.

La 22 februarie 1945, Direcția politică din Ministerul Român al Afacerilor Externe, făcînd o sinteză asupra evenimentelor din Slovacia, în care aprecia că „pe măsură ce înfrîngerea Germaniei devine mai evidentă, în masele poporului slovac se accentuează tendința de reapropiere față de cehi. Concretizarea vie a acestei tendințe — se spune în această sinteză — a fost răscoala din întreaga Slovacie, petrecută în lunile septembrie și octombrie 1944, care viza răsturnarea situației politice, prin îndepărtarea de la conducere a colaboraționiștilor cu Germania și prin alungarea germanilor de pe teritoriul slovac.

Deși rezultatele obținute nu au fost cele scontate, totuși au fost provocate mari pagube germanilor".

Despre luptele patrioților împotriva trupelor hitleriste care, pînă la urmă au înăbușit insurecția slovacă, sinteza preciza că „în urma acestei acțiuni, în mîna patrioților n-au mai rămas decît teritoriile din est și nord-est ale Slovaciei, cu centrul la Banská-Bistrica", reușind cu mari sacrificii să le mențină pînă la sosirea trupelor sovietice și române în aceste zone. Furia ocupanților a atins atunci punctul maxim contra patrioților slovaci. „Parte din aceștia — se spunea în notă — au fost omorîți sau luați prizonieri, iar parte s-au refugiat în liniile aliaților", adică „ale trupelor sovietice și române"[8].

Insurecția națională slovacă a fost cea mai importantă acțiune de luptă a mișcării de rezistență cehoslovace și una din cele mai ample insurecții din mișcarea de rezistență europeană. Ea a provocat ocupantului nazist pierderi grele și a adus o contribuție importantă la zdrobirea lui definitivă.

Importanța politică esențială a insurecției naționale slovace, ca și a insurecției române, constă în perspectiva pe care ele au deschis-o popoarelor respective, demonstrînd că reîntoarcerea visată de cercurile burgheze participante la rezistență, la situația anterioară dominației fasciste, era imposibilă. Cu toate condițiile istorice specifice diferite în care s-au produs, ele au evidențiat participarea hotărîtoare a maselor muncitoare, rolul conducător avut de partidele comuniste în cadrul alianțelor politice, priceperea acestora de a folosi disensiunile și contradicțiile din rîndul vîrfurilor claselor dominante și împrejurările externe favorabile, ceea ce a făcut ca insurecțiile să constituie începutul revoluțiilor democrat-populare, în cadrul cărora s-au maturizat premisele transformării lor în revoluții socialiste.

Microfișier bibliografic

1. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare: AMAE), fondul 71/1938, vol. VII, 19 martie - 11 iunie 1943, raportul lui Bossy, ministrul României la Budapesta, datat 20 martie, 1939.
2. Vezi **Marea conflagrație a secolului XX — al doilea război mondial,** Editura Politică, București, 1971, pp. 65-66. Evenimentele din Cehoslovacia, începînd din 1938, și poziția României față de ele sînt tratate pe larg în lucrarea menționată, în partea II-a, cap. 2, precum și în lucrările: Eliza Campus: **Mica înțelegere,** Editura Științifică, București, 1968, partea IV-a, cap. II; Cristian Popișteanu: **România și Antanta Balcanică,** Editura Politică, București, 1968, cap. IX și X; Al. Gh. Savu: **Dictatura regală** (1938-1940), Editura Politică, București, 1970, cap. 9; Viorica Moisuc: **Diplomația română și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938-mai 1940,** Editura Academiei, București, 1971, cap. 2 și 3; **Probleme de politică externă a României, 1919-1939,** culegere de studii, vol. I, Editura Militară, București, 1971, pp. 299-355; Eliza Campus: **Înțelegerea Balcanică,** Editura Academiei, București, 1972, partea III-a, cap. 1. Aceleași probleme au mai fost tratate, de asemenea, și în alte 14 studii și comunicări, între anii 1965-1971, în reviste de specialitate.
3. Vezi I. Babici: **Manifestări de simpatie și solidaritate ale maselor populare din România cu poporul cehoslovac** (septembrie 1938-martie 1939), în **Studii,** nr. 3/1967.
4. AMAE, fond nr. 70, Slovacia, vol. VI, fila 404.
5. **Ibidem,** fond nr. 71 general, Slovacia, vol. III, anii 1943-1944, fila 323.
6. **Ibidem,** vol. IV, anii 1942-1944, fila 207.
7. Vezi **Rezistența europeană în anii celui de-al doilea război mondial** (1938-1945), vol. I, **Țări din Europa Centrală și de Sud-Est,** Editura Militară, București, 1973, pp. 82-96; vezi și **Marea conflagrație a secolului XX,** p. 426.
8. AMAE, fond nr. 71/1939, E. 9, filele 228-229.

Partizanii în marș spre Sofia

SOFIA, SEPTEMBRIE 1944:

„PUTEREA TRECE ÎN MÎINILE POPORULUI“

„Marșul spre Sofia a fost foarte greu, ne deplasam fără oprire, ochii ni se închideau de somn, picioarele parcă erau de plumb. Ne conducea un gînd, o dorință — să ajungem cu un ceas mai devreme și să ne punem la dispoziția partidului, a Comandamentului principal. Știam că acesta este ultimul marș, că se apropie momentul hotărîtor al luptei noastre — insurecția“.

Aceste rînduri, desprinse din amintirile comandantului Ivan Bonev, surprind unul din momentele care au marcat începutul și desfășurarea insurecției antifasciste din Bulgaria: intrarea în capitala țării a detașamentului de partizani Șop, în ziua de 6 septembrie 1944. Zilele următoare au înregistrat alte evenimente, care au culminat cu cele din noaptea de 8/9 septembrie 1944 cînd, în capitala Bulgariei, guvernul fascist al lui Konstantin Muraviev a fost înlăturat de la cîrma țării, fiind înlocuit cu un guvern democrat.

La 24 iunie 1941, Partidul Comunist Bulgar*, forța consecvent revoluționară care a condus lupta poporului bulgar împotriva regimului fascist încă de la instaurarea acestuia (iunie 1923**) a hotărît declanșarea luptei armate pentru izgonirea trupelor hitleriste aflate în țară (ca urmare a aderării Bulgariei, la 1 martie 1941, la Pactul tripartit)***, răsturnarea guvernului fascist și înlocuirea acestuia cu un guvern democrat. După adoptarea acestei hotărîri, în întreaga țară s-au organizat numeroase detașamente de partizani, sprijinite de un mare număr de grupe de luptă și de sabotaj.

Totodată, Partidul Comunist Bulgar a militat pentru unirea tuturor patrioților, tuturor celor care doreau eliberarea patriei într-un front comun, în cadrul unei „organizații a întregului popor, care să înlăture agenții hitleriști de la putere și să instaureze puterea democrată“.

Astfel, în vara anului 1942 a fost organizat **Frontul Patriei.** În vara anului 1943 Comitetul Național al Frontului Patriei reunea reprezentanți ai Partidului Comunist Bulgar, Uniunii Popular Agrare — gruparea **Pladne,** P.S.D., ai organizației **Zveno** și personalități democratice fără de partid.

---

* În acea perioadă se intitula Partidul Muncitoresc Bulgar.

** Vezi și **Magazin istoric,** nr.9/1973.

*** Pact militar încheiat la 27 septembrie 1940 între Germania, Italia și Japonia prin care cele trei puteri stabileau „reglementarea «spațiului vital»“.

În scopul coordonării și creșterii eficienței acțiunilor numeroaselor detașamente de partizani și grupe de luptă și sabotaj, în primăvara anului 1943 s-au pus bazele Armatei populare insurecționale de eliberare (A.P.I.E), în fruntea căreia se afla un comandament principal. Tot în același scop, teritoriul țării a fost împărțit în 12 zone operativ-insurecționale, fiecare din acestea avînd cîte un comandament subordonat comandamentului principal.

Conducînd și îmbinînd în toată această perioadă (1941-1944) acțiunile revendicative ale maselor cu acțiunile militare, avînd permanent în vedere evoluția situației internaționale, Partidul Comunist Bulgar a hotărît, la 26 august 1944, pregătirea și înfăptuirea nemijlocită a insurecției armate. Organizată din timp, lovitura principală dată în noaptea de 8/9 septembrie 1944 la Sofia, a dus la instaurarea primului guvern democrat al Frontului Patriei. Acțiunea fusese pregătită de un val de demonstrații, mitinguri, greve care cuprinseseră întreaga țară în zilele premergătoare insurecției. Intrarea trupelor sovietice pe teritoriul Bulgariei, în ziua de 8 septembrie 1944 și dispunerea lor pe aliniamentul Varna-Șumen-Ruse a întărit raportul de forțe în favoarea insurecției care, după cum remarca Gh. Dimitrov, „era în plină desfășurare" încă din ziua de 7 septembrie, cînd puterea fascistă fusese înlăturată într-un număr de 35 localități.

În paginile care urmează prezentăm principalele evenimente din zilele 5-8 septembrie 1944 din capitala Bulgariei, evocate în amintirile cîtorva participanți la insurecția din Sofia. Selecția și ordinea prezentării textelor aparțin redacției.

Crișan ILIESCU

Microcronologie

Marți, 5 septembrie 1944

— C.C. al P.C.B., împreună cu membri ai Comandamentului principal al A.P.I.E. elaborează planul loviturii principale ce urma să se dea la Sofia. S-a hotărît ca aceasta să aibă loc în noaptea de 8/9 septembrie.
— Comitetul Național al Frontului Patriei adresează un apel către poporul bulgar, chemîndu-l la luptă pentru instaurarea puterii Frontului Patriei.
— Uniunea Sovietică declară război Bulgariei.

Miercuri, 6 septembrie

— Dimineața are loc o consfătuire la care reprezentanți ai organelor centrale, județene și orășenești ale Partidului Comunist Bulgar, ai Comandamentului A.P.I.E., ai Frontului Patriei etc., discută planul acțiunilor de cucerire a puterii.
— Comandamentul principal al A.P.I.E. adresează un apel soldaților, subofițerilor și ofițerilor, cerîndu-le să treacă „de partea Armatei populare insurecționale de eliberare, a glorioaselor detașamente de partizani din Bulgaria".
— Sub lozinca **Toată puterea în mîinile Frontului Patriei!** izbucnește greva lucrătorilor la tramvaie. Pînă seara, ea cuprinde muncitorii de la Fabricile „Mușanov", „Kabo", „Knijna", „Bălgaria", „Liulin" și altele.
— După-amiază, în fața hotelului „Slavianska beseda" este organizat un miting, împrăștiat însă de către poliție.
— La indicația partidului comunist, un alt miting se organizează în Piața Sf. Nedelea (azi Lenin) apoi în Piața Văzrajdane. Oratorii cheamă populația să se ridice la luptă pentru instaurarea puterii Frontului Patriei.
— În oraș intră în plină zi, Detașamentul de partizani Șop.

Joi, 7 septembrie

— Femei, soții și mame ale deținuților politici, merg în audiență la primul ministru spre a protesta împotriva condițiilor inumane din închisori.
— După-amiază este organizat un miting în piața din fața gării. Datorită faptului că poliția aflase și comasase forțe puternice pentru a împiedica întrunirea, mitingul are loc într-un părculeț din apropiere. Pentru apărarea participanților au fost trimiși partizani.
— Seara, Comitetul Central al Partidului Comunist Bulgar și Comandamentul principal al A.P.I.E. au adoptat planul definitiv al acțiunii insurecționale din Sofia.

Vineri, 8 septembrie

— O delegație a Comitetului Național al Frontului Patriei merge la ministrul de Război, cerîndu-i ca puterea de stat să fie predată Frontului Patriei.
— Comitetul Național al Frontului Patriei lansează un apel către poporul bulgar pentru a lupta **cu toate mijloacele și forțele pentru înlăturarea guvernului antipopular și pentru instaurarea unui guvern al Frontului Patriei pentru salvarea țării.**
— O nouă consfătuire a reprezentanților partidului comunist, A.P.I.E. și Frontului Patriei analizează planul de desfășurare a insurecției în Sofia și stabilește componența primului guvern al Frontului Patriei.
— Armata sovietică trece granița Bulgariei.

Sîmbătă, 9 septembrie

— La ora 2 noaptea este dată lovitura principală. Patrioți din armată, partizani, membri ai grupelor de luptă și antifasciști ocupă Ministerul de Război și alte instituții centrale — poșta, centrala telefonică, radioul etc.
— Pînă la ora 4 dimineața, puterea este preluată de Frontul Patriei. Sînt ocupate secțiile de poliție, căpeteniile fasciste sînt arestate. La ora 6 dimineața, Kimon Gheorghiev, președintele primului guvern al Frontului Patriei, citește la radio proclamația noului guvern.

Numeric, dușmanul ne depășea de patru ori

În ajunul zilei de 9 septembrie, pe baza ultimelor date, a fost completată harta Comandamentului principal privind componența și locul unde se aflau detașamentele și brigăzile de partizani. A fost completată, de asemenea, și schema referitoare la gruparea, componența și locul unde se aflau dispuse statele majore și unitățile armatei monarho-fasciste.

Raportul de forțe arăta că în Sofia, numeric, dușmanul ne depășea de patru ori.

Indiferent însă de acest raport, dezavantajos pentru noi, planul insurecției de la 9 septembrie avea la bază următoarea idee: în momentul hotărîtor, forțele noastre principale vor fi dirijate asupra dușmanului spre a se crea, astfel, supremația forțelor revoluționare ale oamenilor muncii.

Acest plan limpede și simplu conținea însă amănunte foarte complicate, rezolvarea lor angajînd toate capacitățile Comandamentului principal al A.P.I.E.

La analizarea amănunțită a planului s-au respins acele variante care nu țineau cont de ansamblul tuturor factorilor și posibilităților de ordin principal, și chiar de ordin secundar. Dar încordata gîndire colectivă a conducerii se străduia să găsească soluția strategică și tactică cea mai exactă, calea cea mai bună spre victorie.

Ca indicație generală, s-a acceptat ceea ce se afla la baza ordinului din 26 august 1944 al Comandamentului principal al A.P.I.E. dat către toate zonele insurecționale, brigăzile și detașamentele de partizani: de a se trece la ofensivă în toată țara; de a se îndrepta spre localitățile urbane pentru a se afla în imediata lor apropiere în ziua insurecției; de a angaja și dispersa forțele guvernului monarho-fascist, de a abate atenția armatei regale de la sectorul loviturii principale, respectiv de la Sofia.

În afara considerentelor operative de creare a unei supremații hotărîtoare a forțelor noastre, acest plan avea și o altă însemnătate. Loviturile zilnice, pline de cutezanță, ale unităților de partizani din întreaga țară, urmăreau dezorientarea puterii fasciste și a comandamentului armatei regulate. Prin urmare, acestea s-ar fi orientat greu nu numai asupra locului dar și asupra datei cînd urma să izbucnească insurecția pregătită. Planul prevedea și izolarea Sofiei de afluența unor trupe dușmane. În acest scop, partizani din Detașamentul Șop, din brigada „Ceavdar" și membri ai organizației de luptă din Sofia trebuiau să controleze toate drumurile spre Capitală. În plus, participanții la lovitură, unitățile și subunitățile militare atrase de partea partidului, trebuiau să-și trimită patrulele și posturile în piața de la „Adunarea Populară", de la biserica „Sf. Sofia", în piața „Sf. Nedelea" și în piața „Slaveikov". În acest mod, în interiorul orașului, se crea cea de-a doua linie de siguranță pentru izolarea centrului guvernamental, împiedicîndu-se concentrarea unor noi forțe dușmane în însăși inima Capitalei.

Surpriza constituia una din principalele necesități ale planului. De ea depindea obținerea succesului rapid și hotărîtor. În caz contrar, acțiunile ar fi adus multe jertfe și ar fi permis dușmanilor o rezistență mai organizată.

Cînd și cum să începem insurecția? — constituia o altă parte a problemei ce se cerea rezolvată.

Comitetul Central al Partidului a propus Comandamentului principal al A.P.I.E. ca lovitura hotărîtoare să înceapă după declararea în timpul zilei a unei alarme aeriene false care ar fi obligat toți factorii de răspundere să se ascundă. În aceste momente psihologice nimeni nu mai este vigilent, fiecare se gîndește la propria-i piele.

Alarma aeriană are însă o durată limitată; uneori o foarte scurtă perioadă de timp. Iar noi nu ne puteam baza pe un deznodămînt atît de rapid. Alarma ar fi zăpăcit dușmanul, dar odată normalizată situația, el își putea reveni trecînd la o contraacțiune organizată.

Această variantă a fost părăsită.

Conducerea de partid și Comandamentul principal al A.P.I.E. au hotărît ca acțiunea să înceapă noaptea. În raportul de forțe, defavorabil nouă, puteam transforma întunericul într-un aliat al nostru. În condițiile nopții, cel mai curajos dispune de mai multe șanse de succes. Unii au propus să atacăm exact la orele 24. Alții au considerat că la orele 24 ar fi încă devreme; mai judicios era să atacăm la ora 4. S-au exprimat și alte păreri.

După o matură chibzuință, în cadrul comandamentului am hotărît ora 2 după miezul nopții. Biroul Politic al P.C.B. a aprobat propunerea noastră.

Petăr ILIEV
căpitan în armata regală bulgară,
membru al Comandamentului principal al A.P.I.E.

Partizanii apără mitingul

Greva din 6 septembrie a lucrătorilor de la tramvaie s-a desfășurat mulțumitor. Mai bine de optzeci la sută din tramvaiele Sofiei nu au circulat. Cu toate eforturile sale, poliția nu a putut împiedica participarea lucrătorilor la grevă. Organizația de partid de la depoul de tramvaie își îndeplinise cu bine sarcinile.

La 6 septembrie, imediat după prînz, pe toate străzile Capitalei au început să se reverse muncitori și lucrători din uzine, fabrici, instituții precum și locuitorii din cartierele orașului. Grădinița din fața Clubului militar, ca și strada Rakovski în fața hotelului „Slavianska beseda" erau arhipline. Concentrarea masivă de oameni a speriat guvernul lui Muraviev în așa fel, încît ministrul Afacerilor Interne, Verghil Dimov a preluat personal comanda poliției împotriva poporului.

Comandamentul grupei operative care conducea această acțiune se afla în grădinița din fața bisericii „Sf. Sedmocislenți". În ajutorul grupelor de luptă din Sofia au fost chemați luptători ai Detașamentului de partizani Șop. Parola de începere a acțiunii trebuia s-o dea grupa operativă din grădinița din fața bisericii. Noi aveam legătură directă cu Comandamentul principal al A.P.I.E.

În hotelul „Slavianska beseda" se aflau ofițeri și soldați germani. Cînd au văzut că în fața clădirii se îngrămădește o mare mulțime de oameni, s-au speriat și au început să tragă de la ferestre. A deschis focul și poliția. Sub comanda lui Verghil Dimov, puternice unități de poliție au despărțit strada „Rakovski" în două.

În acest moment critic Comandamentul principal ne-a transmis să nu întrebuințăm încă armele împotriva poliției.

Conform planului grupei operative, cea de-a doua demonstrație din această zi trebuia să aibă loc în piața „Sf. Nedelea". Din toate părțile orașului poporul a început să se îndrepte spre piață. Întregul oraș era îngrijorat de desele împușcături care fuseseră auzite. Piața era arhiplină cînd oratorii au început să vorbească. Odată cu tribuna centrală au fost ridicate zeci de alte estrade improvizate de la care oratorii înfierau fascismul și chemau poporul la lupta pentru înlăturarea dictaturii.

Poliția a venit și aici și s-a năpustit asupra populației. Manifestația n-a putut fi însă împrăștiată. Mulți polițiști au fost dezarmați, iar unii chiar răniți. Demonstranții puseseră pe fugă poliția.

În acest moment, în sprijinul polițiștilor au venit cîteva unități militare. Cu eforturi grele, dușmanul a despărțit demonstranții în grupuri, apoi i-a împrăștiat.

Demonstranţii au primit atunci cuvînt de ordine ca să se adune în piaţa „Văzrajdane". Aici demonstraţia a fost mai numeroasă şi mai puternică. Zeci de oratori, ridicaţi pe braţe de către muncitori, au ţinut cuvîntări înflăcărate chemînd poporul la luptă. Poliţia a arestat mulţi tovarăşi, unii dintre ai noştri au fost crunt bătuţi încă în piaţă. Timp mai bine de o oră poliţiştii n-au fost în stare să-şi deschidă drum pentru a împrăştia pe demonstranţi. Abia noaptea tîrziu piaţa a fost „curăţată".

Comitetul orăşenesc, întrunit din nou, a dat o bună apreciere acţiunilor din 6 septembrie, socotind că proletariatul sofiot este gata să pornească asaltul împotriva dictaturii fasciste.

Pentru 7 septembrie s-a hotărît convocarea unui mare miting-demonstraţie în faţa Gării Centrale. Scopul urmărit era de a ocupa gara pentru a împiedica guvernul să aducă în Sofia unităţi militare din alte părţi ale ţării. Pentru îndeplinirea acestei sarcini s-a stabilit mobilizarea muncitorilor din transporturi. S-a hotărît ca, la nevoie, împotriva poliţiei să se întrebuinţeze şi armele.

În ziua de 7 septembrie, către ora 4 după masă, grupa operativă s-a adunat în părculeţul din faţa gării, pentru a analiza ultimele măsuri în vederea ţinerii mitingului şi ocupării gării. În vecinătatea părculeţului se afla, bine mascată, o grupă de luptători din Detaşamentul de partizani Şop. Înarmaţi cu automate ascunse sub foi de cort, partizanii treceau drept cumpărători de diferite mărunţişuri de la tarabele pe care noi le aranjasem în piaţă. În plus, aici fuseseră trimişi şi alţi oameni de ai noştri pentru a-i camufla pe partizani.

Poliţia a simţit şi de data aceasta intenţia noastră, şi anticipat a ocupat toată piaţa din faţa gării. Au fost blocate străzile care duceau spre gară. Era clar că sarcina nu putea fi îndeplinită, aşa cum fusese gîndită — neavînd posibilitatea să atragem alţi oameni în piaţa din faţa gării.

Atunci grupa operativă a hotărît ca mitingul să aibă loc în părculeţul din faţa maternităţii „Maicin dom". Am dat cuvîntul de ordine corespunzător şi cu toţii ne-am deplasat într-acolo. Către ora 5,30 (17,30 — n.t.) se ridicaseră primele tribune. Poliţia şi-a deplasat şi ea forţele spre părculeţ. De la primele cuvinte ale oratorilor, cîţiva poliţişti au început să tragă. Însă 'a miting se aflau şi partizani din Detaşamentul Şop. Cîţiva dintre ei au luat poziţie de tragere şi au deschis focul cu automatele. În acest timp oratorii chemau lumea la luptă. Noi grupuri de oameni soseau din toate părţile oraşului sporind neîncetat numărul participanţilor.

Mitingul din părculeţul din faţa maternităţii „Maicin dom" a fost apărat, în afară de partizani, şi de către grupele noastre de luptă. Ciocnirea din părculeţ a continuat mai bine de două ore. După prima luptă, poliţia n-a mai cutezat să tragă; era vizibilă tulburarea şi nesiguranţa ei. Apropierea armatei sovietice de graniţele noastre şi perspectivele sumbre ce se deschideau în faţa guvernului fascist, o înspăimîntaseră de moarte. Libertatea se apropia, nimic nu mai putea opri asaltul poporului răsculat.

Gheorghi KOSTOV (Kocev)
membru al Comitetului orăşenesc Sofia al P.C.B.

„Oborişte-Volov"

În după-amiaza zilei de 8 septembrie prin Todor Jivkov am primit indicaţia ca seara să ne întrunim laolaltă. El ne-a comunicat că insurecţia va avea loc în cursul nopţii. Cîteva unităţi militare trecuseră de partea noastră. Poliţia din Sofia urma să fie neutralizată. Ne-a comunicat şi parola. Era Oborişte iar răspunsul Volov. Ne-am adunat într-o locuinţă la intersecţia străzii „Klementina" cu bulevardul „Slivniţa". La miezul nopţii trebuia să tăiem toate legăturile telefonice cu Samokovul şi satul Govedarţi unde se afla comandamentul suprem (al armatei regale — n.t.). Un grup de trei tovarăşi au îndeplinit această sarcină. Ceilalţi luptători — trebuia să ne aflăm puţin după ora 2 noaptea în faţa Ministerului de Război. La ora 2 noaptea un regiment din Brigada blindată, trecut de partea noastră, a blocat centrul oraşului. Tunurile tancurilor au fost îndreptate spre staţia de radio „Sofia", Ministerul de Război, palat şi poştă. Curînd a fost neutralizată şi poliţia Capitalei. Celei mai mari părţi a comuniştilor, aflaţi în oraş, li s-a comunicat parola şi ora la care trebuiau să fie la locurile stabilite.*

În acea noapte pe străzile Sofiei patrulau numai soldaţii noştri. Sentimentul că poţi să te deplasezi liber, spunînd numai parola, pe aceleaşi străzi pe care au căzut împuşcaţi luptători ai poporului, era ciudat. Împreună cu unităţile armatei regulate, trecute de partea revoluţiei, în faţa Ministerului de Război a ocupat poziţie şi o puternică formaţie a grupelor de luptă din Sofia şi a partizanilor, sub conducerea lui Todor Jivkov.

Puţin după miezul nopţii, din dispoziţia Comandamentului principal, o subunitate formată din soldaţi trecuţi de partea noastră sub conducerea căpitanului Iliev, a arestat pe miniştrii fascişti. Spre Sofia se îndreptau, în marş forţat, brigăzi şi detaşamente de partizani din prima zonă operativă.

Se lumina de ziuă. În noaptea de 8/9 septembrie nici un luptător n-a aţipit. Fiecare simţea măreţia momentului. Înaintea ochilor noştri se prăbuşise tirania fascistă care durase 20 ani. Zile şi nopţi de neuitat pentru fiecare insurgent.

În dimineaţa zilei de 9 septembrie, radioul a transmis declaraţia primului guvern al Frontului Patriei. Puterea trecuse în mîinile poporului.

Stanko TODOROV (Boian)
membru al Comandamentului operativ de conducere a insurecţiei în Sofia

Microfişier bibliografic

1. **Istorlia na Bălgarskata komunisticeska partlia**. Sofia, 1969.
2. **Rezistenţa europeană în anii celui de-al doilea război mondial. 1938-1945,** vol. I, Editura Militară, Bucureşti, 1973.
3. Slavka Petrova, **Deveto septemvriiska hronika, 1 iunie -9 septemvri 1944,** Izdatelstvo na Bălgarskata komunisticeska partiia, Sofia, 1969.
4. **Revoluţionna Sofiia, 1891-1944, spomeni,** Izdatelstvo na Bălgarskata komunisticeska partiia, Sofia, 1969.

* În acea perioadă membru al Comitetului judeţean Sofia al P.C.B., şeful Comandamentului operativ de conducere a insurecţiei din Sofia.

ISTORICI ÎN AULA ACADEMIEI ROMÂNE

Un revoluţionar transilvănean, un preot bucovinean, un inginer şi un militar, ultimii doi de neam domnesc; aparent, nici o legătură nu se poate statornici între aceşti patru oameni cu pregătiri şi preocupări diferite. Şi totuşi, două fire îi unesc într-un fel de familie spirituală: pasiunea pentru istorie şi succesiunea pe acelaşi fotoliu academic al Secţiunii istorice, pe care l-am numit, convenţional „fotoliul nr. 1", întrucît, în Decretul Locotenenţei Domneşti din 22 aprilie 1866, Iosif Hodoş era în fruntea listei. Acelaşi criteriu stă şi la baza numerotării celorlalte fotolii*.

Şt. S. G.

IOSIF HODOŞ

Fruntaş al luptei naţionale a românilor din Transilvania, s-a născut la 29 martie 1829, la Bandul de Cîmpie (Turda). Şi-a făcut şcoala în Transilvania; izbucnirea revoluţiei l-a găsit la Cluj, studiind dreptul, iar după înfrîngerea ei, a plecat cu Al. Papiu-Ilarian (vărul său primar) şi cu Simion Bărnuţiu la Viena, înscriindu-se la Facultatea juridică. Şi-a continuat apoi studiile la Padova, unde şi-a luat doctoratul în drept (1854). Cu multe piedici, şi-a dat în Transilvania, examenul de avocat (1860), fără să i se permită, însă, deschiderea unui birou de avocatură. Ca vicecomite al comitatului Zărand (1861-1876), a condus lupta românilor pentru drepturi naţionale şi a lucrat pentru înălţarea lor materială şi culturală. În 1863, românii din Cîmpeni (Munţii Apuseni) l-au ales deputat în Dieta Transilvaniei, dar autorităţile nu i-au permis accesul în Dietă. Mai apoi, ca deputat în Camera de la Pesta, a apărat şi acolo drepturile politice şi culturale ale românilor, prin discursuri dintre cele mai îndrăzneţe, adevărate rechizitorii la adresa opresorilor.

Numit membru activ *al Societăţii Literare Române la 22 aprilie 1866, a participat personal la inaugurarea ei, rostind, cu acel prilej, un înflăcărat discurs.*

În cadrul Societăţii Academice, a lucrat la literele **F** *şi* **G** *din dicţionarul limbii române pe care-l redactau A. T. Laurian şi I. C. Massim şi a fost însărcinat cu traducerea* **Istoriei Imperiului Otoman**, *în două volume, publicate în cadrul ediţiei academice a operelor lui Dimitrie Cantemir.*

A murit la 10 decembrie 1880.

Referinţe: E. Hodoş, **O viaţă de luptă, suferinţă şi nădejde. Însemnări biografice** [despre Iosif Hodoş], Sibiu, fără dată.

SIMION Fl. MARIAN

Folclorist şi etnograf, unul din fruntaşii şcolii folcloristice româneşti, s-a născut la 1 septembrie 1847, la Ilişeşti (Suceava). S-a remarcat în mişcarea culturală bucovineană prin adunarea şi publicarea literaturii, tradiţiilor şi obiceiurilor populare, încă din 1869. A fost **ales membru activ** al *Academiei la 26 martie 1881**; pînă atunci, publicase deja cîteva însemnate lucrări. Şi-a rostit discursul de recepţie la 12 martie 1882, despre* **Cromatica poporului român,** *subliniind latinitatea cuvintelor cu care românii desemnează culorile. Introducerea acestui discurs este un veritabil manifest al şcolii folcloristice, autorul arătînd că „o naţiune care doreşte să aibă o limbă bogată şi omogenă, va trebui, mai înainte de toate,* **să adune şi să scoată la lumină întreaga sa literatură populară"** *[subl.n.] Se află afirmat aici răspicat, ţelul căruia de altfel, i-a închinat munca întregii sale vieţi. Răspunsul la discursul, de recepţie i l-a dat B.P.Hasdeu.*

Îndemnat de alegerea sa la Secţiunea istorică, S. Fl. Marian a publicat şi o serie de lucrări cu profil istoric; fundamentale rămîn, însă, marile culegeri şi studii de folclor. Ca academician, a luat parte la sesiunile generale ale Academiei, activînd în diferite comisii ale instituţiei şi redactînd rapoarte asupra unor scrieri propuse pentru premiere.

A murit la 11 aprilie 1907. **Analele Academiei** *consemnează: „Academia pierde un membru de frunte [...], un cărturar iscusit, care şi-a închinat partea cea mai mare din viaţă înălţării naţionale". La înmormîntare, Academia a fost reprezentată de Gr. Tocilescu şi I.G. Sbiera, care a şi rostit cuvîntul funebru.*

---

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1974.

** Fără arătarea succesiunii; vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1974.

În elogiul pe care i l-a închinat, ca succesor, M.C. Sutzu considera că S.Fl. Marian a fost „pe cerul nostru, o stea mică, dar sclipitoare".

Scrierile sale istorice *se referă mai ales la Bucovina.*

MIHAIL C. SUTZU

S-a născut la București, la 15 februarie 1841, dintr-o familie care a dat cîțiva domnitori Principatelor Române. A studiat la Paris, la Școala Centrală de Arte și Meserii, absolvind-o ca inginer. Din această perioadă, a căpătat o mare admirație și pasiune pentru istoria antică.

Sub influența colecționarilor bucureșteni din vremea aceea — generalul N. Mavrus și banul M.Ghica, ale căror colecții vor forma, mai tîrziu, Muzeul Național de Antichități — a început să se intereseze de problemele numismaticii antice. A fost cel dintîi explorator arheologic al Dobrogei, ale cărei antichități le-a studiat imediat după războiul pentru independență, debutînd în literatura de specialitate cu studiul **Privire asupra monumentelor antice din Dobrogea,** *tipărit în 1881, la Paris, în* **Revue archéologique.** *Cele cîteva studii de numismatică și arheologie pe care le-a publicat pînă în 1884, i-au adus alegerea în acel an, ca* **membru corespondent** *al Secțiunii istorice a Academiei (1 aprilie 1884).*

A fost director general al „Poștelor și Telegrafelor", director și apoi guvernator al Băncii Naționale. În 1903, a fost ales președinte al Societății Numismatice Române, înființată atunci. Munca plină de pasiune și rezultatele obținute, apreciate atît în țară, cît și peste hotare — mai ales în urma participării la Congresul internațional de numismatică de la Paris (1900) și la cel de arheologie de la Cairo (1909) — au determinat trecerea sa în rîndul **membrilor activi** *ai Academiei Române. Ales întîi de Secțiunea istorică (26 mai 1909), a fost propus și în plen, de către Gr. Tocilescu, care l-a recomandat drept „unicul specialist român în domeniul numismaticei antice". Și-a rostit discursul de recepție la 25 mai 1911, tratînd* **Despre numismatica romană.** *Din 1914 pînă în 1933, a condus Cabinetul Numismatic al Academiei, căruia i-a și donat bogata sa colecție de monede, măsuri, greutăți și sigilii etc.*

În cercetările sale numismatice, M.C. Sutzu a introdus „adevărata metodă de cercetare a metrologiei [...], întemeiată numai pe raporturi de ordine matematică" (D.A.Sturdza). Studiind, cu această metodă, monedele și sistemele monetare ale statelor antice din Egipt, Chaldeea, Asia Mică, Grecia și Italia, Sutzu a emis întîi **teoria originii ponderale a monedelor;** *potrivit acestei teorii, apariția monedelor în forma cunoscută, clasică, a fost precedată de folosirea unor bucăți de metal, de greutate fixă; pe aceste* **ponduri** *s-au aplicat mai apoi însemnele puterii de stat, ca garanție a calității și greutății, devenind, ulterior monede. Adîncind aceste cercetări, Sutzu a stabilit că pondurile romane derivau din cele asiro-chaldeene, avînd la bază, ca unitate de măsură, grăuntele de grîu.*

A murit la 3 iulie 1933. Opera sa este apreciată pentru că „a deschis calea interpretărilor raționale și matematice a originii monedelor și greutăților antice, a raporturilor lor și a sistemelor care le guvernau și a arătat cît de mare este contribuția pe care studierea lor o poate aduce la cunoașterea relațiilor economice și culturale, foarte vechi, ale popoarelor antichității" (C. Moisil), Elogiul academic, rostit de Radu Rosetti, sublinia și el că M.C.Sutzu a lăsat „în urma sa o operă admirabilă ca unitate, operă prin care a deschis brazde noi în ogorul unei ramure mai vechi a cunoștințelor omenești".

Referințe: C. Moisil, **Michel C. Soutzo. Sa vie et son oeuvre,** în **Balkania,** IV, 1941. Vezi și **Magazin istoric,** nr. 5/1972.

RADU ROSETTI

S-a născut la 20 martie 1877 la Căiuți (Bacău), ca fiu al istoricului cu același nume, autor al cunoscutelor lucrări **Pămîntul, sătenii și stăpînii în Moldova; Pentru ce s-au răsculat țăranii; Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească,** *revelatoare pentru explicarea răscoalelor din 1907.*

A făcut studii în țară, urcînd treptele ierarhiei militare de la gradul de sublocotenent (1899) pînă la cel de general de brigadă (1924). Începînd din 1912, s-a preocupat de istoria militară românească, publicînd studii consacrate marilor bătălii din trecutul poporului nostru, organizării armatei, tacticii și strategiei voievozilor români, și faptelor de arme din timpul războiului pentru independență. A fost principalul organizator al Muzeului Militar.

Apreciind că „lucrările generalului Radu Rosetti asupra artei militare la noi, deschid un nou domeniu de cercetări", Secțiunea istorică l-a propus **membru corespondent** *la 31 mai 1927 fiind ales, cu unanimitate de voturi, în ședința de la 4 iunie, pe baza unei propuneri semnate de mai mulți academicieni, în frunte cu N. Iorga. Peste șapte ani, la 19 mai 1934, Secțiunea istorică l-a propus* **membru activ,** *„în locul mult regretatului Mihail C. Sutzu", iar plenul Academiei l-a ales, la 24 mai, pe baza raportului prezentat de Al. Lapedatu. Discursul de recepție, rostit la 27 mai 1935 și intitulat* **Gînduri despre vitejie în trecutul românesc,** *cuprinde considerații foarte interesante asupra sensului și semnificațiilor*

În elogiul pe care i l-a închinat, ca succesor, M.C. Sutzu considera că S.Fl. Marian a fost „pe cerul nostru, o stea mică, dar sclipitoare".
Scrierile sale istorice *se referă mai ales la Bucovina.*

MIHAIL C. SUTZU

S-a născut la București, la 15 februarie 1841, dintr-o familie care a dat cîțiva domnitori Principatelor Române. A studiat la Paris, la Școala Centrală de Arte și Meserii, absolvind-o ca inginer. Din această perioadă, a căpătat o mare admirație și pasiune pentru istoria antică.

Sub influența colecționarilor bucureșteni din vremea aceea — generalul N. Mavrus și banul M.Ghica, ale căror colecții vor forma, mai tîrziu, Muzeul Național de Antichități — a început să se intereseze de problemele numismaticii antice. A fost cel dintîi explorator arheologic al Dobrogei, ale cărei antichități le-a studiat imediat după războiul pentru independență, debutînd în literatura de specialitate cu studiul **Privire asupra monumentelor antice din Dobrogea,** *tipărit în 1881, la Paris, în* **Revue archéologique.** *Cele cîteva studii de numismatică și arheologie pe care le-a publicat pînă în 1884, i-au adus alegerea în acel an, ca* **membru corespondent** *al Secțiunii istorice a Academiei (1 aprilie 1884).*

A fost director general al „Poștelor și Telegrafelor", director și apoi guvernator al Băncii Naționale. În 1903, a fost ales președinte al Societății Numismatice Române, înființată atunci. Munca plină de pasiune și rezultatele obținute, apreciate atît în țară, cît și peste hotare — mai ales în urma participării la Congresul internațional de numismatică de la Paris (1900) și la cel de arheologie de la Cairo (1909) — au determinat trecerea sa în rîndul **membrilor activi** *ai Academiei Române. Ales întîi de Secțiunea istorică (26 mai 1909), a fost propus și în plen, de către Gr. Tocilescu, care l-a recomandat drept „unicul specialist român în domeniul numismaticei antice". Și-a rostit discursul de recepție la 25 mai 1911, tratînd* **Despre numismatica romană.** *Din 1914 pînă în 1933, a condus Cabinetul Numismatic al Academiei, căruia i-a și donat bogata sa colecție de monede, măsuri, greutăți și sigilii etc.*

În cercetările sale numismatice, M.C. Sutzu a introdus „adevărata metodă de cercetare a metrologiei [...], întemeiată numai pe raporturi de ordine matematică" (D.A.Sturdza). Studiind, cu această metodă, monedele și sistemele monetare ale statelor antice din Egipt, Chaldeea, Asia Mică, Grecia și Italia, Sutzu a emis întîi **teoria originii ponderale a monedelor;** *potrivit acestei teorii, apariția monedelor în forma cunoscută, clasică, a fost precedată de folosirea unor bucăți de metal, de greutate fixă; pe aceste* **ponduri** *s-au aplicat mai apoi însemnele puterii de stat, ca garanție a calității și greutății, devenind, ulterior monede. Adîncind aceste cercetări, Sutzu a stabilit că pondurile romane derivau din cele asiro-chaldeene, avînd la bază, ca unitate de măsură, grăuntele de grîu.*

A murit la 3 iulie 1933. Opera sa este apreciată pentru că „a deschis calea interpretărilor raționale și matematice a originii monedelor și greutăților antice, a raporturilor lor și a sistemelor care le guvernau și a arătat cît de mare este contribuția pe care studierea lor o poate aduce la cunoașterea relațiilor economice și culturale, foarte vechi, ale popoarelor antichității" (C. Moisil), Elogiul academic, rostit de Radu Rosetti, sublinia și el că M.C.Sutzu a lăsat „în urma sa o operă admirabilă ca unitate, operă prin care a deschis brazde noi în ogorul unei ramure mai vechi a cunoștințelor omenești".

Referințe: C. Moisil, **Michel C. Soutzo. Sa vie et son oeuvre,** în **Balkania,** IV, 1941. Vezi și **Magazin istoric,** nr. 5/1972.

RADU ROSETTI

S-a născut la 20 martie 1877 la Căiuți (Bacău), ca fiu al istoricului cu același nume, autor al cunoscutelor lucrări **Pămîntul, sătenii și stăpînii în Moldova; Pentru ce s-au răsculat țăranii; Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească,** *revelatoare pentru explicarea răscoalelor din 1907.*

A făcut studii în țară, urcînd treptele ierarhiei militare de la gradul de sublocotenent (1899) pînă la cel de general de brigadă (1924). Începînd din 1912, s-a preocupat de istoria militară românească, publicînd studii consacrate marilor bătălii din trecutul poporului nostru, organizării armatei, tacticii și strategiei voievozilor români, și faptelor de arme din timpul războiului pentru independență. A fost principalul organizator al Muzeului Militar.

Apreciind că „lucrările generalului Radu Rosetti asupra artei militare la noi, deschid un nou domeniu de cercetări", Secțiunea istorică l-a propus **membru corespondent** *la 31 mai 1927 fiind ales, cu unanimitate de voturi, în ședința de la 4 iunie, pe baza unei propuneri semnate de mai mulți academicieni, în frunte cu N. Iorga. Peste șapte ani, la 19 mai 1934, Secțiunea istorică l-a propus* **membru activ,** *„în locul mult regretatului Mihail C. Sutzu", iar plenul Academiei l-a ales, la 24 mai, pe baza raportului prezentat de Al. Lapedatu. Discursul de recepție, rostit la 27 mai 1935 și intitulat* **Gînduri despre vitejie în trecutul românesc,** *cuprinde considerații foarte interesante asupra sensului și semnificațiilor*

pe care le-a avut cuvîntul **vitejie** *în secolele trecute, aducînd un cald omagiu eroilor neamului, de la cei din vechime pînă la cei din primul război mondial, la ale cărui bătălii el însuşi participase şi fusese rănit. Acelaşi omagiu era adus ţăranului român, care n-a făcut „un sport din vitejie", ci a luat arma pentru a lupta împotriva împilărilor străine, sau, ca haiduc, contra nedreptăţii sociale.*

Cercetările generalului Rosetti asupra trecutului armatei române s-au finalizat în masiva monografie **Istoria artei militare a românilor pînă la mijlocul veacului al XVII-lea** *(622 pagini), tipărită în 1947. Nenumărate contribuţii la istoria războiului pentru independenţă îi asigură, de asemenea, un loc de frunte printre specialiştii acestui eveniment. A dat şi o temeinică monografie istorică şi genealogică a familiei din care descindea, lucrare model din toate punctele de vedere.*

Din 1935, a condus Biblioteca Academiei Române, continuînd opera organizatorică a lui I. Bianu.

A murit la 2 iunie 1949.

Referinţe: General Radu Rosetti, **Familia Rosetti,** 2 vol., 1938-1940; idem, **Mărturisiri,** 2 vol., 1940-1941. Vezi şi **Magazin istoric,** nr. 3/1972.

■ O valoroasă iniţiativă în cetatea băniei

Sub auspiciile Centrului din Craiova al Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice, nu de mult a avut loc o masă rotundă, care a dezbătut pe larg problema depistării, conservării şi restaurării monumentelor istorice din Oltenia. La lucrările conduse de prof. doctor docent Titu Georgescu, au participat numeroşi cercetători ştiinţifici, muzeografi, arhitecţi, reprezentanţi ai Direcţiei Monumentelor Istorice şi de Artă, ai organelor locale de stat din judeţele acestei zone geografice, ai Mitropoliei Olteniei etc.

În legătură cu activitatea de depistare a noi monumente istorice în judeţele Olteniei, dezbaterile au relevat necesitatea cercetării unor zone mai puţin cunoscute (Valea Amaradiei, Valea Hurezanilor etc.). S-a insistat în special asupra identificării monumentelor de artă românească de la sate, multe pe cale de dispariţie, paralel cu preocuparea de descoperire a noi monumente istorice, arhitectonice şi de artă în zonele urbane. A fost dezbătută, de asemenea, activitatea ce trebuie desfăşurată pentru o mai bună păstrare, restaurare şi punere în valoare a monumentelor istorice, avansîndu-se în acest scop propunerea de a se înfiinţa rezervaţii istorice şi arhitectonice în oraşe şi sate şi de a se crea muzee de arhitectură şi artă populară (cum este cel de la Curtişoara, care cuprinde zece case ţărăneşti şi se întinde pe 12 hectare). Discuţiile s-au referit şi la necesitatea de a se asigura un plus de funcţionalitate monumentelor restaurate, coroborîndu-se în acest fel elementele instructiv-educative cu cele de atracţie turistică. S-a insistat ca aceste monumente să fie integrate organic în noile planuri de construcţii, atît la oraşe, cît şi la sate. Mulţi dintre vorbitori au remarcat cerinţa de a se acorda o deosebită atenţie punerii în valoare a operei lui Brâncuşi, de la a cărui naştere se vor împlini, în 1976, 100 ani.

Oltenia este, pe multiple planuri, un adevărat tezaur de vestigii ale trecutului, multe din ele aşteptîndu-şi încă valorificarea. În acest scop, prin strădania Direcţiei Monumentelor Istorice şi de Artă — după cum a menţionat reprezentantul acestei direcţii, arhitectul Cristian Moisescu — în afara lucrărilor în curs de desfăşurare, se vor mai deschide trei noi şantiere în judeţele Gorj, Olt şi Vilcea.

V. Ş.

■ Numismatică şi arheologie

Deşi încă din anul 1903 a luat fiinţă Societatea Numismatică Română, abia începînd cu anul 1933 s-au ţinut cîteva congrese naţionale de numismatică şi arheologie, care au contribuit la dezvoltarea acestei ştiinţe. Astfel, în 1934 au avut loc la Craiova lucrările Congresului de numismatică şi arheologie, la care au participat numeroşi cercetători din diferite localităţi ale ţării.

Comunicările ştiinţifice au fost legate de descoperirile arheologice şi numismatice din Oltenia. Cu acest prilej s-a organizat şi o mare expoziţie de monede şi medalii.

Din iniţiativa unor cadre didactice şi colecţionari, în anul 1971 a fost înfiinţată la Craiova o secţiune a Societăţii Numismatice Române, a cărei activitate oglindită de multele simpozioane şi expoziţii organizate, este deosebit de prodigioasă.

Pe această linie se înscrie şi simpozionul ştiinţific „40 ani de la Congresul de Numismatică şi Arheologie de la Craiova", care s-a desfăşurat recent sub egida Comitetului de Cultură şi Educaţie Socialistă al judeţului Dolj.

Sala Teatrului Naţional din localitate a găzduit cu această ocazie o expoziţie **Vestigii numismatice şi arheologice** *ce a cuprins diferite piese (monede, medalii şi plachete, ordine, insigne, stemele judeţelor etc.), aparţinînd unor colecţii particulare. Totodată a fost emisă o medalie jubiliară, reprodusă în fotografia alăturată.*

Maria VASILESCU

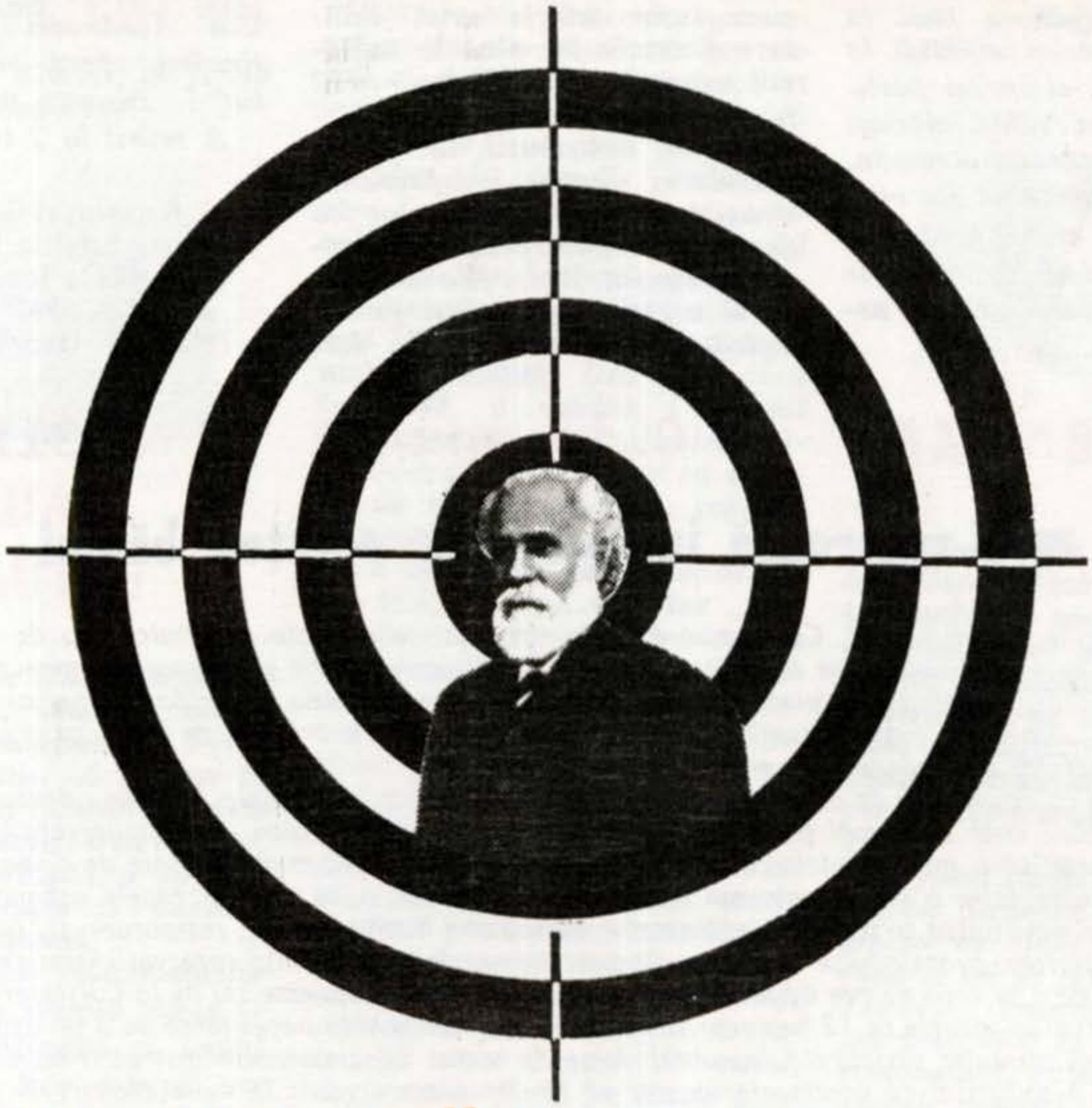

1886: UN BĂCAN TRAGE ÎN PRIMUL MINISTRU I. C. BRĂTIANU

IOANA URSU

În seara zilei de 4 septembrie 1886, pe la orele 18 și 30, I.C Brătianu, însoțit de C.F. Robescu fost director general al Poștelor și Telegrafului, pleca de la Ministerul de Interne îndreptîndu-se spre locuința sa. Drumul lor trecea prin strada Vămii (care traversa și locul unde acum se află Piața Universității) pentru a ajunge în strada Colței. Deodată, din umbra unui zid apăru un individ și apropiindu-se la numai cîțiva metri de I.C. Brătianu scoase revolverul și apăsă pe trăgaci. Dar... pistolul nu luă foc. Trase a doua oară, însă sergentul Ioniță Constantin care-l păzea discret pe primul ministru îl înșfăcă pe atentator, astfel încît traiectoria glonțului devie, oprindu-se în... cingătoarea lui C. F. Robescu. Aceasta fiind căptușită cu plăci de oțel, glonțul nu produse decît o ușoară zgîrietură (de atunci, Robescu a primit și porecla de „Cataramă").

Dezarmat, atentatorul, însoțit de cei doi demnitari fu dus la arest.

Aici, Brătianu îl întrebă:

— De ce ai tras în mine, băiatule? Ți-am făcut eu vreun rău?

— Ba nu...

— Atunci, de ce ai vrut să mă omori?

— Fiindcă am citit prin ziare că ai făcut mult rău țării!

— Și, tu te-ai găsit să mă ucizi pe mine, ca să scapi țara de mine?

— Ba am fost pus de un comisar din Rîmnicul Sărat!

Cine era arestatul?

Un biet falit

Se numea Stoica Alexandrescu și era un mărunt negustor din orașul Rîmnicul Sărat*. Rămas orfan la vîrsta de 13 ani, intrase băiat de prăvălie la un frate vitreg, care-l ajutase, după terminarea serviciului militar, să-și deschidă o mică prăvălie. Nu se prea ținuse de treabă și, drept rezultat, urmase un faliment, cu perspectiva unor procese de incorectitudini. Fusese scos din încurcătură tot de fratele său vitreg, care-i achitase datoriile și îi redeschisese băcănia. Cercetările organelor de justiție afirmă că nu era obișnuit cu munca, era cheltuitor și-i plăcea să fie primit în cercurile notabilităților orașului. Știa că printre oamenii cu stare din Rîmnic erau mulți care începuseră ca el, dar ajutați de noroc și împrejurări ajunseseră fie primari, fie deputați. Așa dorea să ajungă și Stoica. Ba, mai mult, voia să se remarce, să facă o ispravă de răsunet. Și cum mintea nu-l ajuta pentru a întreprinde ceva mai bun, și-a cumpărat un revolver și a plecat la București... să-l împuște pe primul ministru. Nu-l văzuse niciodată pe bătrînul Brătianu. Ziarele și întrunirile opoziției pretindeau că prin activitatea și concepțiile lui, stă în drumul dezvoltării economice a țării... Atentatorul a luat cu sine pe un anume Iordache Tănase, poreclit Tănăsescu, zis apoi Muscalu, care trăia din expediente. Acesta trebuia să i-l arate pe Brătianu.

În Capitală, au tras la un cîrciumar. Stoica Alexandrescu a scris, ajutat de fiul cîrciumarului și asistat de Muscalu, o petiție adresată primului ministru prin care reclama un abuz al comisarului din Rîmnic. Cu petiția voia să intre în clădirea Ministerului de Interne, unde se găsea și Președinția Consiliului, să solicite audiență la Ion Brătianu și dacă, eventual, împrejurările i-ar fi fost favorabile, să-l împuște pe primul ministru chiar în cabinetul său. La minister, însă, n-a fost primit. A încercat atunci acasă la I.C.Brătianu, pe strada Colței, dar nici aici n-a putut intra. Cu prilejul vizitelor la minister și acasă la Brătianu, Stoica Alexandrescu a aflat cîteva amănunte care-i puteau folosi: orele la care primul ministru pleca și venea acasă și mai ales faptul că de cele mai multe ori Brătianu obișnuia să meargă pe jos.

În consecință, Alexandrescu și-a întocmit un alt plan: îl va aștepta pe Brătianu, pe seară, cînd acesta se înapoia de la minister, și-l va împușca în stradă. Ca să fie mai aproape de locul vizat, și-a luat o cameră la hotelul Metropol, unul din cele mai scumpe hoteluri din Capitală, gest puțin cam suspect pentru un biet băcan falit. În ziua de 4 septembrie i s-a oferit ocazia.

„Apărătorii guvernului" intră în acțiune

În mai puțin de o jumătate de oră după producerea atentatului, strada a reintrat în liniștea-i obișnuită. Dar zvonurile au început să circule în voie prin oraș. Se spunea, de pildă, că primul ministru a fost omorît, iar atentatorul se mai ascunde încă în umbra zidurilor pentru a-și alege noi victime... A doua zi, gazetele au adus la cunoștința cititorilor cele petrecute, însoțindu-le, bineînțeles, de comentarii în funcție de nuanța politică a ziarelor respective. Oficiosul conservator, *Epoca* prezenta faptele într-un stil lapidar, exprimîndu-și chiar regretul pentru asemenea „tentativă de asasinat", dar fără să omită a menționa, spre sfîrșitul articolului, că „cine seamănă vînt, culege furtună".

În schimb, *Telegraful*, oficiosul liberalilor lui I.C. Brătianu era foarte vehement, încercînd să proiecteze asupra opoziției întreaga răspundere pentru pregătirea și săvîrșirea atentatului. Editorialul debuta cu descrierea atmosferei ce ar fi existat, în ajunul atentatului, la redacția ziarului *Epoca*, care „în numărul său de ieri [...] a anunțat că aseară o să aibă loc o adunare a comitetului executiv, pentru a lua măsuri energice de măturare a vechiului regim [...] Dacă adunarea a avut loc sau nu, nu putem afla, dar ni se spune în schimb că ciocoiașii de la acea foaie fac numai gură mare, ca astfel prin morală să acopere defectele lor morale și intelectuale...". Articolul continua menționînd că în acea redacție „șoapte se auzeau la ureche, semne misterioase, în fine, totul arăta că ceva neobișnuit se petrece".

Telegraful relata astfel atentatul: „D. prim ministru I.C. Brătianu [...] se îndrepta să meargă acasă, unde masa îl aștepta; [...] nici nu visa că la umbra unei case de lîngă palatul cel nou al Legației austriece îl aștepta glonțul unui asasin [...]; degetul arătător al asasinului era pus pe trăgaciul revolverului..." ș.a.m.d. Din relatare mai aflăm că asupra atentatorului s-a găsit o poliță de 5 000 lei, semnată de deputatul Iosif Oroveanu din Rîmnicul Sărat (afirmație neconfirmată ulterior de ancheta judiciară). Se vede intenția autorului editorialului de a arunca asupra opoziției răspunderea pentru cele petrecute și de a justifica eventualele măsuri forte îndreptate împotriva acesteia la cererea „opiniei publice".

Într-adevăr, a doua zi, deși vremea era urîtă, cîteva grupuri de partizani ai lui I.C. Brătianu s-au adunat în fața casei din strada Colții. Și cum primul ministru era plecat, oamenii s-au îndreptat aclamîndu-i numele, spre Ministerul de Interne. Aici, o delegație a cerut să fie primită pentru a prezenta urările și felicitările de rigoare. După primirea acesteia, I.C. Brătianu a ieșit în balcon și le-a vorbit: „Vă sînt foarte recunoscător, nu pentru că îmi faceți manifestație, ci pentru că stigmatizați încercările ce se fac pentru a introduce în țara noastră tradiția asasinatelor. Într-o țară care are toate libertățile, cum e țara noastră, guvernul nu se apără, îl apără opinia publică..."

O parte din oameni s-au răspîndit; alții însă, constituindu-se în „opinia publică apărătoare a guvernului", după cum afirmase Brătianu, au pornit spre strada Episcopiei, unde se afla redacția ziarului *Epoca*... Dar pentru a vedea ce s-a întîmplat în continuare să dăm cuvîntul lui Titu Maiorescu, care, în cadrul unei interpelări în Came-

---

* Singurele elemente pe care le deținem în privința atentatului și a persoanelor implicate, sînt documentele procesului și relatările presei vremii. Dosarele procesului au fost depistate și puse la dispoziția redacției de către N. Ajităriței, directorul Arhivelor Statului, Județul Ilfov.

care rezultă că Alexandrescu n-a fost decît o unealtă în mîinile opoziției, că unii reprezentanți ai acesteia s-au folosit de cele mai perfide arme pentru influențarea lui, de la flatarea vanității și pînă la oferte de bani.

Între timp, a început și sesiunea parlamentară. La Camera deputaților, conservatorii, a căror enervare cauzată de arestarea lui Oroveanu era evidentă, au încercat, prin intervenția deputatului N. Ionescu, să facă uz de art. 52 al Constituției, care prevedea că, la cererea adunării, pe timpul sesiunii un parlamentar poate fi eliberat din detenție. Dar, atît comisia de specialitate a camerei, cît și majoritatea adunării au respins moțiunea propusă de conservatori pe considerentul că deputatul era învinuit de uneltiri privind comiterea unui asasinat.

În aceste condiții, instrucția fiind terminată, dosarul a fost înaintat Curții cu Juri din Capitală. Procesul a început în ziua de 17 decembrie 1886. Martorii apărării erau în număr de 160, iar ai acuzării de 58. Printre avocații apărării se aflau Titu Maiorescu, profesorul N. Ionescu, G. Vernescu, I. Lahovari etc. Acuzatul principal, Alexandrescu avea însă, un singur avocat și acela din oficiu pentru că — fie din prudență, fie din tact politic — nici un avocat nu dorise să se expună apărîndu-l pe atentatorul la viața primului ministru. Procesul a durat 7 zile și verdictul juraților a fost următorul:

„*Da*, pentru acuzatul Stoica Alexandrescu, culpabil că în deplină voință a săvîrșit faptul de omor asupra persoanei primului ministru, neizbutind din cauze independente de voința lui.

Da, Stoica Alexandrescu este vinovat că mai dinainte luase hotărîrea de a săvîrși acest fapt.

Nu, acuzatul Alexandrescu nu este vinovat că a tras asupra lui C.F. Robescu.

Da, acuzatul Iordache Tănase Muscalu este culpabil că a ajutat pe Stoica în săvîrșirea faptului de omor asupra persoanei primului ministru, fapt neizbutit din cauze independente de voința lui.

Nu, acuzatul Gh. Protopopescu nu este vinovat. Tot *Nu* pentru Iosif Oroveanu și Ion Oroveanu, precum și pentru Pompiliu Stănescu".

Curtea a pronunțat apoi condamnările: Alexandrescu — 20 ani muncă silnică; Muscalu — un an închisoare corecțională. Cei doi au mai fost condamnați să plătească statului suma de lei 4 000, drept cheltuieli de judecată.

Al doilea proces bate pasul pe loc

Pentru distrugerile provocate redacțiilor ziarelor *Epoca*, *L'Indépendance Roumaine* și *Româ-*

La cîțiva pași de Ministerul de Interne aștepta atentatorul

•

nia, parchetul nu s-a sesizat, dar au făcut plîngerea păgubiții și cei loviți, printre care și scriitorul francez Frédéric Damé, care lucra ca prim redactor la *L'Indépendance*. Cercetările pornite au rămas fără urmări, deoarece procurorul Vineș, care a încheiat primele constatări, a fost destituit de ministru, iar succesorul său a încheiat un proces-verbal de clasare!

Peste doi ani, însă, guvernul Brătianu a căzut (după 12 ani de guvernare) și locul său a fost luat de un guvern al con-

servatorilor Junimişti prezidat de Theodor Rosetti, preşedinte al Curţii de Casaţie, cu Titu Maiorescu la Instrucţia Publică şi Alexandru Marghiloman la Justiţie. Noul ministru de Justiţie a ordonat imediat reluarea cercetărilor cu privire la devastările din ziua de 5 septembrie 1886. În toată afacerea a fost implicat, în primul rînd, Moruzi, fostul prefect liberal, prezentat ca cel care pusese la cale manifestaţia de „indignare". Cercetările au scos culpabile de distrugere 19 persoane: agenţi sau foşti agenţi ai Prefecturii, între care şeful gardienilor, comisari, subcomisari etc. Judecătorul de instrucţie a întocmit o ordonanţă de trimitere în judecată. Procesul a început în 1889 la Tribunalul de Ilfov, dar instanţa şi-a declinat competenţa, pe motiv că era vorba de un delict politic. Procurorul a făcut apel, dar Curtea l-a respins şi a confirmat hotărîrea tribunalului. Parchetul Curţii de apel a făcut recurs la Înalta Curte de Casaţie, dar şi această ultimă instanţă a socotit justă hotărîrea tribunalului. Procurorul general a trimis atunci cazul la Curtea cu Juri, dar aceasta n-a acceptat judecarea cazului invocînd vicii de procedură. Lucrurile s-au tărăgănat astfel vreme de doi ani. Se răspîndea tot mai insistent zvonul că liberalii vor veni din nou la guvern. În situaţia aceasta, gazetarii n-au mai „găsit" prilejul să se ocupe de procesul devastărilor.

Guvernul conservator a profitat de un eveniment sărbătoresc pentru a prezenta regelui o listă de graţieri, în care a figurat şi atentatorul la viaţa lui Brătianu din 1886 şi acesta a ieşit din închisoare.

*

Biografii lui I. C. Brătianu afirmă că asupra primului ministru, în lunga sa guvernare de 12 ani (1876-1888) s-au încercat patru atentate. Astfel, la 6 iulie 1877 seara, pe cînd se înapoia singur într-o birjă de la Palatul Cotroceni, caii au luat-o la goană — din vina cui, nu se ştie — răsturnînd trăsura. Brătianu a fost azvîrlit pe trotuar, încît „a rămas ca un mort, jos, rece şi fără puls, ca vreo trei sferturi de oră"; cel de-al doilea atentat a avut loc la 2 decembrie 1880, pe cînd primul ministru ieşea de la cameră, îndreptîndu-se spre casă; fostul profesor de la Tîrgovişte, Ion Pietraru, care era atunci funcţionar al Ministerului Finanţelor, unde probabil avusese conflicte cu Brătianu cît fusese conducătorul acestui departament, s-a repezit asupra fostului său şef, încercînd să-i împlînte cuţitul în piept. Lovitura n-a reuşit, victima fiind protejată de hainele groase pe care le purta. În acelaşi moment, un deputat care ieşea de la cameră, observînd gestul criminalului, s-a repezit la agresor şi, lovindu-l în cap l-a pus în imposibilitatea de a mai repeta lovitura. Al treilea s-a petrecut în mai 1886 pe „cînd [Brătianu] se întorcea de la Senat şi era să-i cadă o cărămidă pe cap de pe o casă". Aşa cum s-a văzut, asupra celui de-al patrulea atentat, cel din 4 septembrie 1886, multe lucruri au rămas încă nelămurite. Poate că noi documente aflate în atenţia cercetătorilor le vor clarifica.

SCRISOAREA UNUI PLUGAR CĂTRE MAIESTĂŢILE LOR

În octombrie 1940, Alexandru Trăistaru, un plugar din comuna Roşia pe Jiu, judeţul Gorj, adresa regelui Mihai şi reginei mame Elena o scrisoare în versuri în care dezvăluia soarta grea a ţărănimii. Este un document care, ca multe altele din acei ani, relevă adversitatea maselor muncitoare faţă de împilare şi nedreptate. Cel care se declara „plecat şi supus plugar român" nu se dovedea în stihurile sale deloc „plecat" şi, încă mai puţin, „supus" în faţa legilor nedrepte şi a unui regim urît de întregul popor.

Înfăţişînd situaţia grea a satului românesc din acel timp, poetul popular scria: „Poporul Măriei Sale/ Zace-n mare supărare / Mai ales bietul plugar / Trăieşte numai amar". Autorul scrisorii enumera cu năduf necazurile şi împilările tot mai grele pe care le îndura la acea vreme ţăranul. Deşi „Toată ziua el munceşte / În necaz se tăvăleşte", dările sînt din ce în ce mai grele, încît „rodul muncii au secat". Oamenii erau obligaţi să se împrumute cu dobînzi cămătăreşti la bănci pentru a-şi plăti angaralele. „Sînt plugar, sînt amărît / Sînt copleşit pîn-la gît", scria stihuitorul, arătînd că nu putea scăpa de asaltul portăreilor, perceptorilor şi jandarmilor care procedau la executarea financiară prin forţă a ţăranilor datornici. La mizerie şi sărăcie se adăuga opresiunea organelor de stat: „Geme lumea şi se zbate / Făr-un pic de libertate". Vizînd schimbările politice survenite — instaurarea dictaturii militaro-fasciste — autorul scrisorii constata că soarta ţăranului devenea din ce în ce mai grea, deoarece „Oricum s-ar întoarce roata / Nimenea nu-i plînge soarta". Stihuitorul popular scria că, în această situaţie, ajuns la capătul răbdării, „Va fugi plugaru-n munţi".

Stăpînit de gîndul că versurile sale pline de amărăciune şi revoltă nu vor fi înţelese pe deplin de cei cărora le erau adresate, autorul şi-a completat mesajul rimat cu o notă explicativă în care arăta că ţăranului „i-au pus greul în spate, l-au strîns, i-au luat libertatea, i-au luat putinţa de a trăi". În notă, ca şi în versuri, plugarul poet înfiera pe bancheri şi cămătari, aparatul fiscal şi pe funcţionarii hrăpăreţi: „Din cauza acestor strînsuri prea mari şi nelibertate, poporul păstrează în ascuns nemulţumirea".

Dorinţa lui Alexandru Trăistaru de a primi măcar două cuvinte drept răspuns, pentru a şti dacă „această potrivire de cuvinte a ajuns la destinaţie", a rămas neîmplinită. Un funcţionar al Palatului regal a dirijat scrisoarea spre... Ministerul Agriculturii. Aici, un alt funcţionar i-a aplicat invariabilul verdict: „La dosar".

V. ALEXANDRESCU

ANUL MARILOR BILANŢURI

1974 se înscrie în marea cronică a ţării noastre şi ca un an de semnificative bilanţuri. Am sărbătorit de curînd împlinirea a 30 ani de la acel eveniment crucial din istoria României: insurecţia naţională antifascistă. Ne pregătim să întîmpinăm al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român, congres de însufleţitor bilanţ şi largă perspectivă pentru construirea societăţii socialiste multilateral dezvoltate.

Aceste mari momente, cărora **Magazin istoric** le-a consacrat în numerele din acest an, numeroase pagini de documente, mărturii, evocări, ne-au călăuzit şi în orientarea tematicii Concursului nostru din 1974.

Cu acest număr începem, aşadar, concursul **Magazin istoric** 1974. El constă din trei serii a cîte 5 întrebări, bazate pe informaţia istorică apărută în revistă în cursul acestui an, întrebări care vor apare în trei numere consecutive ale revistei, 9, 10 şi 11. Fiecare grup de întrebări va fi însoţit de un talon.

Răspunsurile foarte concise, indicînd numai elementele cerute de întrebare, fără nici un adaos, scrise de preferinţă pe o singură pagină însoţită de cele 3 taloane*, se vor trimite toate laolaltă pe următoarea adresă: revista MAGAZIN ISTORIC, căsuţa poştală 702, Bucureşti, cu menţiunea **pentru concurs.** Termenul ultim de expediere a scrisorilor este de **30 noiembrie a.c. data poştei.** Răspunsurile trimise după această dată nu se vor lua în considerare. Răspunsurile exacte şi lista cîştigătorilor vor fi publicate în nr. 2/1975 al revistei noastre.

Încheind aici prezentarea concursului MAGAZIN ISTORIC 1974, urăm tuturor participanţilor **mult succes!**

La acest concurs se vor atribui următoarele premii:

Premiul I — *un televizor LUX*
Premiul II — *două magnetofoane EK*
Premiul III — *două aparate radio EFORIE*
Premiul IV — *două aparate foto CEAIKA*
Premiul V — *două aparate foto LIUBITEL*
Premiul VI — *două aparate radio OBERSIS*
Premiul VII — *20 cutii şah*
Premiul VIII — *20 abonamente pe 12 luni*
Premiul IX — *20 abonamente pe 6 luni*

Şi acum iată prima serie de cinci întrebări.

Seria I

1) Fiu de ţăran, ieşit din popor, acest tinerel intrat în viaţă la o vîrstă fragedă, începe să ştie că trebuie să vreie. Şi îşi revendică mereu ale lui vreri. Eri la Bucureşti, la Craiova, apoi la Ploieşti şi în Valea Prahovei, în căutare şi efectuare de lucru, îşi spunea tovarăşilor de muncă a lui şi a lor durere, a lui şi a lor dorinţi...

Despre cine este vorba şi în ce publicaţie a apărut articolul din care a fost extras citatul de mai sus?

2) Exprimînd hotărîrea lor de a lupta pentru salvarea ţării din greaua situaţie în care se afla în perioada dictaturii militaro-fasciste, necesitatea unirii tuturor forţelor patriotice într-un larg front antihitlerist, comuniştii explicau poporului: **România nu poate fi liberă şi independentă, poporul nu poate fi fericit, atîta timp cît ţara va fi cotropită de hoardele nemţeşti...**

Ce organ de partid a editat manifestul din care am reprodus acest fragment?

3) Dictatura militaro-fascistă a lui Antonescu a luat măsuri drastice împotriva tuturor forţelor patriotice, îndeosebi a comuniştilor. Numeroşi comunişti au fost condamnaţi la ani grei de temniţă, alţii chiar executaţi. Printre cei condamnaţi la moarte s-au aflat şi doi tineri muncitori tipografi.

Indicaţi numele lor.

4) Demnitatea, mîndria, înţelepciunea şi vitejia **celui dintîi dintre principii lumii,** după cum îl numeau unii dintre contemporanii săi, s-a transmis şi unora dintre urmaşii săi. Doi dintre ei — nepot şi strănepot — au încercat să stăvilească atît tendinţele centrifugale ale boierimii, cît şi înăsprirea dominaţiei otomane.

Indicaţi numele lor.

5) Cu cinci ani înaintea Marii Revoluţii Franceze, românii s-au ridicat împotriva asupririi naţionale şi sociale, cerînd **să nu mai existe nobilime;** presa europeană a vremii a urmărit cu simpatie această răscoală, socotind îndreptăţite cererile românilor, întrucît **ei sînt cei care muncesc pămîntul.**

La ce eveniment ne referim şi cui aparţine aprecierea.

*** Talonul se află în p. 63.**

UN ROMÂN ÎN ŢARA DE FOC

VAL TEBEICA

Spre sfîrşitul secolului XIX, mai precis în cel de-al nouălea deceniu al său, atenţia oamenilor de afaceri, de ştiinţă, ca şi a cercurilor politice din Buenos Aires era reţinută de prea puţin cunoscutele pe atunci pămînturi din extremitatea meridională a continentului sud american. Pe coastele lor se înfruntă, dezlănţuite, Oceanele Atlantic şi Pacific, iar în învălmăşeala de talazuri, curenţi, vînturi şi stînci, navigatori mai puţin prevăzători sau lipsiţi de noroc au găsit sălaş de veci într-un „cimitir al corăbiilor".

Care era cauza interesului manifestat, în ciuda unor neprielnice condiţii, pentru **Tierra del Fuego** („Ţara de Foc")? Răspunsul la această întrebare îl aflăm în conferinţa ţinută la 5 martie 1887, la Institutul geografic al Argentinei, de către inginerul român Iuliu Popper*: „Într-o călătorie de explorare la Capul Fecioarelor** am avut ocazia să observ de mai multe ori ţărmul opus Strîmtorii Magellan. În depărtare se vede boltit pe un cer cenuşiu-închis şesul ridicat care formează, sumbru şi monoton, extrema nordică a Ţării de Foc. O coloană de fum albăstrui relevă prezenţa omului şi dă în acelaşi timp explicaţia pentru ce se numea Ţara de Foc***. În timpul şederii mele

Inginerul român Iuliu Popper

la Capul Fecioarelor nu mi-a fost cu putinţă să obţin două relatări identice, cu toate că m-am adresat numeroşilor indivizi, care, atraşi de frigurile aurului, se stabiliseră pe acest ţărm şi cu toate că printre ei se aflau mulţi vînători de lupi de mare**** care au călcat adeseori coasta Ţării de Foc. Relaţiile ce mi s-au dat erau la fel de contradictorii, ca şi cele pe care le găsim în lucrările lui Fitz Roy, Cook, Darwin, Bove etc. După unii, Ţara de Foc are păduri de nestrăbătut şi este locuită de o rasă de indieni mici şi schilozi, după alţii, indienii sînt de statură gigantică. Unii afirmau că nici n-au văzut arbori pe acolo, că solul era steril şi despuiat de orice specie de vegetaţie, pe cînd alţi călători lăudau fertilitatea acestor pămînturi şi vorbeau de aspectul pitoresc al văilor şi munţilor [...] Date aşa de vagi şi nedeterminate trebuiau

---

* **Terre de Feu**, Conférence donnée à l'Institut Géographique Argentin le 5 mars 1887, par l'Ingineur Jules Popper, Buenos Aires, 1887.

** **Cabo de las Virgenes** sau **Capul celor 11 000 de fecioare,** nume dat de Magellan după denumirea din calendarul religios a zilei în care a ajuns în acest punct.

*** Tierra del Fuego, adică „Ţara de Foc", este un arhipelag cuprins între 52°27'40" şi 55°58'40" latitudine sudică şi între 67°26' şi 77°6' longitudine vestică. Cel mai nordic punct este Capul Orange, iar cel mai sudic Capul Horn. Extremitatea estică — Capul San Diego, cea vestică — Capul Pilar. Arhipelagul este format dintr-un mare număr de insule şi insuliţe separate prin canale şi formînd la un loc o continuare a Anzilor chilieni. Isla Grande sau Insula Mare, cea mai întinsă dintre acestea, a fost denumită multă vreme „Ţara de sud a regelui Carol" (este vorba de Carol Quintul al Spaniei). Pe hărţi este notată sub numele de **Tierra del Fuego** sau „Ţara de Foc", care s-a extins impropriu asupra întregului arhipelag. În 1881 a fost împărţită între Argentina şi Chile, de la nord la sud, pe meridianul 71 vest de Greenwich, linie care de la Capul Espiritu Santo la Canalul Beagle măsoară 255 kilometri. Argentinei i-a revenit partea estică în suprafaţă de 20 912 kilometri pătraţi, iar restul, precum şi toate insulele din sud şi vest au trecut sub suveranitatea Republicii Chile. Isla de los Estados sau Staten Island, situată în sud-estul Insulei Mari, aparţine Argentinei. Probabil că Ţara de Foc a fost văzută pentru prima dată de ochii unui european încă înainte de 1520, cînd expediţia lui Magellan a intrat cu corăbiile TRINIDAD, VICTORIA CONCEPCIÓN şi SAN ANTONIO în apele strîmtorii care îi poartă acum numele. Se pare că marele navigator ştia de existenţa acestei, strîmtori din destăinuirile unui pilot al cărui nume nu ne-a rămas. Primele relatări scrise despre aceste ţinuturi le datorăm cronicarului lui Magellan, Antonio Pigafetta, care consemnează faptul că ziua pe ţărmul sudic al strîmtorii se văd coloane de fum înălţîndu-se spre cer, iar noaptea focuri, fapt pentru care a denumit întregul teritoriu sudic **Tierra de los fuegos** adică „Ţara Focurilor". O altă versiune, care se sprijină pe o veche hartă spaniolă, susţine că Magellan ar fi denumit acest teritoriu **Tierra de los humos**, adică „Ţara Fumurilor".

**** Vieţuitoare marine — Anarrhicas lupus.

Aspecte dintr-o pădure fuegiană unde adesea solul este acoperit cu trunchiuri de arbori dezrădăcinați și o vegetație foarte abundentă

negreșit să mărească în mine dorința, dinainte destul de vie, de a cunoaște și de a studia această țară enigmatică, care formează extremul sudic al continentului nostru[...]".

Un inginer fără astîmpăr

Înainte de a prezenta activitatea exploratorului român în Țara de Foc, aventurile trăite și contribuțiile sale la cunoașterea îndepărtatelor meleaguri fuegiene, să încercăm o sinteză a cercetărilor întreprinse asupra vieții călătorului și exploratorului român de acum aproape un veac.

Născut la București în 1857, Iuliu Popper își face studiile superioare la Școala politehnică din Paris. După obținerea diplomei de inginer, îl aflăm prin mai multe capitale europene în căutare de lucru. Este angajat pentru o bucată de vreme de Compania Canalului de Suez. Întreprinde apoi o călătorie în Extremul Orient, după care, în 1881, se întoarce în țară. La București stabilește relații cu mai mulți membri ai Societății Geografice Române (S.G.R.) pe care călătoriile sale îi interesează foarte mult. V.A.Ureche, pe atunci ministru al Instrucțiunei Publice, George Lahovary, secretar al S.G.R., și alții, rămîn în legătură cu el, prin corespondență, după ce tînărul inginer pleacă din nou din țară.

Călătorește prin diferite regiuni ale Asiei — între ele estul Siberiei — de unde trece în Alaska. Străbate apoi partea apuseană a Canadei și Statelor Unite. Ajuns pe țărmul Golfului Mexic, ing. Iuliu Popper rămîne un timp mai îndelungat în orașul american New Orleans, fiind angajat să execute aici unele lucrări tehnice. După terminarea lor, trece în Cuba, unde lucrează la planul de sistematizare a orașului și portului Havana. America Centrală nu putea să nu-l atragă pe un tînăr cu temperamentul dinamic al lui Popper! Iată-l deci ziarist în Mexic unde, în cursul anilor 1884-1885, este redactor la **Diario de los Forasteros.**

Fire tumultuoasă, mereu în căutarea unei îndeletniciri care să-l absoarbă, inginerul român părăsește și Mexicul pentru a merge în Brazilia și apoi în Argentina, unde ajunge în primele luni ale anului 1886. La Buenos Aires, datorită recomandațiilor de care se bucură, spiritului său de observație și bunei pregătiri tehnice, este însărcinat de o societate să studieze posibilitatea extragerii aurului din straturile de nisip de pe țărmul Capului Fecioarelor. După o minuțioasă cercetare a locurilor indicate, exploratorul român respinge ideea amenajării unei mari și moderne exploatări de aur pe țărmul nordic al Strîmtorii Magellan, considerînd-o nerentabilă. Călătoria făcută aici îi

permite, însă, în urma unor studii geodezice, să presupună existența aurului în Țara de Foc.

Și astfel, ing. Iuliu Popper începe, în septembrie 1886, cea mai îndrăzneață acțiune a vieții sale, explorarea Țării de Foc. Despre laborioasa-i activitate „la capătul lumii locuite" se aude pentru prima dată la București în anul 1887. Pe adresa Societății Geografice Române sosește într-o zi un album cu cincizeci de fotografii. O scrisoare care-l însoțește precizează că albumul este legat în **una piel de foca marina** („o piele de focă"), animalul servind **por algun tiempo de alimentación** („ca hrană pentru un oarecare timp") exploratorilor înfățișați în fotografii. Pe coperta albumului este aplicată o placă de aur gravată, despre care se spune în scrisoare că a fost confecționată din aurul găsit pe plaja de lîngă Punta Sinaia (Capul Sinaia). Textul gravat pe placa de aur este: **Societății Geografice Române — București. Expediția Popper.**

Interesul stîrnit în rîndul membrilor Societății Geografice Române și al opiniei publice bucureștene este deosebit de mare. La Academie, unde albumul este expus, vin zilnic numeroși vizitatori care se interesează de îndepărtata regiune a Americii de Sud pe harta căreia trimițătorul albumului dăduse denumiri românești mai multor ape și munți. Între timp sosește din Buenos Aires și textul unei conferințe pe care Popper o ținuse, la 5 martie, acel an, la Institutul geografic argentinian, unde înfățișase prima sa călătorie de explorare în interiorul Țării de Foc.

Iată, așadar, de ce este îndreptățită atenția și nerăbdarea participanților la ședința din 18 iunie 1887 a Comitetului Societății Geografice Române. Prezentîndu-l pe tînărul explorator, V.A. Ureche amintește de comentariile elogioase ale străinătății la adresa lui. Și comitetul votează imediat alegerea lui Popper ca membru-corespondent al societății.

Îmbrăcămintea fuegienilor era la fel de simplă ca și viața pe care o duceau: o învelitoare din piei de tucu-tuco, pe care o aruncau pe umeri ca pe o pelerină, umărul drept rămînînd adesea descoperit

Spre țărmul Golfului Inutil

Dimineața zilei de 7 septembrie 1886 nu prevestește un timp favorabil călătorilor ce pleacă din Buenos Aires. Cu toate acestea, un vas nu prea mare părăsește rada portului Boca, îndreptîndu-se spre sud. La bordul lui se află o expediție formată din douăzeci de oameni. Cu o zi înainte, conducătorul ei, ing. Popper obținuse de la Ministerul de Război și de la cel de Interne al Republicii Argentina autorizația de a purta uniforme și arme. Marinarii îi privesc cu curiozitate pe acești oameni care în fiecare zi fac instrucție pe punte: pe lîngă uniformă, au pe cap niște căciuli nemaivăzute prin această parte a lumii, despre care li se povestește că sînt purtate de niște soldați numiți dorobanți, din armata unei țări europene, România, patria șefului expediției.

După o escală la Montevideo, capitala Uruguayului, vasul pătrunde în Strîmtoarea Magellan, apoi ancorează la Punta Arenas, mică localitate aflată pe țărmul ei nordic. După ce procură alimente, diferite provizii necesare și cumpără cai pentru transport, traversează strîmtoarea și debarcă pe țărmul Golfului Porvenir aflat în vestul Insulei Mari a Țării de Foc.

O dată sosită pe pămîntul Țării de Foc, mica expediție ecvestră se îndreaptă spre sud-est, traversează valea pitorească „de los Estrechos", apoi un teren accidentat, cu povîrnișuri. Călătoria continuă în ciuda unui

șir de obstacole imposibil de ocolit, astfel că pentru a străbate o mică distanță de numai treisprezece kilometri sînt necesare zile întregi. „Urcînd Sierra Balmaceda — relatează Popper — zăpada a început să ne împiedice serios înaintarea, silindu-ne să ne folosim aproape continuu de lopeți. Trebuie să adaug că în timpul zilei temperatura n-a trecut niciodată peste 3°C [...] Scoborînd povîrnișul sudic, noi dificultăți ne împiedicară drumul. La fiecare pas vegetația devenea din ce în ce mai abundentă, mărindu-se în înălțime și desime, paralizîndu-ne orice mișcare [...] Pădurea forma înaintea noastră un zid fără lumină, fără o deschizătură sau ieșire; uneori, înconjurîndu-ne din toate părțile, nu puteam nici să mergem mai departe, nici să ne întoarcem. Era o pădure sumbră și întunecoasă, solul era acoperit de trunchiuri de arbori dezrădăcinați și de o masă vegetală în descompunere [...] Consultînd busola la fiecare pas, am ajuns în cele din urmă la țărm, la 53°25' latitudine și 70°9' longitudine vestică".

Sosiți în regiunea Golfului Inutil, Popper și însoțitorii săi constată că nu sînt primii continentali care înfruntă vitregia naturii acestor locuri. La gura unui rîu ei găsesc cantități mari de cartofi, fasole, orez, fructe și diferite alte provizii așezate de-a lungul malului. Nu știu cine e proprietarul lor, decît atunci cînd zăresc apropiindu-se din depărtare un călăreț străin, în care Popper recunoaște în cele din urmă un amic din Buenos Aires, care se alătură expediției. În timpul lipsei sale din acest loc, veniseră, după cum dovedeau urmele, niște indigeni, care, găsind grămada de saci, butoaie și lăzi, rămăseseră fără îndoială surprinși. Erau lucruri cu totul noi pentru ei, așa că, neștiind la ce ar putea folosi, răsturnaseră conținutul aruncînd într-o singură grămadă zahăr, orez, cartofi și făină, luînd cu ei ceea ce crezuseră că este mai de valoare: ambalajul.

Hotărît să facă la toate popasurile măsurători trigonometrice, Popper constată că țărmul Golfului Inutil, pe care poposise, se află cu aproape șase kilometri mai la nord decît era notat pe hărți.

Oameni „cu coadă"

Trecînd meridianul 70° longitudine vestică, călătorii observă că peisajul își schimbă cu totul aspectul. Munții nu se mai înșiruie paralel cu țărmul golfului, ci se îndreaptă spre nord-est, iar o cîmpie din ce în ce mai largă se desfășoară în fața lor.

Mersul animalelor devine din ce în ce mai greu. Caii și catîrii intră pînă la genunchi în pămîntul de culoarea plumbului, acoperit de o rețea deasă de găuri și crăpături, în care le este peste putință să găsească măcar un coridor solid, de parcă întreg teritoriul fusese minat. Oare cine-i făptașul?

El nu se lasă mult căutat: e un mic animal rozător, cu blana catifelată. Științific este denumit Ctemonys magellanicus; i se mai spune tucu-tuco. Acest mic animal care popula înainte cîmpiile din nordul insulei, de unde s-a retras, în fața turmelor de oi, era o principală sursă de alimentație a indigenilor.

Continuîndu-și călătoria de-a lungul istmului larg dintre Golfurile Inutil și San Sebastián, exploratorul român îi întîlnește pentru prima oară pe străvechii locuitori ai Țării de Foc. În timp ce călărea, urmat de doi însoțitori, mult înaintea convoiului expediției, se găsește, pe neașteptate, în apropierea unui grup de 25-30 indigeni. Prima mișcare și a unora și a celorlalți este de a se pune în poziție de apărare, indigenii încordîndu-și arcurile, exploratorul și însoțitorii săi luînd puștile în mînă. Un moment rămîn însă cu toții dezorientați, privindu-se unii pe alții.

Ce se va întîmpla? Popper crede că cel mai nimerit gest ar fi un semn de prietenie. Scoate deci o batistă pe care începe s-o agite. Neînțelegîndu-i intențiile, indigenii o rup la fugă. O singură ființă rămîne în urmă, străduindu-se să-și poarte mai departe o grea povară, care o împiedicase să dispară împreună cu ceilalți. Cei trei întîlnesc astfel o femeie înaltă, acoperită cu piele de animal. „Ne-a trebuit mult timp pentru a o face să înțeleagă că e liberă să plece — relatează Popper — și chiar cînd se depărtase la cîteva sute de metri, se uita mereu înapoi, arătîndune într-una spre sud-vest. Examinînd sarcina pe care o lepădase, am găsit acolo mai mult de 400 tucu-tuco morți, înveliți în paie și ramuri de arbust, ceea ce m-a dus la concluzia că acest animal figurează printre alimentele lor".

Indigenii întîlniți de Popper pe teritoriul chilian, la o depărtare de o zi de granița cu cel argentinian, erau indieni onas. Ei mai locuiau atunci cea mai mare parte a teritoriului Insulei Mari, pe cînd indienii yaghani sau yamana stăpîneau insulele sudice și în special micul arhipelag al Capului Horn, iar indienii alacaluzi sau halakwulup, puzderia de insule din vestul arhipelagului Țării de Foc și malurile sud-vestului Insulei Mari. Sub un singur nume, ei au fost denumiți fuegieni, adică „locuitori ai Țării de Foc".

Primele relatări ale celor care i-ar fi văzut pe fuegieni sînt foarte neclare, chiar contradictorii, iar, în fantezia lor unii călători i-au descris ca pe niște oameni coborîți din legende. În hărțile vechi, care ilustrează prin miniaturi caracteristicile diferitelor teritorii, ei sînt înfățișați cu coadă, specificîndu-se în dreptul lor: **Caudati homines hic!**, adică „Aici sînt oameni cu coadă!". Astfel de fantezii au continuat să dăinuiască și în vremuri mai apropiate, căzîndu-le victime chiar și oameni de știință.

Cunoscuți în literatură sub numele de onas, locuitorii Insulei Mari își spun, de fapt, selknam. Ei aveau obiceiuri și graiul asemănătoare celor ale patagonezilor descriși de cronicarul lui Magellan. Erau oameni de statură înaltă (media 1,80 metri), cu pielea de culoare arămiedeschis, părul negru și lînos, fața ovală și cu trăsături energice. Ocupația principală a onasului era vînătoarea. Hrana lor principală o formau tucutuco, din pielea cărora își făceau rudimentarele lor veșminte.

(Va urma)

EȘECUL UNEI ODIOASE TENTATIVE HITLERISTE

Prof univ. dr. ing. ION VLĂDESCU *din* București, *ne scrie:*

„Revista dumneavoastră a prezentat deseori cititorilor ei aspecte din mișcarea de rezistență antihitleristă din România. Ostilitatea poporului român față de hitleriști s-a concretizat în forme și metode foarte variate, de la acțiuni protestatare și aprecieri critice la adresa Germaniei naziste și a dictatorului Ion Antonescu, pînă la sabotaje și refuzul de a executa ordinele date de comandamentele și ofițerii germani.

În articolele, relatările, evocările din ultimele numere am găsit deseori noi dovezi ale acestei stări de spirit caracteristică pentru întregul popor român, a cărui rezistență antihitleristă a culminat cu insurecția din August 1944. În numărul 7/1974 în articolul *Anii cei mai întunecați* sînt documentate amplu situația istorică a României între 6 septembrie 1940 - 23 August 1944 și starea de spirit a populației refractară fascismului și ordinelor hitleriste. Am găsit acolo și un tablou al crimelor din motive rasiale. Totodată, mi s-a părut perfect demonstrată ideea că planul hitlerist «soluția finală» nu a fost aplicat pînă la capăt în România, astfel că fărădelegile săvîrșite de fasciști împotriva populației evreiești nu au fost la fel de mari ca în alte țări de sub cizma nazistă.

În completarea tabloului stării de spirit antihitleriste din România și în speranța că vom îmbogăți astfel fondul de informații pe care îl oferă cititorilor săi revista *Magazin istoric*, vă trimit cîteva amintiri despre un moment inedit care ilustrează tocmai felul cum în țara noastră s-a manifestat tactica de sabotare a planului «soluția finală».

Anul 1942. Puterea celui de-al treilea Reich atinsese apogeul. Aproape toată Europa ca și țărmul de nord al Africii gemeau sub călcîiul nazist. La Berlin, capete înfierbîntate de succese puneau la cale planuri criminale de exterminare în masă a așa-ziselor «rase inferioare». Pe căile ferate ale Europei, lungi garnituri cu vagoane de marfă ticsite de oameni în zdrențe, lipsiți de hrană, lumină și aer, se îndreptau dinspre Franța, Belgia, Olanda și Grecia spre o singură destinație: lagărele de exterminare și crematoriile din Germania, cîmpiile Poloniei și Ucraina.

Nici România nu avea statut de excepție.

Sub titlul *Rumänien wird Judenfrei* („România va scăpa de evrei"), numărul din 8 august 1942 al ziarului *Bukarester Tageblatt*, oficiosul Legației germane din Capitală, se grăbea să publice un amplu articol despre măsurile ce urmau a fi luate pentru ca pe teritoriul țării să nu rămînă nici un evreu.

Peste numai cîteva zile autoritățile antonesciene cereau Direcției Generale C.F.R. vagoanele necesare pentru transportul deportaților.

Deținînd o funcție de răspundere în cadrul Inspectoratului C.F.R. Timișoara, prin activitatea mea, am fost direct implicat în aceste operații. Pentru a veni în sprijinul celor amenințați cu smulgerea din cămine și deportarea în locuri unde îi așteptau numai munca de rob, boala și moartea, m-am deplasat urgent la București. Știam că aici comuniștii, forțele patriotice și progresiste antifasciste desfășurau o activitate susținută de zădărnicire a deportărilor în masă. Ni s-a transmis îndrăzneața idee de a tergiversa punerea la dispoziție a vagoanelor solicitate, în scopul unei lente paralizări a acestei acțiuni criminale a hitleriștilor.

Soluția a fost urgent comunicată inginerului Constantin Păunescu, pe atunci subdirector general al C.F.R., care nu numai că a confirmat acțiunea, dar împreună cu prietenul său Emanuel Kinsbruner a pus chiar la dispoziție celor implicați actele necesare rezolvării fiecărui caz în parte, o idee care s-a dovedit salvatoare.

Lucrurile se precipitau.

Pe baza ordinului 9283/1942 din 31 iulie 1942 al Președinției Consiliului de Miniștri, Ministerul Afacerilor Interne a ordonat evacuarea și internarea unui lot de suspecți de comunism în lagărul Vapniarka*.

În vederea acestei operațiuni, în stația de îmbarcare București-mărfuri erau cerute, începînd din 20 august, vagoane de marfă necesare transportului deportaților. În preziua acestei date, Direcția Generală C.F.R. prin inginerul Constantin Păunescu (sfătuit, în această activitate antihitleristă ce implica grave riscuri, de Emanuel Kinsbruner) răspundea că nu existau vagoane disponibile. De asemenea, peste două luni, în octombrie, aceeași direcție comunica că în afară de transporturile curente, sînt în plină desfășurare recoltarea și transportul cartofilor și cerealelor, precum și aprovizionarea cu lemne a populației. Ordinul ministerului urma deci să fie executat abia după încheierea acestor lucrări de sezon.

Marți 13 octombrie 1942, Consiliul de Miniștri sub președinția lui Mihai Antonescu se întrunea pentru a discuta chestiunea regimului de evacuare și a deportărilor. Legat de aceste operațiuni, Mihai Antonescu sublinia necesitatea menținerii unei ordini perfecte, cît și a unui personal anume însărcinat cu supravegherea executării. Același personal urma să se ocupe și de instituirea unui organ specializat în problema deportărilor. Ulterior însă, Președinția Consiliului de Miniștri era silită să renunțe la deportări.

Tergiversările transporturilor avuseseră așadar efectul scontat. Odioasa tentativă hitleristă de genocid eșuase".

COMANDANTUL DETAȘAMENTULUI NORD

Cititorul nostru MARIN EPURE *din* București, *ne trimite o suită de relatări privind evenimentele din zilele insurecției naționale antifasciste armate din august 1944.* „În acea vreme — *ne scrie corespondentul nostru* — am fost șoferul generalului Dumitru Oncică din cadrul Comandamentului Militar al Capitalei. În timpul luptelor desfășurate pentru lichidarea trupelor hitleriste din raza Capitalei, generalului Dumitru Oncică i s-a încredințat comanda Detașamentului Nord, a cărui misiune principală a fost zdrobirea unităților militare germane din zona Băneasa-Otopeni. Luptele care s-au dat au fost deosebit de grele, germanii opunînd o rezistență deznădăjduită, pentru a nu părăsi aceste importante puncte strategice (aeroportul, pădurea Băneasa etc.).

M-am deplasat în acele zile în permanență, zi și noapte la volan, în timpul luptelor generalul Oncică împreună cu alți comandanți, aflîndu-se mereu în mijlocul soldaților, în prima linie, pentru a aduce la îndeplinire ordinele și sarcinile primite [...]

Printre unitățile care alcătuiau Detașamentul Nord s-a aflat și un divizion de elevi din Școala de subofițeri artilerie «Mihai Bravu», comandat de maiorul Iulian Pîrîianu. Curajul, priceperea și devotamentul cu care au luptat acești elevi au fost mult prețuite de generalul D. Oncică, exprimînd aceste aprecieri elogioase într-o scrisoare de mulțumire adresată comandantului Școlii de subofițeri artilerie «Mihai Bravu» [...]

Dintre calitățile care m-au impresionat la generalul D. Oncică aș vrea să menționez omenia sa. Era foarte atent și apropiat față de soldații din subordinea sa, avînd pentru fiecare un gest sau un cuvînt de îmbărbătare, de înțelegere, de mult optimism în acele clipe încordate".

OPERAȚIA „AMBASADOR"

IOAN CONSTANTINESCU *din* București: „Parcurgînd relatările lui Ferdinand Gruber (nr. 6/1974) am constatat că ele conțin și unele inexactități, pe care comentatorul, tov. general maior Eugen Bantea le-a sesizat și

---

* Orășel în regiunea Vinnița din R.S.S. Ucraineană. Nod feroviar.

corectat în lumina obiectivă a evenimentelor istorice de la 23 August 1944. Ca participant la evenimentele din București din acele zile îmi permit a vă trimite și eu cîteva relatări", *ne scrie corespondentul nostru, încredințîndu-ne cîteva note din care reținem:* „În ziua de 25 august 1944 am luat parte în prezența comandantului militar al Capitalei, general Iosif Teodorescu, la operația «Ambasador» de evacuare a ofițerilor și civililor germani din hotelul Ambasador. Hotelul fusese împresurat încă din noaptea de 23/24 august de plutonul meu de călăreți (4 Roșiori) în colaborare cu două plutoane dintr-o companie de jandarmi pedeștri.

În momentul în care a apărut formațiunea de avioane venită de la Foggia, pentru a bombarda pădurea Băneasa, toată zona se afla sub controlul trupelor române, bombardamentul înlesnind și grăbind nimicirea totală a ultimelor rezistențe germane din jurul Capitalei.

Afirmația lui Gruber că la 600 m de Ambasador au fost semnalate «zgomote de luptă» este complet eronată. În afară de apariția (din 5 în 5 minute) a cîte unui avion german care în noaptea de 24/25 august a lansat bombe izolate asupra centrului Capitalei, nu au mai fost decît cîteva incursiuni sporadice a cîtorva avioane germane deasupra Lacurilor Floreasca și Tei".

CALEA VICTORIEI DE-A LUNGUL ISTORIEI

Statornicul nostru cititor I. LĂZĂROIU *din* București, *ne trimite cîteva interesante date despre istoricul Căii Victoriei, culese dintr-o largă bibliografie.*

„În 1692, Constantin Brîncoveanu, dorind o cale mai dreaptă și mai grabnică între acareturile domnești de pe «malul gîrlei» și palatul său de la Mogoșoaia, a cărui construcție tocmai se isprăvise, a poruncit tăierea unui drum nou prin mahalaua Scorțarului, prin moșiile văduvei lui Șerban Cantacuzino, Maria Cantacuzino și ale Bălăcenilor, prin terenurile zlătarilor și ale sărindarilor etc. Astfel, Bucureștiul s-a îmbogățit cu încă un «pod», o stradă care cu timpul a devenit una din cele mai mari și mai renumite artere ale orașului. Prin denumirea de «pod» așa cum arată istoricul C.C. Giurescu în *Istoria Bucureștilor*, s-au înțeles la noi în trecut, în domeniul căilor de comunicație, două lucruri: pe de o parte, podul de peste o apă; pe de altă parte, pavajul de lemn, din bîrne de stejar, care acopereau un drum principal. Prin extensiune, ultimul înțeles s-a aplicat și drumurilor înseși, care erau astfel pavate și chiar acelora la care se întrebuințau alte materiale, ca nuiele sau pămînt bătut amestecat cu pietriș, moloz, cenușă etc.

La început, noul drum s-a numit «ulița cea mare ce vine despre Sărindar». I se mai spunea de asemenea și «podul Brașovului». Denumirea sub care însă a pătruns și a rămas în istoria Capitalei a fost aceea de «Podul Mogoșoaiei», ulterior Calea Victoriei.

Imediat după deschiderea noului «pod», boierii au început a-și construi case de-o parte și de alta a lui. Pe lîngă acestea, negustori și vînzători de cele mai felurite mărfuri și-au ridicat tarabele. La începutul sec. XIX, numărul acestora era atît de mare, încît Vodă Caragea s-a văzut nevoit să poruncească Vel Agăi, la 4 iunie 1814, ca «pentru ca să fie lumina podului Mogoșoaiei totdeauna slobodă spre înlesnirea trecătorilor, cînd se întîmplă de se înghesuie carele și butcile» să-i «îndatoreze... pe toți cei ce vor avea tărăbi sau alte asemenea *scosuri* înaintea prăvăliilor sau a caselor ca să și le ridice, iar cînd de a lor bunăvoie nu și le vor ridica atunci să urmezi d-ta a le sfărîma».

Intensa circulație pe «pod» ridica probleme și de alt ordin. De pildă, în trecerea anilor, scîndurile și bîrnele putrezeau, spre supărarea generală a trecătorilor, vizitiilor, boierilor etc. De aceea, în 1833 Podul Mogoșoaiei a fost pavat cu piatră rotundă. Problema iluminatului podului se rezolvase, oarecum, în 1814, cînd vodă hotărîse ca «la fiecare șapte case să se facă un stîlp lung de un stînjen și jumătate și în capul stîlpului să aibă cîte o luminare». În 1861, înaintea Parisului și a Berlinului, în Capitala noastră s-a introdus iluminatul cu gaz aerian. Iar în 1882, «soarele electric — după cum nota un contemporan — arunca... razele sale misterioase» și peste Calea Victoriei (între timp podul își schimbase numele). Lumină și... apă. Pînă pe la mijlocul sec. XVIII, pe toată lungimea «podului» nu găseai altă apă decît cea a ploilor sau a sacagiilor. În 1779, Al. Ipsilanti a hotărît să facă o «fîntînă» cu apă de izvor, pe care a ridicat-o pe locul actualei arteziene din fața Casei Centrale a Armatei.

Nicolae MINEI

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● „Iancu nu mai era al moților, era al întregului popor": o emoționantă evocare a unui mare erou și martir al poporului nostru ● 1938-1940: P.C.R. — stegar al demnității naționale ● 100 zile pe pămîntul ospitalier al României: demnitari polonezi refugiați în țara noastră (septembrie 1939) ● Marșul cel lung: episoade din epopeea revoluționarilor chinezi ● Mesagerul lui Ciano la București și tentativa lui Mihai Antonescu ● M. Kogălniceanu înfruntă ostilitatea Camerei conservatoare ● Cancelariile diplomatice europene în vara „fierbinte" a anului 1914 ● Sinan Pașa și fabuloasele sale averi ● Întortocheatul drum al „episcopului" devenit ministru: Talleyrand ● Concursul Magazin istoric **— a doua serie de întrebări**

CONTENTS

GHEORGHE RĂDULESCU 1935 — The Students' Democratic Front of Romania 2
NICOLAE POPESCU Timişoara 1929 — The Congress of the Confederate Trade Unions 7
ELENA BĂRBULESCU Beginnings (the Agrarian Reform in Romania, September 1944-March 1945) 10
I. IACOŞ The Unbending Will of the Romanian Working Class. „The Expropriators' Expropriation" ..13
VASILE NETEA *Tribuna*, a Transylvanian Publication (1884). ..14
CRISTIAN POPIŞTEANU One Hour at the British Museum 18
ŞTEFAN S. GOROVEI Preparations for the Third International Congress of South-East European Studies 20
D. TUDOR Stern Cornelia and Her Famous Sons 24
ŞTEFAN OLTEANU Bîrlad and Its Centuries of History 30
NICOLAE COPOIU Preludes to the First World War 34
GHEORGHE ZAHARIA September-October 1944. The Echo in Romania of the Slovak Insurrection 41
• • • The Sofia Insurrection ..45
• • • Historians in the Meeting Hall of the Romanian Academy ..49
IOANA URSU 1886: An Attempt upon Premier I.C. Brătianu 52
VAL TEBEICA The Romanian Engineer I. Popper in Tierra del Fuego 58

SOMMAIRE

GHEORGHE RĂDULESCU 1935 — Le Front démocrate des étudiants de Roumanie
NICOLAE POPESCU 1929 — Le Congrès des Syndicats unitaires....7
ELENA BĂRBULESCU Débuts (la réforme agraire en Roumanie, septembre 1944-mars 1945) 10
I. IACOŞ La volonté invincible de la classe ouvrière roumaine. „L'expropriation des expropriateurs" 13
VASILE NETEA La publication transylvaine *Tribuna* (1884) 14
CRISTIAN POPIŞTEANU Une heure au British Museum 18
ŞTEFAN S. GOROVEI Préparatifs pour le IIIe Congrès International d'Études Sud-Est Européen.....20
D. TUDOR La sévère Cornélie et ses célèbres fils 24
ŞTEFAN OLTEANU Bîrlad et ses siècles d'histoire 30
NICOLAE COPOIU Préludes à la première guerre mondiale 34
GHEORGHE ZAHARIA Septembre-octobre 1944. Echos en Roumanie de l'insurrection slovaque 41
• • • L'insurrection de Sofia....45
• • • Historiens dans l'amphithéâtre de l'Académie Roumaine..49
IOANA URSU 1886: Un attentat contre le premier ministre I.C. Brătianu 52
VAL TEBEICA L'ingénieur roumain I. Popper en Terre de Feu 58

СОДЕРЖАНИЕ

Г. РЭДУЛЕСКУ 1935 — Румынский демократический студенческий фронт..... 2
Н. ГОПЕСКУ Тимишоара, 1929: Съезд Унитарских профсоюзов .. 7
Е. БЭРБУЛЕСКУ Начала (земельная реформа в Румынии —сентябрь 1944 — март 1945).....10
И. ЯКОШ Непобедимая воля румынского рабочего класса: „Экспроприация экспроприаторов".....13
В. НЕТЯ Трансильванский журнал *Трибуна* (1884) 14
К. ПОПИЩТЯНУ Час в Британ Музеуме 18
Ш. С. ГОРОВЕЙ Подготовки к Третьему международному съезду по юго-восточным эвропейским проблемам 20
Д. ТУДОР Строгая Корнелия и её сыновья 24
Ш. ОЛТЯНУ Бырлад и века его истории 30
И. КОПОЮ Прелюдии к первой мировой войне 34
Г. ЗАХАРИЯ Сентябрь. — октябрь 1944. Словацкое восстание и его отголоски в Румынии 41
• • • Восстание в Софии 45
• • • Историки в Румынской Академии 49
И. УРСУ 1886: покушение на премиера И. К. Брэтияну 52
В. ТЕБЕЙКА Румынский инженер И. Поппер на Огненной Земле ..58

INHALT

GHEORGHE RĂDULESCU 1935 — Rumäniens demokratische Studentenfront 2
NICOLAE POPESCU Temesvar 1929. Der Kongreß der einheitlichen Gewerkschaften 7
ELENA BĂRBULESCU Anfänge. (Rumäniens Bodenreform. September 1944-Marz 1945) 10
I. JACOŞ Der unbezwingbare Wille der rumänischen Arbeiterklasse. „Enteignung der Enteigner".....13
VASILE NETEA Die siebenbürgische Zeitschrift *Tribuna* (1884) 14
CRISTIAN POPIŞTEANU Eine Stunde im British Museum 18
ŞTEFAN S. GOROVEI Vorbereitungen zum III. internationalen Kongreß südost-europäischer Studien 20
D. TUDOR Die sittenstrenge Cornelia und ihre berühmten Söhne..24
ŞTEFAN OLTEANU Bîrlad's Geschichtsjahrhunderte 30
NICOLAE COPOIU Präludien zum ersten Weltkrieg 34
GHEORGHE ZAHARIA September-Oktober 1944. Der Widerhall des slowakischen Volksaufstandes in Rumänien 41
• • • Sofia's Insurrektion 45
• • • Historiker in der Aula der Rumänischen Akademie.....49
IOANA URSU 1886. Attentat auf den Ministerpräsidenten I.C. Bratianu 52
VAL TEBEICA Der rumänische Ingenieur I. Popper in den Feuerlandsinseln 58

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Bucureşti, P.O.B. — 2001

magazin istoric

Bucureşti, intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Constanţa Avram, Ana-Maria Şerbănescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti
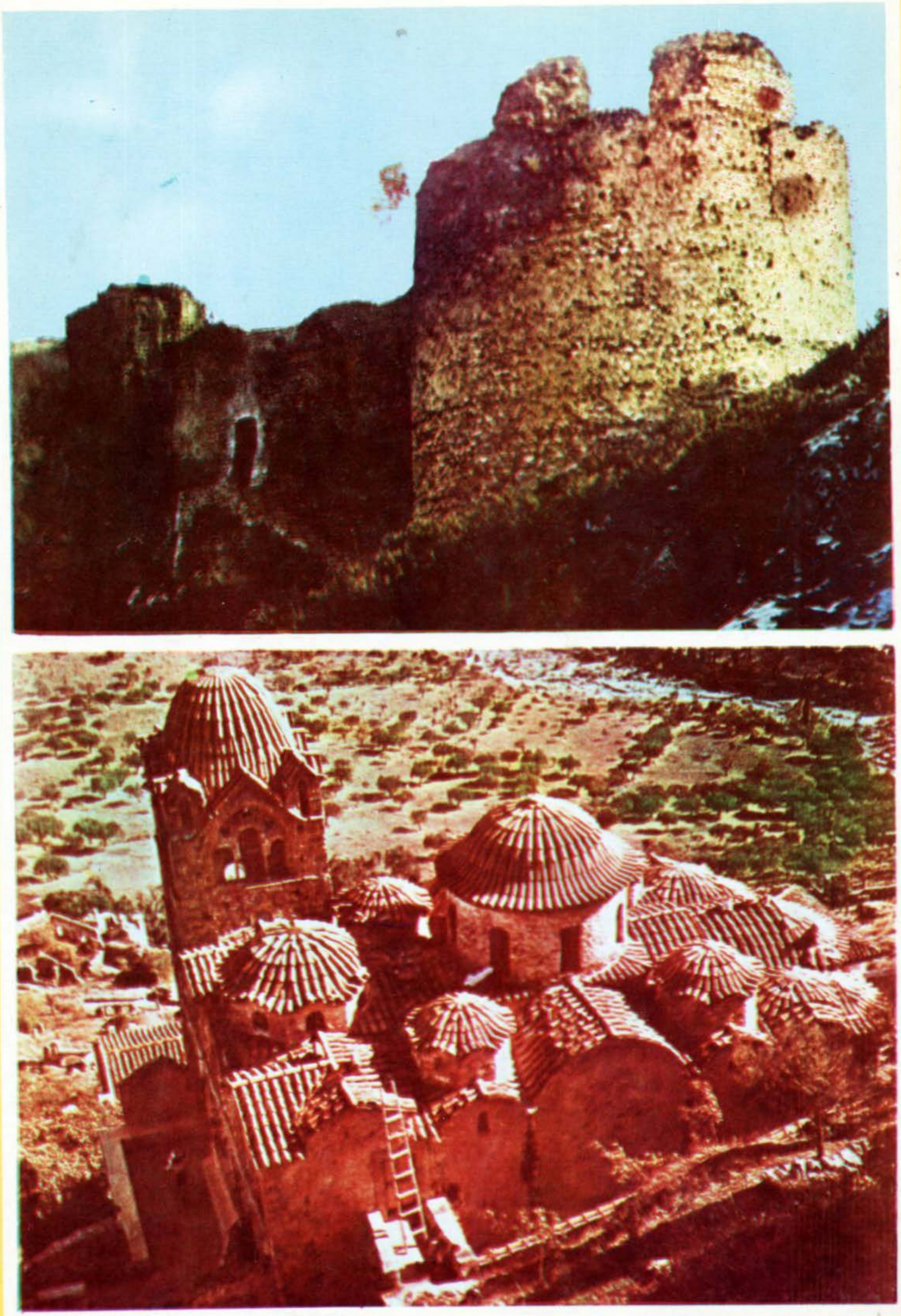
42 427